

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Eğitim Programları ve Öğretim Programı

ORTAOKUL İNGİLİZCE DERS KİTAPLARINDA EVRENSEL DEĞERLERİN
İNCELENMESİ

Aslı Zeynep AYDIN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2020

Liderlik, araştırma, inovasyon, kaliteli eğitim ve değişim ile

Daha ileriye ... En İyiyeye ...

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Eğitim Programları ve Öğretim Programı

ORTAOKUL İNGİLİZCE DERS KİTAPLARINDA EVRENSEL DEĞERLERİN
İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF UNIVERSAL VALUES IN SECONDARY SCHOOL
ENGLISH COURSEBOOKS

Aslı Zeynep AYDIN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2020

Öz

Bu araştırmada öğrencileri küresel dünyaya hazırlayan ortaokul İngilizce ders kitaplarında evrensel değerlere ne düzeyde yer verildiği araştırılmıştır. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın verileri nitel veri toplama yöntemlerinden doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Araştırmada evrensel değerlere ne düzeyde yer verildiğinin incelenmesi amacıyla, 2018-2019 yılı ortaokul İngilizce ders kitapları veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Veriler toplanırken Karakterin Altı Temel Yapıtaşı sınıflamasında yer alan güvenilir olma, sorumluluk, saygılı olma, koruma-kollama, adil olma ve vatandaşlık bilinci evrensel değerleri temel alınmıştır. Araştırmada “vatandaşlık bilinci” değerinin kapsamı genişletilerek “etkili vatandaşlık” olarak ifade edilmiştir. Veri toplama aşamasında, söz konusu sınıflama temel alınarak geliştirilen Ders Kitabı İnceleme Formu kullanılmıştır. Araştırmada Ortaokul İngilizce Ders Kitapları betimsel analiz yöntemi ile incelenmiştir. Araştırma sonucunda, 5. sınıf İngilizce ders kitabında en fazla “koruma-kollama” değerine, en az sorumluluk değerine; 6. sınıf İngilizce ders kitabında en fazla “etkili vatandaşlık” değerine, en az “koruma kollama” değerine; 7. ve 8. sınıf ders kitaplarında ise en fazla “etkili vatandaşlık” değerine, en az “güvenilir olma” değerine vurgu yapıldığı bulgularına ulaşılmıştır. İncelenen kitaplarda “etkili vatandaşlık” değerinin, diğer değerlere kıyasla daha yüksek oranlarda vurgulandığı ve her kitapta yer aldığı, “adil olma” değerinin ise kitaplarda vurgulanmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada aynı zamanda ortaokul İngilizce ders kitaplarında her bir evrensel değere yer verilme oranının %20’nin altında olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle incelenen kitaplarda evrensel değerlere yer verilme düzeyinin “yetersiz” olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar sözcükler: yabancı dil, değerler, evrensel değerler, değerler eğitimi, ders kitabı.

Abstract

In this study, the level of emphasis on universal values in coursebooks of English course which prepares students for the global world was analyzed. Survey method was used in this study. Data were collected with document analysis. Secondary school English coursebooks were used as data source to investigate in what extent they reflect universal values. While collecting data, trustworthiness, respect, responsibility, fairness, caring and citizenship values taking part in Six Pillars of Character universal value classification was used. In this study, "citizenship" value is handled more extensively and stated as "effective citizenship". In data collection process, Coursebook Analysis Form developed based on the universal value classification was used. The data were analyzed with descriptive analysis method. In this study, it is found that in 5th grade coursebook the most emphasis is on "caring" and the least is on "responsibility". In 6th grade coursebook the most emphasis is on "effective citizenship (citizenship)" and the least is on "caring". In 7th and 8th grade coursebooks the most emphasises are on "effective citizenship (citizenship)" while the leasts are on "trustworhtiness". "Effective citizenship (citizenship)" is emphasized in high rates compared to the other values and takes part in the coursebooks. It is also found that fairness value isn't emphasized any of the coursebooks. It is determined that the level of universal values in secondary school English coursebooks is below 20%. For this reason, it was concluded that the partaking level of universal values in the books is "inadequate".

Keywords: foreign language, values, universal values, values education, course book.

Hayatta her Őeyden ok değer verdiğim Aileme...

Teşekkür

Tez çalışmam boyunca benden yardımını ve bilgilerini hiçbir zaman esirgemeyen, bu çalışmada çok emeği olan, kendisiyle çalışmaktan büyük mutluluk duyduğum değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Özge CAN ARAN'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Tez çalışmamın daha nitelikli olması adına kıymetli görüşlerini benden esirgemeyen hocalarım Sayın Prof. Dr Nuray SENEMOĞLU ve Sayın Doç.Dr. Canay DEMİRHAN İŞCAN'a teşekkür ederim.

Kıymetli görüşleriyle araştırmamın gelişimine katkı sağlayan Sayın Doç. Dr. Özlem Baş'a, Sn. Doç. Dr. Bilge Gök'e, Sn. Dr. Öğr. Üyesi Nihan Akkocaoğlu Çayır'a, Sn. Dr. Özlenen ÖZDİYAR'a, Sn. Dr. İpek DERMAN'a, Sn. Emel GÜNEŞ'e ve değerli arkadaşım Fatma Nur DİNÇOĞLU'na çok teşekkür ederim.

Çalışmam boyunca benim hissettiğim her şeyi hisseden, hayatım boyunca bana her zaman destek olan ve yüreklendiren canım annem Dürdane AYDIN'a ve canım babam Halit AYDIN'a, yardıma her ihtiyacım olduğunda yanıma koşan, desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen canım abim Kerem Uygur AYDIN'a en kalbi teşekkürlerimi sunarım.

Süreçteki desteğiyle çalışma azmimi kuvvetlendiren değerli arkadaşım Keriman YILDIRIM'a çok teşekkür ederim.

İçindekiler

Öz.....	ii
Abstract.....	iii
Teşekkür.....	v
Tablolar Dizini.....	ix
Şekiller Dizini.....	x
Simgeler ve Kısaltmalar Dizini.....	xi
Bölüm 1 Giriş.....	1
Problem Durumu.....	1
Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	6
Araştırma Problemi.....	7
Sayıltılar.....	8
Sınırlılıklar.....	8
Tanımlar.....	8
Bölüm 2 Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar.....	10
Değer Kavramı.....	10
Değerlerin Özellikleri.....	12
Değerlerin Sınıflandırılması.....	14
Değerler Eğitimi.....	22
Yabancı Dil Olarak İngilizce Öğretiminin Değerler Eğitimindeki Rolü.....	25
Yabancı Dil Olarak İngilizce Dersi Öğretim Programı ve Değerler Eğitimi.....	27
İngilizce Ders Kitapları ve Değerlerin Kazandırılması.....	29
İlgili Araştırmalar.....	32
Bölüm 3 Yöntem.....	45
Araştırma Yöntemi.....	45
İncelenen Dokümanlar.....	45
Veri Toplama Süreci.....	47

Verilerin Analizi	50
Geçerlik ve Güvenirlik	51
Bölüm 4 Bulgular, Yorum ve Tartışma.....	53
Bulgular.....	53
Yorum ve Tartışma.....	86
Bölüm 5 Sonuç ve Öneriler.....	93
Sonuçlar	93
Öneriler	99
Kaynaklar	100
EK-A: Ders Kitabı İnceleme Formu (Uzman Görüşleri Öncesi)	113
EK-B: Ders Kitabı İnceleme Formu (Uzman Görüşleri Sonrası).....	115
EK-C: Güvenilir Olma Değeri Alt Boyutlarına Sınıf Seviyesine Göre Kitaplarda Yer Verilme Düzeyi	119
EK-Ç: Saygılı Olma Değeri Alt Boyutlarına Sınıf Seviyesine Göre Kitaplarda Yer Verilme Düzeyi	120
EK-D: Sorumluluk Değeri Alt Boyutlarına Sınıf Seviyesine Göre Kitaplarda Yer Verilme Düzeyi	121
EK-E: Adil Olma Değeri Alt Boyutlarına Sınıf Seviyesine Göre Kitaplarda Yer Verilme Düzeyi	122
EK-F: Koruma-Kollama Değeri Alt Boyutlarına Sınıf Seviyesine Göre Kitaplarda Yer Verilme Düzeyi	123
EK-G: Etkili Vatandaşlık Değeri Alt Boyutlarına Sınıf Seviyesine Göre Kitaplarda Yer Verilme Düzeyi	124
EK-Ğ: Etik Komisyonu Onay Bildirimi	125
EK-H: MEB Araştırma İzni	126
EK-I: Etik Beyanı	130
EK-İ: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu.....	131
EK-J: Thesis/Dissertation Originality Report.....	132

EK-K: Yayımlama ve Fikrî Mülkiyet Hakları Beyanı	133
--	-----

Tablolar Dizini

Tablo 1 <i>Ders Kitaplarına Ait Bilgiler</i>	46
Tablo 2 <i>Kitaplarda Yer Alan Üniteler</i>	47
Tablo 3 <i>5.Sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Saygılı Olma Değeri Örnekleri</i>	54
Tablo 4 <i>5.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Sorumluluk Değeri Örnekleri</i>	56
Tablo 5 <i>5.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Koruma-Kollama Değeri Örnekleri</i>	58
Tablo 6 <i>5.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Etkili Vatandaşlık Değeri Örnekleri</i>	60
Tablo 7 <i>6.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Saygılı Olma Değeri Örnekleri</i>	62
Tablo 8 <i>6.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Sorumluluk Değeri Örnekleri</i>	63
Tablo 9 <i>6.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Koruma-Kollama Değeri Örnekleri</i>	65
Tablo 10 <i>6.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Etkili Vatandaşlık Değeri Örnekleri</i>	67
Tablo 11 <i>7.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Güvenilir Olma Değeri Örneği</i>	70
Tablo 12 <i>7.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Saygılı Olma Değeri Örnekleri</i>	71
Tablo 13 <i>7.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Sorumluluk Değeri Örnekleri</i>	72
Tablo 14 <i>7.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Koruma-Kollama Değeri Örnekleri</i>	74
Tablo 15 <i>7.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Etkili Vatandaşlık Değeri Örnekleri</i> ...	76
Tablo 16 <i>8.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Güvenilir Olma Değeri Örnekleri</i>	79
Tablo 17 <i>8.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Saygılı Olma Değeri Örnekleri</i>	80
Tablo 18 <i>8.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Sorumluluk Değeri Örnekleri</i>	81
Tablo 19 <i>8.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Etkili Vatandaşlık Değeri Örnekleri</i>	83
Tablo 20 <i>Ortaokul İngilizce Ders Kitaplarında Yer Alan Evrensel Değerlerin Sınıf Seviyelerine Göre Dağılımı</i>	85

Şekiller Dizini

Şekil 1. Değerler ve alt boyutlar.....	48
--	----

Simgeler ve Kısaltmalar Dizini

EBA: Eğitim Bilişim Ağı

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

METK: Milli Eğitim Temel Kanunu

OECD: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

Bölüm 1

Giriş

Bu bölümde problem durumu, araştırmanın amacı ve önemi, araştırma problemi ve alt problemler, sayıltılar, sınırlılıklar ve tanımlar açıklanmıştır.

Problem Durumu

Sosyal bir varlık olan birey, doğası gereği çevresiyle iletişim kurma isteği içindedir. İletişim kurmanın en gelişmiş ve en etkili yollarından birisi ise insanların aralarında geliştirdikleri dildir. Toplumların birbirlerinin dillerini öğrenme ihtiyacının ise farklı dilleri konuşan bireylerin birbirleriyle kolaylıkla iletişime geçme, birbirlerinin kültürlerini anlama ve üretilen güncel bilginin takibini kolaylıkla yapma isteğinden kaynaklandığı söylenebilir. Bir ülke, vatandaşlarının bir yabancı dili öğrenmesini istiyorsa, o dili üstün bir bilim ve kültür dili olarak gördüğü belirtilmektedir (Ateş Özdemir, 2006).

Dünya üzerinde birçok dilin konuşulduğu düşünüldüğünde, uluslararası ilişkilerde istenilen verimin alınabilmesi için ulusların kendilerinden daha gelişmiş olan diğer ulusların dillerini öğrenmesi zorunlu hale gelmiştir. Ulusların birbirlerinin dillerini öğrenmesi, aralarındaki iletişimin niteliğine katkıda bulunduğu gibi vatandaşlarının da küresel düzeyde meydana gelen değişimlere daha rahat uyum sağlamasının yolunu açmaktadır (Demirel, 2016). Bu noktada yabancı dil öğrenme süreci bireyin, kendi bakış açısını fark edip, başka bakış açılarından da olduğunu görmesi ve yabancı dil sayesinde dünyaya farklı bakış açılarından bakmayı öğrenmesi açısından da önemlidir (Broughton, Brumfit, Flavell, Hill ve Pincas, 2003). Yabancı dil öğrenmenin bireye kattığı bu nitelikler uluslararası düzeyde birlikte yaşamayı öğrenme ve uluslararası barışa katkı sağlanması açısından da büyük önem taşımaktadır (Guilherme, 2002).

Jeopolitik konumu ve gelişmekte olan yapısı nedeniyle Türkiye’de yabancı dil öğrenimi geçmişten günümüze önemini sürdürmüştür. Türkiye’de yabancı dil öğretimi Tanzimat Fermanı ile ortaya çıkmıştır (Sarıçoban ve Sarıçoban, 2012). Türkiye topraklarında yabancı dil dersinin 1869 yılında bir ders olarak okutulmaya başlandığı belirtilmektedir (Demirel, 2007). Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte daha önceden yabancı dil olarak okutulan Arapça ve Farsça öğretimi terk edilmiş yerine

İngilizce, Almanca ve Fransızca okutulmaya başlanmıştır (Sarpkaya, 2003). 1930 ve 40'lı yıllarda Avrupa ile geliştirilmiş olan sosyo-politik ilişkiler nedeniyle Almanca ve Fransızca dilleri İngilizce'den daha ön plandayken, 1950'li yıllardan sonra İngilizce önem kazanmaya başlamıştır. Bunun sebebi ise 1950'li yıllarda Türkiye-ABD arasında gelişen ekonomik ve askeri ilişkiler sayesinde Türkiye'de İngilizce bilen kişilere olan ihtiyacın artmış olmasıdır (Önalın, 2005). Bunun yanı sıra İngilizce'nin ağırlıklı olarak kullanıldığı bilim ve sanat dünyası gelişmelerinin takip edilmesi gerekliliği Türkiye için bu dilin önemini artırmıştır (Sarıçoban ve Sarıçoban, 2012).

Yabancı dilin etkili şekilde öğretiminde materyal kullanımı büyük önem arz eder. Günümüzde yabancı dil öğretiminde kullanılan çok çeşitli materyaller vardır. Bu materyaller öğretme öğrenme sürecini yazılı, sözlü ya da görsel olarak destekleyerek öğrencilerin öğrenmelerinin daha etkili hale gelmesine yardımcı olur (Temizyürek ve Birinci, 2016). Bu materyallerden biri de ders kitaplarıdır. Konuları sıralı halde içermesi, resimli ve örnekli açıklamalara yer vermesi ve yeni bir dil özelliği üzerine alıştırmalar sunması açısından ders kitapları, dil öğretiminde önemli materyallerden birisidir (Çakmak, 2001). Yabancı dil öğretiminde anahtar görev gören ders kitapları (Richards, 2001) zaman içinde değişim ve gelişime uğramış ancak daima önemini korumuşlardır çünkü belli ihtiyaçlara cevap vermeye devam etmişlerdir (Hutchinson ve Torres, 1994).

Ders kitapları yabancı dil öğretiminde öğretme-öğrenme sürecinin düzenlenmesine yardımcı olur (Genç, 2002). Aynı zamanda sınıf içerisinde öğretmenin eksik noktalarını tamamlayıcı rol üstlenir, öğretmeni daha özgür hale getirir (Allwright, 1981). Öğretmenler ders kitaplarını öğretme-öğrenme sürecinde en büyük destekçileri olarak nitelendirir ve kitabın kolaylaştırıcı özelliklerini ise şu şekilde sıralarlar: Zaman kazandırır, ders akışını sağlayan yönergeler verir, tartışmalara rehberlik eder, ödev vermeye yardımcı olur, öğretme sürecini daha kolay, daha iyi organize olmuş ve daha uygun hale getirir. Öğrenciler de ders kitabını bir çerçeve ve rehber olarak gördüklerini, sınıf içinde ve dışında öğrenmelerini organize eden bir araç olarak değerlendirdiklerini ifade ederler. (Hutchinson ve Torres 1994).

Ders kitaplarının öğretme öğrenme sürecini daha organize olmuş hale getirebilmesinde bir öğretim programına bağlı olması büyük bir rol oynar (Genç,

2002). Çünkü program, öğrencilerin öğrenmelerine yönelik oluşturulan tüm eğitim içeriklerini kapsar (Ornstein ve Hunkins, 2014). Program hazırlanırken önce hedefler belirlenir. Hedefler bilişsel, duyuşsal ya da psikomotor alanlara yönelik olabilir. Bilişsel alana yönelik hedefler bilme, anlama, problem çözme gibi zihinsel etkinlikler ile ilgili özellikleri kapsar. Duyuşsal alana yönelik hedefler ise; ilgi, tutum, özgüven, herhangi bir şeyi sevme (vatan sevgisi, insanlık sevgisi gibi), ulusal ölgülere bağıllık, fikirlere karşı hoşgörü gösterme, çevreyi aracı-gereci temiz tutma, zamanı etkili kullanma, vb. çeşitli duyu ve davranış tarzlarını, eğilimleri içerir. Psikomotor alana yönelik hedefler ise zihin ve kas eşgüdümünü gerektiren etkinliklerle (düğme ilikleme, düzgün kalem tutma) ilgili özellikleri kapsar (Senemoğlu, 2015). Dil öğretiminde, zaman eklerini bilme, sesler arasındaki farkları ayırt edebilme bilişsel özellikleri içerirken (Demirel, 2019), yabancı bir dile karşı olumlu tutum geliştirme ve öğrenebileceğine inanma, yabancı bir kültürü öğrenmeye istekli olma duyuşsal (Kara, 2004); kelimelerin doğru sesletimi, tonlama ise psikomotor özelliklerdir (Küzeci, 2007). Hedef türlerinin programda yer alma oranları disiplinlerin özelliklerine göre değişiklik gösterebilir (Ornstein ve Hunkins, 2014). Ancak bir alana yoğunlaşılırken diğer alanların göz ardı edilmemesi önemlidir. Yabancı dil öğretiminde de üç alanın gelişimini sağlamak bu süreci etkin kılacaktır (Dağsever, 2012).

Hedeflerin belirlenmesinin ardından içerik yani ne öğretileceği belirlenir. İçeriğin belirlenmesi ve düzenlenmesi hedeflere bağılı olarak yapılmalıdır. Bu şekilde belirlenen içerik, ders kitapları ile öğretme-öğrenme süreçlerindeki yerini alır (Demirel, 2019). Ders kitaplarının ve ders materyallerinin, yabancı dil öğretim programında yer alan hedeflere, vurgulanan değerlere ve içeriğe uygun olarak geliştirilmesi gerekir (MEB,2018).

Milli Eğitim Bakanlığı, küreselleşme sürecinde toplumların refah seviyesini yükseltmesinin ve kültürel varlıklarını devam ettirebilmesinin, kendi kültürel değerlerini özümsemiş, yeni bilgi ve becerilerle donatılmış, hem özgüven sahibi hem de farklı kültürlere karşı saygılı bir insan gücü potansiyeline sahip olmalarına bağılı olduğunu belirtir (MEB, 2011). Bu doğrultuda güncellenen öğretim programlarında, evrensel, ulusal değerlerin toplumlar ve bireyler açısından büyük önem taşıdığı belirtilmiştir. Bu yüzden, 21.yy temel becerilerinden olan etkili iletişim kurmanın

(“P21 Framework Definitions”, 2009) geliştirilmesini temel alan İngilizce gibi derslerde duyuşsal özelliklere yapılan vurgunun incelenmesi önemlidir.

Türkiye’de yürürlükte olan ilkokul ve ortaokul İngilizce öğretim programı incelendiğinde sadece hedef dile ait olan kuralların ve kelimelerin öğretimine vurgu yapılmadığı dikkati çekmektedir. Öğretim programının amaçları arasında dilin bir iletişim aracı olarak kullanılması ve yaşama yakınlık da yer almaktadır. Yaşama yakınlığı amaçlayan programda aynı zamanda bu durumla tutarlı olarak değerlerin kazandırılmasına da yer verilmektedir (MEB, 2018). Okullarda verilen duyuşsal eğitim, Bacanlı (2006) tarafından okulun bilgi verici işlevinin insancillaştırılması olarak tanımlanmaktadır. Bu durum İyi Yaşam Endeksi oranları yüksek olan Avustralya, Finlandiya, Danimarka, Kanada gibi ülkelerin eğitim alanında sahip oldukları başarı yüzdelerinin de yüksek olduğu bulgusu (OECD, 2017) ile doğrulanmaktadır. Daha İyi Yaşam Endeksi, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) üyesi ülkelerin, çok boyutlu bir kavram olan refah seviyesinin eğitim, barınma, çevre gibi temel faktörleri hakkında bilgi verme ve aralarında karşılaştırma yapma amacıyla oluşturulmuş bir göstergedir (“What is the Better Life Index?”, t.y.). Yaşam endeksi yüksek ülkelerin eğitim hedefleri incelendiğinde değerlere ilişkin vurgular görmek mümkündür. Örneğin Avustralya Eğitim sisteminin temel amaçları arasında, özgüveni, özsaygısı olan iyimser bir kişi olmanın yanısıra aile toplum ve iş hayatındaki rollere adanmış olma, davranışlarının sorumluluğunu alma, vatandaşlık bilinci, ekolojik sürdürülebilirliğe katkı sağlama ve sağlıklı bir yaşam tarzına sahip olma gibi değerlere sahip bireyler yetiştirmeye vurgu yapıldığı dikkati çekmektedir (Turgut Kahyaoğlu, 2015). Danimarka Eğitim Sisteminin temel amaçları ise genel hatları ile öğrencilerin kişilik gelişimlerini tam anlamıyla sağlamak ve bununla birlikte öğrencileri toplumsallaştırmaktır. Aynı zamanda özgürlük değerlerine sahip bireyler yetiştirmeye de vurgu yapıldığı dikkati çekmektedir (Alkan, 2015). Tüm nüfusun kaliteli bir şekilde eğitilmesini amaçlayan Finlandiya’da eğitimin amaçları öğrencilerin kişilik ve beceri gelişimini onların bireysel farklılıklarını göz önüne alarak sağlamak, onları gelecekteki hayatlarına yönelik bilgilerle donatmak olarak özetlenebilir. Öğrencilerin kişilik ve beceri gelişimlerinin meydana geldiği evre olan temel eğitimin ana değerleri insan hakları, eşitlik ve demokrasidir (Göçer, 2015). Kanada eğitim sisteminin amaçları incelendiğinde de, öğrencilerin zihinsel gelişimi yanında ahlaki gelişimi, yurttaşlık bilinci ve kişilik gelişimlerini

sağlamanın da önemli olduğu vurgulanmaktadır (Taşdan, 2015). İyi Yaşam Endeksi incelendiğinde Türkiye'nin sahip olduğu refah seviyesi oranının OECD ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Aynı şekilde eğitim boyutunun oranı da OECD eğitim ortalamasının altındadır. Çok boyutlu bir kavram olan refah seviyesini ölçmeyi hedefleyen İyi Yaşam Endeksi'nin eğitim boyutu diğer boyutları da etkileyen temel faktör görevindedir. Vatandaşları ekonomiye ve topluma etkili bir şekilde katmak için gerekli olan donanım, beceri ve bilginin verildiği bu aşamanın niteliği insanların sağlık, yaşam memnuniyeti, topluma katılım gibi alanlardaki hayat kalitesinin niteliğini de etkilemektedir ("Education", t.y.). Evrensel değerlerin eğitim sistemine dahil edilmesi bu alanlarda nitelik elde edilmesine yardımcı olmaktadır (Character Counts!, 2020.) İngilizce dersinin insanları "küresel dünyaya hazırlama" amacı da söz konusu niteliklerin elde edilmesine hizmet eden bir konumdur (Mirici, 2008). Türk eğitim sisteminin genel hedefleri içerisinde de değer sahibi bireyler yetiştirilmesine (METK, 1973) ilişkin vurgular yer almasına rağmen iyi yaşam endeksi açısından neden geride olduğumuzun araştırılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu noktada öncelikle genel ve özel hedefler arasındaki tutarlılık incelenebilir. Çünkü Milli Eğitimin genel hedeflerinin, bir disiplin ya da çalışma alanı çerçevesinde hazırlanan öğretim programlarının hedefleriyle örtüşmesi gerekir (Ertürk, 2013). Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2018 yılında güncellenen zorunlu derslerin öğretim programları incelendiğinde, arkadaşlık, adalet, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatan sevgisi ve yardımsever olma gibi değerlere vurgu yapıldığı dikkati çekmektedir. Aynı zamanda bu değerler, dünyadaki ahlak bilimciler tarafından belirlenen Karakterin Altı Temel Yapıtışı (Six Pillars of Character) adı altındaki evrensel değer sınıflamasında yer alan güvenilir olma, sorumluluk, saygılı olma, koruma kollama, adil olma ve vatandaşlık bilinci değerleri ("The Six Pillars", 1992) ile de örtüşmektedir. Fakat öğretim programında yer alan değerler ile bu değerlerin hangi hedef davranışlar ile kazandırılacağı ilişkilendirilmemiş, programda var olan konulara gömülü bir şekilde verilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir (MEB, 2018a, 2018b, 2018c, 2018d, 2019).

Bu araştırma kapsamında ortaokulda zorunlu dersler arasında yer alan ve bireylerarası iletişim becerilerini geliştirmeyi amaçlayan yabancı dil olarak İngilizce öğretim programlarında vurgulanan fakat açık şekilde kazanımlar ile ilişkisi belirtilmeyen değerlerin ders kitapları yoluyla ne düzeyde kazandırıldığına ortaya

konulması amaçlanmıştır. Ders kitaplarında yer alan değerler incelenirken Josephson Enstitüsü'nün Karakterin Altı Temel Yapıtışı adı altındaki evrensel değer sınıflamasında yer alan güvenilir olma, sorumluluk, saygılı olma, koruma kollama, adil olma değerleri ile vatandaşlık bilinci değerinin ("The Six Pillars", 1992) kapsamı genişletilmiş hali olan etkili vatandaşlık değeri temel alınmıştır. Çünkü evrensel değer sınıflaması, hem İngilizce öğretim programında yer alan değerleri kapsamakta hem de İngilizce öğretim programında birbiri ile ilişkisi açık şekilde belirtilmeyen değerler arasındaki ilişkilerin ortaya çıkarılmasına da imkân vermektedir.

Ders kitapları öğretim programında hedeflenen özelliklerin kazandırılması açısından çok önemlidir çünkü hedeflerden yola çıkılarak hazırlanan içeriği planlı bir şekilde bünyesinde barındırır. Bu yüzden öğrencilere kazandırılması hedeflenen değerlerin de öğretiminde etkili bir kaynak olarak kullanılabilirler. Bu noktada araştırmamızın, değerlerin kazandırılmasına ilişkin ders kitaplarında açık ya da örtük olarak yapılan vurguların ortaya çıkarılması açısından da önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Evrensel değerler, insanların yaşamlarını mutlu bir şekilde sürdürmelerine, toplumsal düzenin sağlanmasına ve dünyanın yaşanabilir kılınmasına yardımcı olan öğelerdir. Küreselleşen dünyada toplumların birbirlerine ortak değerlerle bağlanması birbirlerini daha iyi anlamalarına yardımcı olacak ve sorunların çözümünde şiddete başvurmalarının önüne geçecektir (Birleşmiş Milletler, 2003). Bu noktada evrensel değerlerin, bireyleri diğer insanları anlama ve küresel dünyaya hazırlama yönünden eğitime görevi üstlenen İngilizce derslerinde (Mirici, 2008) kazandırılması büyük önem taşımaktadır. Çünkü barış içinde bir dünyanın kurulmasına giden yolda İngilizce öğretiminin temel taşlardan birini oluşturduğu belirtilmektedir (Mirici, 2008).

Türk Eğitim Sistemi'nde İngilizce dersi ilkökul 2.sınıftan 12.sınıfa kadar kesintisiz bir şekilde yer almaktadır. İngilizce dersinin, 1.sınıf hariç her sınıf seviyesinde zorunlu ders kapsamında olması, merkezi sınavlarda ayrı bir ölçme alanı olarak yer alması Türk Eğitim Sistemi içinde önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. İngilizce dersinin yaşama yakın özellikleri bünyesinde barındırması

ve geniş bir yaş aralığına sahip hedef kitlesi ile değerlerin kazandırılmasında etkili olacağı düşünülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB, 2018), evrensel ve ulusal değerlerin önemini öğretim programlarında net bir biçimde ifade etmiş ve ders içeriklerine örtük olarak dahil edildiğini belirtmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen değerler ile örtüştüğü belirlenen Josephson Enstitüsü'nün Karakterin Altı Temel Yapıtası ("The Six Pillars", 1992) sınıflaması bu sebeple bu çalışmada temel alınmıştır. Ortaokul kademesi yaş grubuna verilecek olan değerler eğitiminin, bu yaş grubu öğrencilerinin kimlik karmaşası yaşamlarının önüne geçmesi açısından önemlidir. Bu noktada öğretmen ve öğrenciler için rehber konumunda olan, öğretim programlarının uygulanmasını kolaylaştıran bir kaynak rolü üstlenen ders kitaplarında bu değerlere ne düzeyde yer verdiğinin ortaya konulmasının, program ders kitabı tutarlılığının ortaya konulması ve değerler eğitimi açısından eksik olan noktaların belirlenmesi açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

Ders kitaplarında değerlerin incelenmesine ilişkin çalışmaların (Balcı, 2008; Çengelci, 2010; Baysal, 2013; Çiftçi, 2014; Kale, 2015; Aktepe, 2016) genelde Türkçe ve sosyal bilgiler derslerinde yapıldığı dikkatleri çekmektedir. Öğrencileri küresel dünyaya hazırlayan yabancı dil ders kitaplarında evrensel değerlere ne düzeyde vurgu yapıldığının incelenmesinin de diğer dersler kadar önemli olduğu düşünülmektedir. İngilizce alanında değerlere yönelik Başaranol (2017) tarafından yapılan çalışmanın ise ortaöğretim düzeyinde yapıldığı ve temel değerler sınıflamasını temel aldığı görülmüştür. Aslan (2019) tarafından yapılan çalışmada ise incelenen ortaokul İngilizce ders kitapları Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu'nun belirlediği değerleri yansıtmaması bakımından incelenmiştir. Bu araştırmada, ortaokul İngilizce kitaplarında evrensel değerlere ne düzeyde vurgu yapıldığının incelenmesi amaçlanmıştır. Dünyadaki ahlak bilimciler tarafından belirlenen evrensel değerlerin, programın uygulanmasında bir araç görevi üstlenen İngilizce ders kitaplarında ne düzeyde yer aldığını incelemeyi hedefleyen bu çalışmanın alanyazına katkı getireceği düşünülmektedir.

Araştırma Problemi

Ortaokul İngilizce ders kitaplarında evrensel değerlere ne düzeyde yer verilmektedir?

Alt problemler

1. 5. Sınıf İngilizce ders kitabında evrensel değerlere ne düzeyde yer verilmektedir?
2. 6. Sınıf İngilizce ders kitabında evrensel değerlere ne düzeyde yer verilmektedir?
3. 7. Sınıf İngilizce ders kitabında evrensel değerlere ne düzeyde yer verilmektedir?
4. 8. Sınıf İngilizce ders kitabında evrensel değerlere ne düzeyde yer verilmektedir?

Sayıtlılar

Evrensel değerleri içeren Ders Kitabı İnceleme Formu'nun kapsam geçerliği için uzman görüşleri yeterlidir.

Sınırlılıklar

Bu araştırma;

- 2018-2019 öğretim yılı ortaokul İngilizce ders kitapları ve

- Karakterin Altı Temel Yapıtışı (Six Pillars of Character) evrensel değer sınıflamasında yer alan güvenilir olma, sorumluluk, saygılı olma, koruma kollama, adil olma değerleri ile vatandaşlık bilinci değerinin kapsamı genişletilmiş hali olan etkili vatandaşlık değeri

ile sınırlıdır.

Tanımlar

İngilizce Ders Kitabı: 2018-2019 öğretim yılı İngilizce dersi öğretim programına uygun olarak hazırlanmış ders materyali.

Değer: İnsan duygu, düşünce ve davranışlarına etki eden inanç sistemleri (Schwartz, 2006).

Evrensel Değer: Josephson Enstitüsü tarafından 1992 yılında belirlenmiş güvenilir olma, saygılı olma, sorumluluk, koruma kollama, adil olma değerleri ile vatandaşlık bilinci değerinin kapsamı genişletilmiş hali olan etkili vatandaşlık temel değerleridir.

Etkili Vatandaşlık: “Vatandaşlık bilinci” değerini kapsayan, bir ülkenin vatandaşlarının etkin ve katılımcı olmalarının, bunun için gerekli olan bilgi, özellik ve donanımların önemini vurgulayan evrensel değer (Creating Effective Citizens, t.y.).

Değerlere Yer Verilme Düzeyi: Ortaokul İngilizce ders kitaplarında değerlerin yer alma sıklıklarını yorumlayabilmek amacıyla belirlenmiş yetersiz, az, orta, iyi ve çok iyi olmak üzere sıralama bildiren seviyeler.

Bölüm 2

Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar

Araştırmanın bu bölümünde değer kavramı, değerlerin özellikleri, değerlerin sınıflandırılması, değerler eğitimi, yabancı dil olarak İngilizce öğretiminin değerler eğitimindeki rolü, İngilizce ders kitapları ve değerlerin kazandırılması, yabancı dil olarak İngilizce dersi öğretim programı ve değerler eğitimi, ilgili araştırmalar başlıkları incelenmiştir.

Değer Kavramı

Değer kavramı, soyut bir kavram olduğu için kesin ve sınırlı bir tanımı bulunmamakla birlikte genel geçer bir tanımını yapmak da oldukça güçtür. Değer kavramının farklı disiplinler tarafından ele alınmış olması bu kavramın net bir tanımını yapabilmeyi güçleştirmektedir (Dilmaç ve Ulusoy, 2016). Psikoloji, felsefe, siyaset ve daha birçok disiplin değer kavramına farklı bakış açıları getirmişlerdir. Sosyal bilimlerde değer kavramı olaylara ve insanın içsel sürecine yoğunlaşan bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Sosyal bilimler insan davranışlarını ele alıp, yorumladığı için, değer kavramı sosyal bilimler açısından önem arz eder (Dilmaç ve Ulusoy, 2016).

Znaniecki tarafından sosyal bilimlere kazandırılan değer kavramı, Latince kıymetli olmak veya güçlü olmak anlamlarına gelen valere kökünden türetilmiştir. (Keskin, 2016). Türk Dil Kurumu'nun tanımına göre değer, bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerleri kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünüdür. Bu kapsamda değerleri, bir gruba ya da topluma üye olan bireylerin ortak duygu ve düşüncelerini yansıtan genelleşmiş ahlaki inançlar olarak tanımlamak mümkündür. Aynı zamanda değerlerin, bireylerin düşünce, tutum ve davranışlarında bir ölçüt olarak ortaya çıktığı da belirtilmektedir (Yazıcı, 2014).

Birçok araştırmacı ve düşünür değer kavramına ilişkin birçok tanım ortaya koymuştur. Hetcher, Nadel ve Mitchod (1993) değerleri insan davranışlarının kara kutusu olarak betimlerler. Smith (1991), psikologların, sosyal bilimcilerin, felsefecilerin değer kavramını insanların yöneldikleri dünyanın özellikleri ve insanların içinde buldukları ya da bulunmak istedikleri dünyaya uyum sağlama sürecinde sahip oldukları özellikler olarak ele aldıklarını belirtir. Bir felsefe sözlüğünde değer "öznenin ya da zihnin teorik bir tavır ya da yöneliminden çok,

pratik bir tavır ya da yönelimi” olarak tanımlanmaktadır (Canatan, 2008). Kluckhohn (1976)’a göre değer bir grubun ya da bireyin açık veya dolaylı olarak anlaşılabilen, ayırt edici özelliğidir. Bu ayırt edici özellik grubun ya da bireyin seçimlerini, tavırlarını, yöntemlerini ve davranışların sonucunu etkiler. Rokeach (1979) değer tanımının ilgiler, zevkler, beğeniler, tercihler, görevler, ahlaki yükümlülükler, istekler, hedefler, ihtiyaçlar, hoşlanılmayan şeyler ve daha birçok seçici yönelimi ifade etmek için kullanıldığını söyler. Railton (1986) değerlerin, bireyler veya gruplar için neyin iyi olduğu, nasıl bir yaşam tarzı sürdürmeleri, yaşamda neyi amaç edinmeleri gerektiği meselelerinde devreye girdikleri görüşündedir. Hills (2002)’e göre değerler insan davranışlarının, düşüncelerinin ve duygularının merkezindedir. Williams (1967)’a göre ise değerlerin insan davranışları üzerindeki etkisini görmek mümkündür ancak her insan davranışı değerlerin etkisinde değildir. Örneğin fiziksel aktiviteler ya da insan refleksleri değerlerin etkisinde gelişmez. Roccas (2005)’a göre değerler insanların neyin iyi ya da kötü olduğu konusunda inançlarını ve neyin yapılabileceğini neyin yapılmaması hakkındaki düşüncelerini ifade eder. Schwartz (2006), değerleri duygulara sıkı sıkıya bağlı olan inançlar olarak tanımlar. Buna ek olarak değerlerin insanların ulaşmak için çaba sarf ettikleri istedik hedefler olduğunu söyler. Zajda (2009) değerlerin bizi davranış biçimi ya da ahlaki yargılar gibi belli bir inanç sistemine götürebileceğini vurgular. Bilgin (2003)’e göre değer, neyin iyi neyin kötü olduğuna ilişkin inançtır. Keskin (2016) alanyazında yapılan bazı tanımlardan yola çıkarak değer veya değerleri geleneklerle yaşama yerleşmiş olan inanç tipi olarak tanımlar. Bu tanımdan hareketle bu tür inanç ile davranış biçimlerinin veya yaşam amaçlarının istedik olup olmadığına karar verildiği yorumunu yapar. Krippner, Pitchford, Davies ve Adhikari (2012)’ye göre değerler bir birey ya da grup için neyin önemli, ahlaki ya da uygun olarak görüldüğünü yansıtır. Maio (2017) değerlerin, insanların yaptığı her şey ile ilişkili olduğunu söyler.

Bireyin kendini gerçekleştirme sürecinde toplumsal değerlerle karşılaşması, onun kişiliğini oluşturmasında büyük rol oynar. Güngör (2000) değerlerin işlevini, bireylerin aileden başlayıp gittikçe genişleyen çevrelerinde neyi nasıl yapmaları gerektiğini onlara bildiren ve belirleyen hükümler olarak yorumlar. Canatan (2008)’a göre değerler, insanlara yaşamlarında seçim yapmaları için rehberlik eder, yol gösterir. Brown ve Crace (1996) değerlerin toplumsal rollerin seçimini ve bu seçimlerden duyulan memnuniyet derecesini de yönlendirdiğini söylerler. Schwartz

(2006)'a göre değerler insanların tercih süreçlerinde ve olayları, durumları değerlendirmelerinde rehber görevi üstlenir. Yani değerler standart veya kriter görevindedirler.

Özetle, değer kavramı insan davranışlarını, seçimlerini etkileyen hatta yaşam tarzına yön veren inançlar/inanç sistemi olarak ifade edilmektedir. Değerler bireyin toplumsallaşma sürecinde büyük rol oynar, topluma uyum sağlamalarını kolaylaştırır. İnsanlar hayatları boyunca karşılaştıkları olaylar ve durumlar karşısında nasıl davranacaklarına, nasıl değerlendirmeler yapacaklarına sahip oldukları değerlerin rehberliğinde karar verir.

Değerlerin Özellikleri

Beşeri olayların gerçekleşmesinde belirleyici olduğu düşünülen (Aydın, 2011) değerleri bireysel ve kültürel açıdan incelemek mümkündür. Bireysel değerler bireyin kişiliğinin bir parçası olarak düşünülebilir (Schwartz, 2011). Bu değerler bireyin sosyalleşme sürecine katkıda bulunur, karar alma süreçlerinde seçimlerini etkiler, bireyin kendine ve çevresindekilere ilişkin değerlendirmeler yapmasını sağlar ve bireye yaşamı süresince yol gösterir (Dam, 2016). Kültürel değerler ise sosyal kurumların temelini oluşturur ve işleyişini düzenler (Schwartz, 2011). Kültürel değerler, sosyal kontrol mekanizması görevi görür, toplumda olması gerekene işaret eder, toplumsal sistemin özelliklerini bir arada tutar ve sosyal dayanışma aracı görevini üstlenirler. Ayrıca kültürün şekillenmesinde etkili olur, toplumların günlük yaşamını düzenler (Dam, 2016).

Toplumların önem verdiği değerler zaman içerisinde değişebilir. Bazı değerler önemini hiçbir zaman yitirmeden kalabilirken, bazı değerler önem derecesini yitirebilir ya da değişime uğrayabilir. Örneğin, ulusal kültürümüzde bir zamanlar önemli bir yere sahip olan delikanlılık, mertlik gibi değerler yerlerini erdem, yardımlaşma, dayanışma gibi değerlere bırakmıştır (Susar Kırmızı, 2014). Geleneksel değerlerin de dünya savaşları esnasında ve sonrasında ortaya çıkan yeni sorunları çözmeye yetmememesi, değişime uğraması bu duruma bir diğer örnektir (Anderson, 2019).

Değerler arasında var olan bir öncelik sıralamasından söz etmek mümkündür. Bireyin sahip olduğu koşullara göre her değer için bir önceliği vardır. (Schwartz, 2006). Yaşam süresi boyunca zamanla edinilen değerlerin (Yeşil ve

Aydın, 2007) niteliği ve önem sıralaması da değişebilir. Bireyler geçirdikleri yaşantılar sonucunda yeni değerler kazanır ve onları her seferinde bir sıralamaya tabi tutar. Bireylerin yaş aldıkça ve toplumda belirli bir statü edindikçe toplumdaki beklentileri, hayattaki gayeleri de değişim göstermektedir (Schwartz, 2006).

Değerler arasında dinamik ilişkiler vardır. Bazı değerler birbirleri ile uyumlu olabileceği gibi bazı değerler birbirleriyle çatışır. Örneğin uyum değerleri ve geleneksel değerler birbirleriyle uyumluyken, değişim değerleri ve geleneksel değerler arasında bir çatışmadan bahsedilebilir (Schwartz, 2006). Ancak insan, doğası gereği bir ahenk arayışı içindedir. Bu yüzden birbirleriyle çatışan öğeleri dengeye sokma eğiliminde olacaktır (Güngör, 2018). Bireylerin çevreye uyumu için değerler arasındaki çatışmaların uyuma dönüşmesi aslında bir zorunluluktur (Özensel, 2003). Değerler aynı zamanda birbirini etkileyen birbirinden etkilenen bir yapıya sahiptirler (Keskin, 2016). Genellikle, değer etkisiyle ortaya çıkan bir davranış birbiriyle uyumlu değerlerin harekete geçmesi sonucunda meydana gelir. (Pakizeh, Gebaurer ve Maio, 2006).

Değerler aynı zamanda milli nitelikler de taşır (Gökalp, 2013). Her toplum ortak değerlerle bağlı olmaya ihtiyaç duyar (BM, 2003). Bu yüzden de her toplum kendine has değer yargılarına sahiptir. Milli değerler toplumdaki bireylerin çoğunluğu tarafından kabul edilen unsurlardır. Devletlerin diğer devlet ve milletlerle olan ilişkilerinde de milli değerlerin etkisi görülür. Milli değerler devletlerin ve toplumların bakış açılarını etkiler (Karaçanta, 2013). Bayrak, ulusal marş, gelenek ve görenekler, dil gibi ulusal semboller milli değerler başlığı altında sıralanabilir (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008).

Değerler milli olduğu kadar evrensel nitelikler de taşır. Farklı insanlar, gruplar, toplumlar, milletler tarafından paylaşılan değerlerin varlığından bahsetmek mümkündür. Bu değer paylaşımı, toplumlar tarafından değerlere yüklenen anlam, onları yorumlama şekli ya da pratikte kendini göstermektedir (Divine Economics-Evrensel Değerler Araştırması, 2015). Aynı şekilde bireyler sahip oldukları insan doğası gereği, hangi dine ya da millete mensup olursa olsun, bazı ortak duygular taşırlar. İşte bu duygular insanı diğer canlılardan ayırır ve birlikte yaşamayı mümkün kılar. Bu yüzden eğer bir insan dürüstlük, sevgi, hoşgörü, yardımseverlik, saygı, sorumluluk, adalet, güven ve fedakarlık gibi duygulardan yoksun kalırsa bu durum sosyalleşme sürecini zorlaştıracaktır (Gündüz, 2016). İnsanlık tarafından paylaşılan

ve insan refahını ve huzurunu savunan değerler ortak değer olarak kabul edilir (Ulusoy, 2019). Her millet kendi içinde özelleşip kendi değerlerini yaratmışsa da milletlere özgü bu değerler ortak noktalar barındırmaktadır. Birey bazında da paylaşılan ortak duyguların varlığından söz edilebilir. İnsanoğlunun geçirdiği yaşantılar sonucu günlük hayatta rahat etme ve daha az zarar görme amacı güderek ürettiği değerler sistemlerinde var olan benzerlikler değerlerin evrensel nitelikler de taşıdığına bir kanıt olabilir.

Sonuç olarak değerlerin özellikleri şu şekilde özetlenebilir: Değerler beşeri olayların belirleyicisi olarak düşünülebilir. Değişken bir yapıya sahiptir. Değerler arasında var olan bir öncelik sıralamasından söz etmek mümkündür. Değerler bireye özgü özellikler de taşır. Birbirleri ile ilişkilidir. Her milletin kendine has değerlerinden söz edilebileceği gibi insanlık tarafından paylaşılan ortak değerlerin de varlığı söz konusudur.

Değerlerin Sınıflandırılması

Değer kavramı üzerinde tek bir tanım yapılamadığı gibi tek bir değer sınıflamasından da bahsetmek doğru olmayacaktır. Yapılan birçok değer tanımlaması gibi değerlerin sınıflandırılması da farklı araştırmacılar tarafından farklı şekillerde yapılmıştır.

Spranger (1928), yaptığı çalışmasında insan kişiliklerini 6 başlıkta toplamıştır. Bu altı kişilik tipi: teorik tip, ekonomik tip, estetik tip, sosyal tip, politik tip ve dindar tiptir. Bu kişilik tiplerinin değer yönelimlerine ilişkin açıklamalar şu şekildedir:

1. Teorik Tip: Gerçeği keşfetmeyi hedefler. Objektif bilgiye ulaşma isteği baskındır. Problem çözmek, sorulara izahat vermek ya da bir teoriyi formüleştirmek gibi ilgi alanları vardır
2. Ekonomik Tip: Neyin yararlı olduğu ile ilgilenir. Doğal varoluş mücadelesinde her şeyi kendini korumak için bir araç, yardım olarak görür. Zaman, mülk, güç gibi varlıkları kendisi için en üst düzeyde faydayı elde etmek amacıyla idareli bir şekilde kullanma eğilimindedir.
3. Estetik Tip: Bu tip için en üstün değer biçim ve uyumdur. Güç elde etmek için kendini sanatsal yollarla ifade eder. Bu tip için Tanrı düzenleyici ve

biçimlendirici en büyük güçtür. Evren ise uyum ve güzelliklerden oluşmaktadır.

4. Sosyal Tip: Bu tipe göre sosyal vasıfların en üstünü sevgidir ve bu inanca dayanarak tüm hayatların birbirileri ile ilişkili hatta bir bütün olduğu görüşünü savunur. Bu yüzden de kendisi için değil başkaları için yaşar. Ayrıca bilginin insanları kibirli yapabileceğini düşünür. Oysa sevginin alçakgönüllü olduğu görüşündedir.
5. Politik Tip: Tüm değer tiplerini kendi gücünü sağlamak için kullanır. Yalnızca zenginlik kavramı bu tip ile doğrudan ve tamamen ilişkilidir. Özgürlüğü elde tutmayı ve başkalarını etkilemeyi sağlar.
6. Dindar Tip: Dindar tip en yüce değerlerin kusursuz birleşimini arar. Bu tipte içsel ve aşkın olmak üzere iki çeşit vardır. İçsel dindar tip (immanent mystic), yüce değerlerin insan hayatının her alanında olduğunu düşünür ve hayata etkin bir şekilde katılmak ister. Aşkın dindar tip (transcendent mystic) ise en yüksek gerçekle bütünleşmeyi hedefler. Bu hedefini kendinden vazgeçerek ve düşünmeye vakit ayırarak gerçekleştirmek ister.

Güngör, 1978 tarihli Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar başlıklı araştırmasında klasik değer sınıflamasına sadık kalarak Spranger'in 6 başlıktan oluşan gruplamasına Ahlaki Değer boyutunu eklemiş ve değerleri 7 başlık altında gruplamıştır. Çalışmada 7 değer sahasının her birini temsil eden ikişer ifade düzenlenmiştir. Estetik değer her şeyin ölçülü ve ahenkli olması, güzelliklerle dolu bir dünya; ahlaki değer yalansız bir dünya, vicdan huzuru; teorik-ilmi değer bütün gerçeklerin bilinmesi, cahillikten arınmış bir dünya; iktisadi değer ekonomik bağımsızlık, konforlu bir hayat; dini değer öbür dünyayı kazanmak, günahlardan arınma; siyasi değer eşitliğin sağlanması, hürriyet için mücadele; sosyal değer gerçek dostluk, insanlara yardım ifadeleriyle açıklanmıştır (Güngör, 2018).

Allport, Vernon ve Lindzey (1960) de sınıflamalarını Spranger'in sınıflandırmasından yola çıkarak yapmışlardır ve 6 adet değer yönelimi belirlemişlerdir:

1. Teorik: Gerçeğin keşfi baskın değerdir ve bu keşif eleştirel, deneysel ve akılcı yollarla yapılır.

2. Ekonomik: Fayda ön planda olan değerdir. Pratik davranışlara eğilim vardır. Uygulamaya dökülemeyen bilginin bir anlamı yoktur.
3. Estetik: Baskın değerler biçim ve uyumdur. Hayatın sanatsal tarafını görme, bireysellik ve öz yeterlik eğilimleri vardır.
4. Sosyal: Başkalarını düşünme ve hayırseverlik ön plana çıkan değerlerdir. Nazik olma, sempatik olma ve fedakarlık eğilimleri vardır.
5. Politik: Güç baskın değerdir. Gücü elde etme isteği, insanları etkileme, ün ve toplumun lideri olmaya isteklilik eğilimleri vardır.
6. Dini: Baskın değer bütünlüktür. Birey evreni bir bütün olarak anlama eğilimindedir ve bunu yaparken evreni kendisi ile ilişkilendirmeye çalışır.

Rokeach (1973) çalışmasında değerleri hedef değerler ve yardımcı değerler olarak sınıflandırmıştır. Sınıflandırmada 18 adet hedef değer ve 18 adet yardımcı değer bulunmaktadır. Hedef değerler Amerikan toplumu ve diğer toplumların değerlerinin incelendiği çalışmalardan, yazarın kendi hedef değerlerinden, psikoloji mezunu 30 öğrenciden ve Lansing ana kentinde yaşayan 100 yetişkin insandan elde edilen verilere dayanarak oluşturulan kapsamlı liste arasından seçilmiştir. Listelenen değerlerden aynı anlama gelenler tek başlık altında toplanmıştır. Hedef değerler ulaşılmak istenen esas değerlerdir ve rahat bir hayat, heyecan verici hayat, başarı duygusu, barış içinde bir dünya, güzellikler dünyası, eşitlik, aile güvenliği, özgürlük, mutluluk, iç uyum, olgun sevgi, ulusal güvenlik, memnuniyet, öteki dünya, öz saygı, gerçek dostluk ve hikmet olarak belirlenmiştir. Yardımcı değerler ise Anderson (1968)'ın 555 maddeli kişilik özelliği listesinden seçilmiştir. Kişiliğin olumlu ve olumsuz özelliklerini içeren bu listenin yalnızca olumlu özellikleri yardımcı hedeflerin oluşturulmasında kaynak görevi görmüştür. Yardımcı değerler hedef değerlere ulaşmak için çabalarken nasıl niteliklere sahip olunması gerektiğini açıklar. Hırslı, açık fikirli, yetenekli, neşeli, temiz, cesaretli, affedici, yardımsever, dürüst, yaratıcı, bağımsız, entelektüel, mantıklı, şefkatli, riayetli, güvenilir, öz disiplinli nitelikleri yardımcı değerler olarak belirlenmiştir.

Lickona (1991), değerleri ahlaki değerler ve ahlaki olmayan değerler olarak ikiye ayırmıştır. Ahlaki değerler bazı yükümlülükler içerir. İnsanlar; faturalarını öderken, verdikleri sözleri tutarken, çocuklarının bakımını üstlenirken yükümlülük hissederler. Yani ahlaki değerler bireye istese de istemese de yapması gerekenleri

bildirirler. Dürüstlük, sorumluluk, adalet değerleri ahlaki değerlere örnektir. Ahlaki değerleri iki kategoriye ayırmak mümkündür: Evrensel ve evrensel olmayan değerler. Evrensel ahlaki değerler insan onuruna, haysiyetine ilişkin değerlerdir ve tüm insanları bağlar. Herkese adil davranmak, insanların hayatlarına saygı duymak, özgürlük, eşitlik gibi değerler evrensel ahlaki değerlere örnektir. BM 1948 yılında bu değerlerin evrensel geçerliliğini İnsan Hakları Bildirgesi ile tanımıştır. Evrensel olmayan ahlaki değerler ise evrensel bir ahlaki yükümlülük taşımaz. Bir bireyin inandığı dine özgü olan görevler bu değerlere örnek olarak verilebilir. Yani bireyin hissettiği şahsi yükümlülükler söz konusudur.

Schwartz (1992), değerlerin içeriği, kapsamı, anlamı ve yapısı üzerine araştırmalar yapmıştır. Rokeach'ın değer sınıflamasından yola çıkarak yaptığı değer sınıflamasında değerleri 11 başlık altında toplamıştır:

1. Öz Yönelim (Self Direction): Bağımsız düşünce ve eylem (seçim, yaratma, keşfetme) bu değer türünün belirleyici hedefleridir. Yaratıcılık, özgürlük, kendi hedeflerini belirleme, meraklı olma ve bağımsız olma öz yönelim değerinin motive edici hedefleridir.
2. Uyarılım (Stimulation): Biyolojik olarak gerekli etkin olma seviyesini korumaya yönelik değerleri içerir. Uyarılım değerinin motive edici hedefleri heyecan, yenilik, çeşitlilik içeren bir yaşam, heyecanlı bir yaşam ve cesarettir.
3. Haz (Hedonism): Organizma için gerekli olan ihtiyaç ve zevklerden kaynaklı değerlerdir. Zevk ve eğlenceli yaşam bu değerinin motive edici hedefleridir.
4. Başarı (Achievement): Bu değer ana hedefi bireysel başarı göstermektir. Bu bireysel başarı sosyal standartlara uygun yeterlik göstermekle olur. Hırslı, etkileyici, yetenekli, başarılı, zeki olma ve öz saygı bu değerinin motive edici hedefleridir.
5. Güç (Power): Sosyal statü ve itibarı korumak, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim veya üstünlük kurmak bu değer ana hedefleridir. Motive edici hedefleri ise sosyal güç, otorite, mal varlığı, sosyal imajı korumak, sosyal tanınırlıktır. Güç ve başarı değerlerinin ikisi de sosyal saygınlığa odaklanır ancak başarı değeri belirli bir ilişkide, etkileşimde yeterlilik göstermeye odaklanırken güç değeri daha genel bir sosyal sistem içinde baskın bir pozisyonun elde edilmesi veya korunmasına odaklanır.

6. Güvenlik (Security): Toplumun, bireylerin ve ilişkilerin istikrarı, emniyeti ve uyumu güvenlik değerinin ana hedefidir. Bu değer tek bir başlık olarak incelenebileceği gibi (hangi açıdan bakıldığına bağlı olarak) bireysel ve grup değerleri olarak iki başlığa da ayrılabilir. Çünkü sağlık gibi değerler daha çok bireyleri öncelerken ulusal güvenlik gibi değerler toplumu önceler. Bu değerinin motive edici hedefleri sosyal düzen, aile güvenliği, ulusal güvenlik, karşılıklı iyilik, temiz olma, ait olma duygusu ve sağlıklı olmasıdır.
7. Uyum (Comformity): Bireyin günlük hayatındaki insan ilişkilerinde öz denetimli olmasına odaklanır. Diğer insanlara zarar verebilecek veya sosyal standartları ihlal edebilecek dürtülerin, eğilimlerin, eylemlerin kısıtlanması bu değerinin ana hedefidir. İtaatkar olma, öz disiplin, kibarlık, ebeveyn ve diğer büyükleri sayma bu değerinin motive edici hedefleridir.
8. Gelenek (Tradition): Topluluklar dünyanın her yerinde ortak deneyimlerini, yazgılarını temsil edecek semboller ve davranış kalıpları geliştirmişlerdir ve bu kalıplar gelenek ve görenekler olarak kabul görmüştür. Gelenek değeri saygı, sözünde durmak ve bireyin içinde bulunduğu kültürün ya da inandığı dinin geleneklerini kabul etmesini hedefler. Yani bu hedefler geleneğe saygı, mütevazı olma, dindar olma, hayattaki konumunu kabullenme ve makul olmak şeklinde sıralanabilir.
9. Ruhanilik (Spirituality): Bu değer günlük gerçeklikten aşkın bir anlam arayışı ve içsel uyumu hedefler. Ruhani bir yaşam, hayatta anlam arayışı, içsel uyum ve önyargısız olma bu değerinin motive edici hedefleridir.
10. İyilikseverlik (Benovelence): Bu değer yakınlarının refahı ile ilgilenmeyi amaçlar. Yardımsever olma, vefalı-sadık olma, affedici olma, dürüst olma, sorumlu olma, gerçek arkadaşlık ve olgun sevgi bu değerinin motive edici hedefleridir.
11. Evrensellik (Universalism): Anlayışlı olma, takdir edici olma, hoşgörülü olma, insanların ve doğanın iyiliğini gözetmeyi amaçlayan bu değerinin motive edici hedefleri eşitlik, doğa ile uyum, bilgelik, güzellikler dünyası, sosyal adalet, açık fikirlilik, çevreyi koruma ve barış içinde bir dünyadır.

Ülken (2016), değerleri üç başlık altında toplar: içkin değerler, aşkın değerler ve normatif değerler. İçkin değerler teknik, sanat ve bilgi değerleridir. İçkin

değerlerde süje ve obje arasında bir bağ meydana getiren bilinç muhtevası kavramı esastır. Yani kişinin bilincinde içkin bir şekilde bulunan değerler sayesinde birey bir objeye anlam yükler ve onunla bağ kurar. Böylelikle herkesin duyu organlarına aşağı yukarı aynı anlamlar veren obje, içkin değerler sayesinde süje için sıradan bir obje olmaktan çıkar ve aşkın obje olur. Aşkın değerlerde bilinç muhtevaları aracı bir rol üstlenirler. İki insanın birbirine bağlanmasında hatıralar, vefa, sadakat ya da ortada olan bir sözleşme rol oynayabilir ancak burada esas olan birbirine göre aşkın olan iki süjenin bağlanmasıdır. Normatif değerler ise aslında değer değil, değerlerin ölçüleridir. Bu değerlerin görevi başka değerleri birbiriyle karşılaştırmak ve ölçmektir. İktisadi, hukuki ve lisani değerler normatif değerlerdir. İktisadi değerler üretilmiş nesnelere, değerlerin, fikirlerin birbiriyle bir ölçü kullanılarak karşılaştırılması durumunda karşımıza çıkar. Hareketlerin hareketlerle veya hareketlerin eşyalarla karşılaştırılması ve değiştirilmesi durumunda ise hukuki değerler ölçüttür. Değerlerin sözle değiştirilmesi durumunda ise lisani değerler karşımıza çıkar. İnsanların birbirlerine karşı olan davranış ve tutumları, bozuşmaları yahut anlaşmaları sözle olur. Fakat gerek saygı ve takdir şeklinde, gerekse istihza, alay ve küçümseme şeklinde değerlerin olumlanması veya olumsuzlanması hiçbir hukuki netice doğurmaz. Bunlar yalnız sözle ifade edilir.

Farklı araştırmacılar tarafından yapılan değer sınıflandırmalarının yanısıra, çeşitli komisyon, dernek ve enstitülere ilişkin belgelerde de önemli görülen değerlere ilişkin sınıflandırmalara rastlanmaktadır. Dünya çapında çeşitli değerler derlenerek hazırlanmış ve ulusların ulaşması gereken ortak standartlar olarak ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948) bunun en önemli örneklerindedir. Birleşmiş Milletlerin 1948 tarihli 30 maddeden oluşan bu bildirgesinde genel olarak; tüm insanların eşit ve hür doğdukları vurgusu ile eşitliğe, adil yargılanma hakkına sahip oldukları vurgusu ile adil olmaya özel hayatın gizliliğinin korunması ile saygılı olmaya, yerleşme ve seyahat özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, fikir ve ifade hürriyeti ile özgürlüğe ve hoşgörü, dostluk, sorumluluk, etkili vatandaşlık ve barış değerlerine de yapılan vurgular yer almaktadır (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1948).

Değerleri eğitimin merkezinde gören ve bu doğrultuda Yaşayan Değerler Eğitim Programını hazırlayan Uluslararası Yaşayan Değerler Eğitimi Derneği de dünya üzerinde her toplumda görülen değerleri barış, sevgi, saygı, hoşgörü,

dürüstlük, alçakgönüllülük, mutluluk, işbirliği, sadelik, özgürlük, birlik-beraberlik olarak sınıflandırmıştır. Söz konusu eğitim programında kazandırılması istenen değerler 3-7 yaş, 8-14 yaş grupları ve genç yetişkinler için nasıl bir anlam ifade edebileceği açıklanmış ve değer kazanımlarının daha rahat bir şekilde gerçekleşmesi için birtakım etkinlikler önerilmiştir (Living Values Education, t.y.).

Avrupa Birliği Komisyonu tarafından hazırlanan Avrupa Değerler Atlası (2008) da değerlerin sınıflandırılmasına yer veren bir başka kaynaktır. 800 milyondan fazla insanın Roma İmparatorluğu, Hristiyanlık, Aydınlanma ve II. Dünya Savaşı'ndan etkilendiği için kendini Avrupalı olarak tanımlayabileceği savından yola çıkılarak oluşturulmuştur. Ancak bu "Avrupalılık" tanımı bünyesinde tek bir Avrupalı kültürü barındırmaktan ziyade çok çeşitli değerler ve bakış açılarını barındıran bir kavram olarak kabul edilir. Bu sebeple Avrupa'nın ve dünyanın değer ve standartlarına yönelik olarak Avrupa Değerler Çalışması ve Dünya Değerler Çalışması hazırlanmıştır. Söz konusu çalışmalar kapsamında birçok ülkede insanların belli konularda (siyaset, din, memnuniyet, iş, aile, Avrupa, toplum.) nasıl düşündüklerini öğrenmek üzere araştırmalar yapılmış ve bu sonuçlar haritalar oluşturularak erişime açılmıştır (Atlas of European Values, 2008).

Josephson Enstitüsü tarafından gençlik liderleri, eğitimciler ve karakter eğitimi alanında uzman bilim insanlarının katılımıyla 1992 yılında düzenlenen zirve sonucunda açıklanan Aspen Bildirisi'nde de değerler Karakter İçerikleri (Character Counts) olarak sınıflandırılmıştır. Bu bildirmede insanlığın gelecekte karşılaşacağı sorunlar karşısında bugünün gençlerinin yönetici konumda olacakları belirtilmiş ve gençlerin değerler edinimi sürecinde özenli ve dikkatli çabaların gösterilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Etkili karakter eğitiminin kaynağı demokratik toplum olarak belirtilmiş ve bu eğitimin temel etik değerlerden bilhassa saygı, sorumluluk, güvenilir olma, adalet, yardımseverlik ve vatandaşlık üzerine kurulduğunun altı çizilmiştir (The Aspen Declaration, 2020). Karakter İçerikleri, Karakterin Altı Temel Yapıtışı ("The Six Pillars", 1992) başlığı altında açıklanmıştır. Bu altı evrensel değer, güvenilir olma, saygılı olma, sorumluluk, koruma-kollama, adil olma ve vatandaşlık bilincidir. Karakterin Altı Temel Yapıtışı'nın açıklamaları şu şekildedir (Character Counts!, 2020):

Güvenilir Olma: Bu değer, dürüst olma; çalmama, aldatmama, hile yapmama; sözünde durma; her zaman doğru olanı yapmak için istek duyma; insanlarda iyi bir itibar uyandırma ve aileye, arkadaşlara ve vatana sadık olma kavramlarını içerir.

Saygılı Olma: Diğer insanlara saygılı davranma, farklılıklara karşı duyarlı ve hoşgörülü olma, iyi davranışlarda bulunma, kötü bir dil kullanmama, diğer insanların duygularına karşı anlayışlı olma, kimseyi tehdit etmeme, incitmeme, anlaşmazlıklara, aşağılamalara ve öfkeye karşı barışçıl bir tavır takınma kavramlarını içerir.

Sorumluluk: Kendinden bekleneni yerine getirme, planlı olma, gayretli, azimli olma, elinden gelenin en iyisini yapma, öz denetim, öz disiplinli olma, hareket etmeden önde düşünme, davranışlarının, konuşmalarının mesuliyetini üstlenebilme ve başkaları için iyi örnek olma kavramlarını içerir.

Koruma-Kollama: Kibar olma, merhametli olma ve başkalarını önemseme, minnettarlığı dile getirme, affedici olma, yardıma ihtiyacı olan insanlara yardım etme kavramlarını içerir.

Adil Olma: Kurallara uygun davranma, açık fikirli olma, diğer insanları dinleme, hak yememe, diğer insanları haksız yere suçlamama ve bütün insanlara adil davranma kavramlarını içerir.

Vatandaşlık Bilinci: Okul ve toplumun daha iyiye gitmesi için üzerine düşeni yapma, işbirliği içinde çalışma, toplumsal olaylara duyarlı olma, bilgiye ulaşma isteği içinde olma, oy kullanma, iyi bir komşu olma, kanunlara ve kurallara uyma, otoriteyi sayma ve çevreyi koruma kavramlarını içerir.

Değer sınıflamaları incelendiğinde farklı sınıflamalar olduğu görülmektedir. Bireylerin öncelikledikleri değerlerden yola çıkarak kişilik tipleri şeklinde yapılan sınıflamalar olduğu gibi araç-amaç değer; ahlaki-ahlaki olmayan değer; içkin-aşkın-normatif değer olarak değerlerin niteliklerine göre yapılan sınıflandırmalar da mevcuttur. Evrensel belgelerde ve enstitüler tarafından yapılan değer sınıflamalarında ise dünya üzerinde yaşayan tüm toplumlarda görülen ortak değerler listelenmiştir. Bu değerlerin sevgi, saygı, adalet, hoşgörü, özgürlük, işbirliği, iyi bir vatandaş olma başlıkları altında toplandığı görülmüştür. Sınıflamaları farklı şekillerde yapılmış bu değerlerin evrensel olanlarını okullarda değerler eğitimi

yoluyla öğrencilere kazandırmak refah düzeyi yüksek toplumlar oluşması ve barış dolu bir dünya için son derece önemlidir.

Değerler Eğitimi

Değerler eğitimi, insanların kendi davranışlarının altında yatan değerleri ortaya koymaları, bu değerlerin ve bu değerlerle ilişkili davranışların etkinliğini hem bireysel hem de toplumsal düzeyde uzun vadeli refah için değerlendirmeleri, aynı zamanda uzun vadeli refah için gerekli olan diğer değerlerin de kazanımının sağlanması amacıyla gerçekleştirilecek bir faaliyet olarak tanımlanabilir. Değerler eğitimi, rehber konumunda olan daha deneyimli insanlar tarafından verilebilir. (Robb, 2008). Karakter eğitimi ya da ahlak eğitimi olarak da adlandırılabilen değerler eğitimi gençliğin okuldaki akademik odaklarını ve başarılarını güçlendirmenin yanı sıra olumlu olan ahlaki, toplum yanlısı eğilimlerin ve yeterliklerin gelişimini teşvik etmek için eğitimsel ve destekleyici yapılar oluşturma girişimi olarak da tanımlanabilir (Berkowitz, 2011). Değerler eğitiminin bir diğer tanımı ise adalet, dürüstlük, başkalarına saygı gibi öğrencilerin kişisel ve sosyal sorumluluk duygularını geliştiren temel değer ve ilkelerin stratejik öğretimi şeklindedir. Toplumların hayatta kalmaları ve gelişebilmeleri için bu değerlere belirli bir seviyede bağlı olmaları gereklidir (Shaaban, 2005). Değerler eğitimi ile 1950'li yıllarda topluma uyum, 1960'lı yıllarda birey, topluma bağlılık ve demokratik toplumun gelişmesi ön plana çıkmıştır. Değerler eğitimi 1980'li yıllarda önemini kaybetmiş, 1990'lı yıllarda her bireyin kendi değerlerini geliştirmesi fikri popülerlik kazanmıştır. 2000'li yıllardan sonra toplumda değerler kaybolmaya başlamış ve günümüze kadar bu durum devam etmiştir. Kaybolan değerlerin canlandırılması amacıyla değerler eğitimi tekrar önem kazanmıştır (Tezcan, 2018). Değişen dünya ve hızla geçen zaman dilimleri içerisinde, insanoğlunun yaşam ve çalışma şartları değişim göstermiş ancak dürüst, saygılı, güvenilir, duyarlı, adil olmak gibi evrensel değerler insanların aranan özellikleri olmaya devam etmiştir (Ulusoy, 2019).

Değerler eğitiminin ev, sınıf ve toplum olmak üzere üç kategoride gerçekleştirildiği söylenebilir. Bu sınıflamaya, göre ev kategorisindeki değerler eğitimi gelenekler, aile kültürü ve din eğitimini; sınıf kategorisindeki değerler eğitimi, öğretim programı, arkadaş grubuyla etkileşim ve profesyonel öğrenmeyi; toplum kategorisindeki değerler eğitimi ise siyasi eğitim ve sosyal etkileşimi kapsar

(Lakshmi ve Paul, 2018). Değerler eğitiminin toplum, okul ve sınıf kategorilerinde gerçekleştiği de belirtilmektedir. Bu sınıflamaya göre toplum seviyesi toplumsal aktiviteleri ve diğer okullarla etkileşimi; okul seviyesi organizasyon kültürünü, din eğitimi ve felsefeyi; sınıf seviyesi ise öğretim programı ve pedagojiyi kapsar (Denobile ve Hogan, 2014).

Değerler eğitiminin okulda gerçekleşen boyutunda bu durum tesadüfi bir şekilde gerçekleşmez. Bireylerin okula başlaması ile birlikte zaten devam eden informal değer kazanım sürecine eğitim programları aracılığıyla daha planlı olan formal süreç de eklenir (Sarı ve Yolcu, 2019). Okul, değerlere dayalı olarak işleyen ve aynı zamanda değer üreten bir oluşumdur (Kasapoğlu, 2013). Hatta aile yapısında meydana gelen değişikliklerle okulun ailede verilen değerler eğitiminin pekiştiricisi, ailede kazandırılan değerlerin üzerine yeni değerler inşa eden bir yapı konumundan ailenin yerine getirdiği değerler eğitimi de üstlenen bir yapı haline dönüşmesini sağladığı ifade edilmektedir (Dilmaç ve Şimşir, 2016). Mustafa Kemal Atatürk'ün (1922) "Okul adını hep beraber hürmetle, saygıyla analım! Okul genç beyinlere, insanlığa saygıyı, millet ve memlekete sevgiyi, şerefi, bağımsızlığı öğretir." cümlelerinde okulların değerler eğitiminde üstlendiği önemli role yapılan vurguyu görmek mümkündür (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2006).

Okullar değer kazandırma çerçevesinde üstlendikleri görevi iki araç ile yerine getirmeye çalışır: MEB tarafından hazırlanan ve okullarda okutulması uygun görülen öğretim programları ve bu programlarda açık bir şekilde belirtilmeyen ancak öğrencilerin öğrenmeleri üzerinde oldukça etkili olan örtük program (Sarı ve Yolcu, 2019). Öğretim programı yeterince açık, ayrıntılı bir şekilde (açıkça belirlenmiş ve işlevsel olarak yapılandırılmış hedefler, net bir şekilde tanımlanmış ve dikkatle planlanmış araç ve yöntemler) hazırlanır ve bilimsel temeller üzerine oturtulursa başarılı olacaktır. Aksi takdirde örtük program öğrencilerin öğrenmeleri üzerinde daha etkili hale gelecek, ideolojik-politik beklentiler devreye girecek ve bu iki öge arasında çatışma meydana gelecektir (Jevtić, 2014). Bu iki öge arasında uyum ve paralellik olduğu ölçüde istendik hedeflerin bireylere kazandırılma olasılığı daha yüksek olacaktır (Sarı ve Yolcu, 2019).

Okullarda uygulanacak öğretim programları tasarlanırken, bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor öğrenme alanlarının dikkate alınması gereklidir. Ayrıca her bir öğrenme alanında dahil edilecek konular, bu konuların ayrıntılandırılma derecesi ve

vurgu yapılacak olan konu başlıkları belirlenmelidir. Geleneksel olarak öğretim programlarının odak noktası bilişsel alandır (Ornstein ve Hunkins, 2014). Ancak öğrencilerin gelişimlerinin her açıdan sağlanabilmesi için okullarda takip edilen öğretim programlarının öğrencilere bütüncül bir açıyla yaklaşması gerekir. Öğrencilere, yalnızca bilgi ile doldurmak yerine onların duygularını eğitebilecekleri ve derslerine karşı olumlu tutumlara sahip olmalarını sağlayacak şekilde eğitim verilmelidir. Bunlara ek olarak insan duygularının ve ahlaki değerlerin arasındaki güçlü ilişkiden yola çıkılarak bireyin topluma katılımının da sağlanması gereklidir (Best, 1998). Bilişsel özelliklere odaklanmış öğretim etkinliklerinin işlevselliği, duyuşsal alana daha fazla önem verilerek artırılabilir (Gömleksiz ve Kan, 2012). Duyuşsal alanın zengin ve güçlü bir şekilde gelişiminin sağlanması için eğitim programlarında öğretme öğrenme süreçleri öğrencilerin istedik duyguları deneyimleyeceği, hissedeceği ve içselleştireceği şekilde düzenlenmelidir. Toplumun, okulun, ailelerin bireylerden sahip olmalarını beklediği değerler de etkinliklerin bu şekilde planlanmasıyla bireylere okulda kazandırılabilir (Guidera, 2018).

Türk milli eğitim sisteminin genel amaçları incelendiğinde öğrencilere kazandırılması hedeflenen birçok değer bulunduğu görülmektedir. Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar ve beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler yetiştirmek Türk milli eğitim sisteminde vurgulanan ve kazandırılması hedeflenen değerlerdir (METK, 1973). Bu amaçlar doğrultusunda geliştirilen MEB öğretim programlarında da değerlere vurgu yapılmıştır. Farklı derslerin öğretim programlarında değerler bütün eğitim sürecinin nihai gayesi ve ruhu olarak ifade edilmiş ve ayrı bir öğrenme alanı olarak değerlendirilmediği ve öğretim programlarının her birinde ve her biriminde yer aldığı belirtilmiştir (MEB, 2018a, 2018b, 2018c, 2018d, 2019). Değerlerin öğrencilere kazandırılmasında

okullarda eğitimin başlatıcısı, geliştiricisi ve uygulayıcısı olan öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Öğretmenlerin çocuk ve insan haklarını gözeten, bireysel ve kültürel farklılıklara saygılı, öğrencilerin milli ve manevi değerlere saygılı ve evrensel değerlere açık bireyler olarak yetişmelerine katkıda bulunan ve doğal çevre ile tarihsel ve kültürel mirasın korunmasına duyarlı bireyler olmaları beklenmektedir (Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri, 2017).

Özetle; değerlerin öğrencilere etkili şekilde kazandırılmasında eğitim programlarının önemi büyüktür. Programlarda duyuşsal özelliklere yer verildiği takdirde içerik ve öğretme-öğrenme süreçlerini bu özellikleri kazandıracak şekilde düzenlemek mümkün olacaktır. Böylece değerleri kazandırma rolünü üstlenen öğretmenler ve onlara öğretme-öğrenme sürecinde kılavuzluk eden ders kitabı yazarlarına programlar ışık tutmuş olacaktır. Yaşama yakınlığı amaçlayan İngilizce dersleri, duyuşsal alan düzenlemelerinin kolaylıkla yapılabileceği bir alan olarak örnek verilebilir. Böylelikle İngilizce derslerinde değerlerin kazandırılması da etkili bir şekilde gerçekleşecektir.

Yabancı Dil Olarak İngilizce Öğretiminin Değerler Eğitimindeki Rolü

Yabancı bir dili öğrenmek yalnızca yeni kelimeler ve cümle yapıları öğrenmenin çok ötesinde bir durumdur. Yeni bir dil öğrenme süreci farklı bir bakış açısı, hissetme ve nihayetinde kavramsallaştırma deneyiminin farklı bir yolunu gerektirir. Her dil kendine özgü bir kavramsal dünyaya ve bakış açısına sahiptir (Glaserfeld, 1995). Çünkü her bir dili konuşan insanlar birbirlerinden farklı deneyimler geçirmişlerdir ve farklı şartlara sahiptirler. Bu yüzden de deneyim yaşadıkları öğeleri kavramsallaştırma yolları birbirlerinden farklıdır. Örneğin mavi rengi hiç görmemiş bir insan topluluğu için mavi renk hiçbir şey ifade etmez ancak mavi rengi görmüş, onu kavramsallaştırmış bir topluluk buna ek olarak mavi rengi açık mavi, koyu mavi, deniz mavisi gibi daha ayrıntılı bir şekilde de kavramsallaştırmıştır (Whorf, 1940). Her dilde öyle kavramlar vardır ki başka bir dile çevrildiğinde anlam olarak tam karşılığını vermez. Anlamın kavranabilmesi için o dilin sahip olduğu kavramsallaştırma dünyasının bilinmesi gereklidir (Glaserfeld, 1995). Bunun mümkün olabilmesi için de bir dilin o dili konuşan insanların sahip olduğu kültürle birlikte kazandırılması önemlidir.

Araştırmacılar dil ve kültürün birbirinden ayrılmaz ve birlikte ele alınması gereken iki öge olduğu konusunda hemfikirdirler. Dil ve kültür birbirlerinin gelişimine destek sağlayan, birbirlerini besleyen unsurlardır (Mitchell ve Myles, 2004). Dil, kültür aktarımını sağlayan, insanların kültürlerini yansıtan, kültürü etkileyen ve aynı zamanda ondan etkilenen bir araçtır (Jiang, 2000). Her millet dilini kendi ihtiyaçlarına, kültür ve medeniyet düzeyine göre yaratır. Dil kültürün temeli olarak nitelendirilebilir (Kaplan, 2015). Kültür ve dil bir bozuk paranın ön ve arka yüzü olarak tanımlanabilir. Birçok yazarın da belirttiği gibi insanların kendilerini ana dillerinde ve diğer dillerde ifade ediş biçimleri kültürel birikimlerinden ciddi ölçüde etkilenmektedir (Nault, 2006).

Dil, kültürel bir bağlam içinde öğretildiğinde daha anlamlı bir öğrenme meydana gelecek ve kurulan iletişim de daha nitelikli bir hal alacaktır (Önalın, 2005). İletişimsel bağlamda değerlendirildiğinde dil öğrenme süreci kültürden bağımsız düşünölemeyecektir. İletişim kurmak yaşantılardan bağımsız bir şekilde düşünölemez. Kültürün de bağlamlardan ibaret olması sebebiyle iletişimin kültürden bağımsız olmadığı söylenebilir (Cortazzi ve Jin, 1999). Kültür, tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2020). Kültür, bir milletin din, ahlak, hukuk, akıl, estetik, dil, ekonomi ve teknikle ilgili yaşayışlarının uyumlu bir bütünü olarak da tanımlanabilir (Gökalp, 2012). Bu kapsamda kültür, insanların giyim tarzları, evlilik gelenekleri, aile yaşantıları, çalışma kalıpları, dini ritüelleri ve boş zaman etkinliklerini içermektedir (Giddens, 2000). Kültürün tanımları incelendiğinde, toplumsal değerleri içerisinde barındırdığı dikkati çekmektedir. Bu kapsamda dilin kültürel değerlerin aktarımında bir araç olduğunu söylemek mümkündür. Her kültürün kendine özgü davranış kalıpları vardır (Giddens, 2000) Ancak toplumların üzerinde uzlaştığı değerlerden de söz etmek mümkündür. Yapılan evrensel değerler sınıflamaları ve tanımlamaları bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Uluslararası bir dil olma özelliği taşıyan İngilizce dersi dilin kültür aktarımı işlevi ışığında değerlendirildiğinde, bu dersin evrensel değerlerin kazandırılması için uygun bir atmosfere sahip olduğunu söylemek mümkündür. İngilizce dersi ahlaki değerlerin dinamiklerine uygun ve sosyal değerlerin tartışılmasına elverişli bir

ortamdır. Bu yüzden de İngilizce dersinin ahlak eğitimi için doğal bir ortam olduğu söylenebilir. Ayrıca, İngilizce dersi insanlar ve kültürler arası etkileşim vurgusunun, ahlak eğitiminin başlıca konuları olan olumlu karakter özellikleri geliştirme, kültür içi ve kültürler arası takdir ve empati kurma ve başkalarının kültürlerini anlama başlıklarını gerçekleştirmeye olanak sağlayan bir iklim oluşturur (Shaaban, 2005). Bu iklimde çok çeşitli insan deneyimlerinin keşfedilmesi, ahlaki eylemlerin değişkenlerinin tartışılması diğer derslerden daha etkili bir şekilde gerçekleşebilir. Örneğin bir hikaye okumasında öğretmen, soracağı sorularla öğrencilerin olayın içine girmesini sağlarken aynı zamanda öğrencilerin hikyedeki karakterlere önyargısız bir bakış açısı geliştirmesinin yolunu açabilir ve bunu İngilizce dersine özgü nitelikler sayesinde rahatlıkla yapabilir (Edwards, 1996). İngilizce dersleri değerlerin ve değer sistemlerinin değişken yapısına paralel olarak bu değişimlere adapte olacak şekilde rahatlıkla düzenlenebilir (Zaki, 2007).

Bunlara ek olarak İngilizce dünya genelinde sahip olduğu uluslararası bir dil olma özelliğini korumaktadır (Hasman, 2004). Ayrıca Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütlerin, organizasyonların ve konferansların önemli bir iletişim dilidir. Kültürler arası iletişimi sağlayan bir anahtar olan İngilizcenin sahip olduğu bu evrensellik bireylere kültürler arası farkındalık, evrensel değerler, küresel sorunlar, eleştirel düşünme, liderlik özellikleri, farklı bakış açıları geliştirme ve yeni fikirlere açık olma kazanımlarını kazandırmada işe koşulabilir (Focho, 2011). Bu noktada, İngilizcenin uluslararası bir iletişim dili olması, İngilizce derslerini evrensel değerleri kazandırmak için uygun bir araç haline getirmektedir.

Yabancı Dil Olarak İngilizce Dersi Öğretim Programı ve Değerler Eğitimi

MEB tarafından 2018 yılında hazırlanan İngilizce dersi öğretim programının 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda tanımlanan Türk Milli Eğitim Sistemi'nin genel amaçlarına uygun olarak gözden geçirildiği ve düzenlendiği belirtilmektedir (MEB İngilizce Dersi Öğretim Programı, 2018). Bu düzenlemeler iki ana başlık altında gerçekleştirilmiştir:

- 1) Kuramsal çerçevenin gözden geçirilmesi.
  - Programın değerler eğitimi ile ilgili gözden geçirilmesi.
  - Temel becerilerin temaların içine dahil edilmesi.

- Ölçme-değerlendirme gibi bölümlerin gözden geçirilmesi.

2) Her sınıf düzeyinin gözden geçirilmesi.

- Hedef dil becerilerinin gözden geçirilmesi.

- Bağlamların, ödev ve etkinliklerin değerlendirilmesi ve güncellenmesi.

- Programın kapsam ve işlev açısından analizi ve güncellenmesi (MEB İngilizce Dersi Öğretim Programı, 2018).

Bu düzenlemelere ek olarak, programda Türk vatandaşlarının uluslararası düzeyde yabancı dilde etkili iletişim kurmalarının önemi vurgulanmış ve Avrupa Dilleri Ortak Çerçeve Metni'nin sahip olduğu akıcı konuşma, dil öğretiminde yaşama yakınlık prensiplerinin öğretim programında sıkı sıkıya uygulandığı ve temel yeterliklerin yer aldığı belirtilmiştir (MEB İngilizce Dersi Öğretim Programı, 2018).

Programın düzenlenmesinde göz önüne alınan bir diğer başlık olan değerler eğitimi başlığı kapsamında ulusal ve evrensel değerlerin önemini altı çizilmiştir. "Arkadaşlık", "adalet", "dürüstlük", "öz denetim", "sabır", "saygı", "sevgi", "sorumluluk", "vatan sevgisi" ve "yardımsever olma" öğrencilere İngilizce dersi öğretim programında kazandırılması gereken değerler olarak belirlenmiştir. Söz konusu değerlerin ayrı bir konu olarak görülmediği ve programda çeşitli temalar içinde yer alarak kazandırılmasının hedeflendiği belirtilmiştir (MEB İngilizce Dersi Öğretim Programı, 2018). MEB tarafından kazandırılması hedeflenen değerlerin bu çalışmada temel alınan Karakterin Altı Temel Yapıtası ("The Six Pillars", 1992) değer sınıflaması ile örtüştüğünü söylemek mümkündür. MEB'in istendik olarak belirttiği değerlerin Karakterin Altı Temel Yapıtası ile örtüşmeleri tek tek incelendiğinde; "arkadaşlık" ve "dürüstlük" değerlerinin "güvenilir olma" değeri ile; "adalet" değerinin "adil olma" değeri ile; "sorumluluk", "sabır" ve "öz denetim" değerlerinin "sorumluluk" değeri ile; "saygı" değerinin "saygılı olma" değeri ile; sevgi ve "yardımsever olma" değerlerinin "koruma kollama" değeri ile; "vatan sevgisi" değerinin araştırmada kapsamı genişletilerek "etkili vatandaşlık" olarak ifade edilen "vatandaşlık bilinci" değeri ile paralel olduğunu söylemek mümkündür. Programda ifade edilen değerlerin, programın uygulanması için bir araç olarak nitelendirilebilen ders kitaplarında da yer almasıyla hedef değerlerin kazanımı daha etkili olacaktır.

İngilizce Ders Kitapları ve Değerlerin Kazandırılması

Ders kitabı programda yer alan hedeflere ve konulara göre hazırlanan öğrencilere bilgi, beceri ve tutumların kazandırıldığı temel bir kaynaktır (Demirel, 1998). Ders kitabı daha kapsamlı bir şekilde devletin eğitim standartlarına ve öğretim yöntemlerine uygun olarak belli bir ders üzerine bilimsel bilgi içeren, eğitici kitapların bilgilendirici türü olarak tanımlanabilir (Nikonova, Sharonov, Sorokoumova Suvorova ve Sorokoumova, 2016). Yani ders kitabı, programdaki tüm kazanımları karşılayacak bir içeriğe sahip olması beklenen bir kaynaktır ("Taslak Ders Kitabı", 2019). Öğretilmesi hedeflenen bilgiyi öğrenciye aktarmada başat bir rol üstlendiği için öğretme öğrenme sürecinin önde gelen öğelerindedir (AbdelWahab, 2013). Ders kitaplarının öğretme-öğrenme sürecinin etkili şekilde yönetilmesine sağladığı katkılar şu şekilde sıralanabilir (Richards, 2001):

1) Öğretim programı için yapı oluşturması ve izlençe görevi görmesi: Ders kitaplarının olmaması durumunda program çekirdek bir öğeden yoksun olur ve öğrenciler sistemli ve planlanmış bir izlençeye sahip olmazlar.

2) İçeriğin standartlaştırılmasına yardımcı olma: Öğretim programında kitapların kullanımı farklı sınıflardan öğrencilerin benzer bir içerikle karşılaştıklarının teminini verebilir ve böylelikle öğrencilerin ölçme-değerlendirmeleri de paralel yönde gerçekleşir.

3) Niteliğin devamını sağlama: Öğrenciler iyi geliştirilmiş bir ders kitabı (test edilmiş ve uygulanmış, temel öğrenme ilkelerine dayalı ve uygun bir içerik seviyesine sahip) ile nitelikli bir içerikle karşılaşır.

4) Öğrenme sürecinde kaynak çeşitliliği sağlama: Ders kitapları genellikle öğretmen ve öğrenciler için zengin ve çeşitli kaynaklar sunan çalışma kitaplarına, CD'lere ve kasetlere, videolara, CD ROM'lara ve ayrıntılı öğrenme kılavuzlarına sahip olurlar.

5) Verimli olma: Öğretmenin materyal geliştirmeye harcayacağı zamanı öğretme sürecine aktarmasını sağlarlar ve öğretmene zaman kazandırır.

6) Etkili dil girdileri sağlama: Ana dili İngilizce olmayan veya kendi kendilerine doğru dil girdisi üretemeyebilecek öğretmenler için destek sağlarlar.

7) Öğretmenleri eğitme: Öğretmen el kitabına sahip olan ders kitapları yeterli deneyime sahip olmayan öğretmenler için eğitici bir araç rolü üstlenebilir.

8) Görünüş olarak dikkat çekici olma: Ders kitapları genel olarak yüksek kalite tasarım ve üretim standartlarına sahiptirler bu yüzden de öğretmenlerin ve öğrencilerin dikkatini çekmektedirler.

Ders kitaplarının söz edilen katkıların tamamını sağlayacak şekilde tasarlanması önemlidir. Çünkü bu şekilde tasarlanan kitaplar ile öğretim programında yer alan hedeflere öğrencilerin ulaşması sağlanacaktır. Bu noktada kitaplar değer kazanımında da etkili bir rol üstlenecektir. Birer kültür aktarım aracı olan kitaplar aracılığıyla değerler okuma yoluyla da kazandırılabilir ancak değer kazanımının şekillenmesinde okuyucunun var olan bilgileri ve kazandırılmak istenen değerlerin kitapta bir temanın içinde verilmiş şekli belirleyicidir (Guthrie, 1983). Kitap yazarlarının değeri nasıl ele aldığı, içerikte yer alan değerlerin okuyucuların değerleriyle ne derece ilişkili olduğu ve öğretmenin öğretim stratejileri temel unsurlardır (Guthrie, 1983).

Grant (1987), ders kitaplarını geleneksel ve iletişimsel olarak ikiye ayırmış ve bu kitapların özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamıştır:

Geleneksel kitaplar;

- 1) Dilin yapısına odaklanırlar.
- 2) Dinleme ve konuşma etkinliklerinden ziyade okuma ve yazma etkinliklerine odaklanırlar.
- 3) Hedef dili öğretirken birinci dile başvurma oranları yüksektir.
- 4) Dilin doğru kullanımı önemlidir.
- 5) Oldukça dar bir programa ve ölçme değerlendirmeye odaklanırlar.
- 6) Bazı öğretmenler bu tür kitapları kullanımı kolay ve ölçme odaklı olduğu için tercih etmektedirler.

İletişimsel kitaplar:

- 1) Dilin iletişim işlevine odaklıdır.
- 2) Öğrencilerin ihtiyaç ve ilgilerini yansıtmaya eğilimindedir.
- 3) Dil becerilerine odaklanır ve bu yüzden de etkinlik ağırlıklıdır.

- 4) 4 dil becerisi arasında bir denge kurulmuştur.
- 5) Hedefleri belirgin olarak açıklama eğilimindedirler.
- 6) İçerik ve yöntemler günlük hayatta kullanılan dili yansıtır.
- 7) Grup çalışmalarını ve ikili çalışmaları teşvik etmektedir.
- 8) Yalnızca doğruluğa değil, akıcılığa da odaklanır.

Grant (1987)'in listesinden yola çıkarak MEB tarafından hazırlanan İngilizce ders kitaplarının iletişimsel yapıda olduğu söylenebilir. Çünkü 2018 yılında güncellenen ve Avrupa Dilleri Ortak Çerçeve Metni'ne uygun olarak hazırlanan öğretim programının odaklandığı iletişimsel beceriler, ders kitaplarının da paralel şekilde hazırlanmasını gerekli kılmıştır. Bir önceki öğretim programı iletişimsel olarak hazırlandığı halde kullanılan geleneksel kitaplar takip edildiği için, iletişimsel odak sınıf ortamında sağlanamamıştır (MEB İngilizce Dersi Öğretim Programı, 2018). Ders kitapları ek materyallerle desteklenerek içerdikleri etkinlikler öğretmenlerin programda belirtilen iletişimsel becerilere daha fazla odaklanmalarını sağlayacak hale getirilmiştir (MEB İngilizce Dersi Öğretim Programı, 2018).

İletişimsel becerileri geliştirmeye odaklanan programda, ders kitaplarının; programda bahsedilen değerlere ve temel yeterliklere bağlamalarda yer vermesi, programda bahsedilen değerleri ve temel yeterlikleri örtük bir biçimde sunması, öğrencilerin günlük yaşamda karşılaşmaları muhtemel karakter ve yerleri örnek olarak barındırmasının beklendiği belirtilmiştir (MEB İngilizce Dersi Öğretim Programı, 2018). Bu kapsamda ders kitaplarının yaşama yakın içeriklerle donatılması ve programda belirtilen arkadaşlık, adalet, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatan sevgisi ve yardımsever olma değerlerinin kitaplarda bağlam içinde yer alması beklenmektedir. Bu noktada bu araştırmada hem İngilizce öğretim programında yer alan değerleri bünyesinde barındıran hem de evrensel değerlere ilişkin bir sınıflama olan Karakterin Altı Temel Yapıtışı sınıflaması kapsamında yer alan güvenilir olma, saygılı olma, sorumluluk, adil olma, koruma kollama ile vatandaşlık bilinci değerinin kapsamı genişletilmiş hali olan etkili vatandaşlık değerlerinin ortaokul ders kitaplarında ne derece yer aldığı araştırılmıştır.

İlgili Araştırmalar

Bu bölümde doküman analizine dayalı olarak yapılan değer araştırmalarına ilişkin yurtdışında ve yurtiçinde yapılan çalışmalar incelenmiştir. Karakterin Altı Temel Yapıtaşı değer sınıflamasını temel alarak yurt içi ve yurtdışında yapılan çalışmalarda ise doküman analizinin yanı sıra farklı nitel araştırma desenlerini benimseyen araştırmalara yer verilmiştir.

Değerlere yönelik yurtdışında yapılan doküman incelemesi araştırmaları. Yurtdışında değerler konusunda doküman incelemesine dayalı olarak yapılan araştırmalarda ders kitapları ve edebi eserlerin incelendiği görülmüştür. Edebi eserlerde incelemek için ödül alan kitaplar, çocuk kitapları ve gençlik kitaplarının seçildiği göze çarpmaktadır. Ders kitaplarında ülkelerin öğretim programlarına dayalı olarak geliştirilen kitaplar incelendiği gibi uluslararası olarak kullanılan ders kitaplarının da incelendiği görülmektedir.

Tajeran (1980), çalışmasında, 1. sınıftan 5. sınıfa kadar çocuk hikâye kitaplarını orta sınıfın sosyal ve manevi değerlerini yansıtmaları bakımından incelemiştir. Söz konusu değerler, altı İranlı sosyolog tarafından belirlenen baskın orta sınıf değerleridir. Çalışmada içerik analizi yapılan kitaplar, en popüler olan 19 kitaptır. Çalışmanın sonucunda; çalışmanın önemi, eğitimin ve okuryazarlığın önemi ve dinin önemi kavramları kitaplarda diğer kavramlardan daha baskın bir şekilde yer aldığı ortaya çıkarılmıştır.

Qan (1989), çalışmasında, “sosyal değerler popüler gençlik edebiyatında önemli derecede yer alır ve bu değerler topluma başkaldıran değerler yerine toplumun benimsediği değerlerdir” savını kanıtlamayı amaçlamıştır. Araştırma örneklemini olarak Dunning ve Bleich’in 1940’tan 1960’a kadar on altı popüler gençlik romanı ve 1960-1980 yılları arasında popülerite sahibi olmuş sekiz gençlik romanı seçilmiştir. Lowrie tarafından belirlenen 15 Amerikan sosyal değeri temel alınarak, romanlarda betimsel analiz yapılmıştır. Söz konusu 15 değer, incelenen romanlarda değişken sıklıkta yer almıştır. Davranışlar, dürüstlük, evlilik ve aile değerleri 1940-1960 yılları arasında sıklıkla yer alırken, 1960-1980 arası romanlarda eğitim, dürüstlük, sadakat, evlilik ve aile kavramları sıklıkla yer almıştır. 15 sosyal değer, ilk periyottaki romanlarda sıklıkla olumlu bir şekilde vurgu almıştır. Bu değerlerin dokuzu, ikinci periyot romanlarda da olumlu vurgu alırken, altı tanesine ikinci periyot

romanlarda nötr ya da olumsuz 10 vurgu yapılmıştır. Belirlenen yıllar arasında 15 sosyal değer toplum tarafından algılanmasında değişim yaşandığı gözlenmiştir. 15 değer 6'sı olumlu algıdan nötr ya da olumsuz algıya geçiş yapmıştır. Bu değerlerin algılanmasında meydana gelen değişikliklerin toplumdaki gelenekselci yapının kendisini daha özgürlükçü ve hoşgörülü yapıya bırakmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Elde edilen bulguların, araştırmanın temelini oluşturan savı doğruladığı görülmüştür.

La Roe (2003), çalışmasında, Caldecott madalyası alan kitaplarda-Rokeach'ın 18 değerini temel alarak- yer alan değerleri ve ifadeleri belirlemiştir. Araştırma sonucunda kitaplarda, en sık; yaratıcı, yardımcı ve neşeli olma kavramlarının, en azsa; öz kontrol, geniş düşünceli olma ve affedicilik kavramlarının yer aldığı belirlenmiştir. Değerler her yıl ifade edilmiş ancak yıllara eşit derecede dağılmamıştır. Karakterlerin cinsiyet bakımından eşit derecede temsil edilmediği belirlenmiş ve erkekler için en çok "yaratıcı" sıfatının, kadınlar içinse "yardımsever" sıfatının kullanıldığı belirlenmiştir. Değerlerin farklı etnik grupları temsil edecek şekilde dağıtılmadığı ve 0-5, 6-10 yaş arası çocukların Caldecott kitaplarının esas hedefini oluşturduğu gözlenmiştir.

Shin, Eslami ve Chen (2011), çalışmalarında uluslararası olarak kullanılan İngilizce ders kitaplarının İngilizce'nin evrensel dil olarak öğretiminde benimsenen kültür aktarımı bakış açısını (Dil öğrenenlerin kendi kültürlerine ve evrensel kültürlere birlikte yer verme, yalnızca Batı kültürüne odaklanmama) yansıtmayı ve uluslararası olarak kullanılan kitapların bu bakış açısını ne kadar kapsamlı ele aldığını araştırmayı amaçlamışlardır. Araştırma karma yöntem ile yürütülmüştür. Elde edilen nitel veriler içerik analizi yöntemi ile nicelleştirilmiştir. Araştırmada, kitaplarda kültürlerarası değerlere değil, yerel kültürlere daha fazla ağırlık verildiği, yerel kültür içeriklerinin ise iletişim değil bilgi odaklı olduğu görülmüştür.

Li (2012), araştırmasında "Çin ilköğretiminde İngilizce dersi kitapları aracılığı ile hangi kültürel değerler aktarılmaktadır?" ve "Program geliştirme süreci ders kitabı üretimine nasıl bir etki yapmaktadır?" sorularına cevap aramıştır. İncelemek için ilkokullarda okutulan kitaplardan iki serisi seçilmiştir. Bu kitapların kültürel değerleri yansıtmayı yansıtmadığı içerik analizinin yanı sıra görüşmeler ve odak grup görüşmeleri kullanılarak incelenmiştir. Katılımcılar Çin Eğitim Bakanlığı yöneticileri,

program geliştirme uzmanları, Çinli ve diğer uluslardan kitap yazarları ve sınıf öğretmenlerinden oluşmuştur. Araştırma sonucunda ders kitabı geliştirme sürecinin de program geliştirme sürecinin bir parçası olarak görülmesinin gerekliliği, ders kitaplarının Çin kültürünün resmi yorumu olarak görülebileceği, İngilizce öğretim programının eğitimciler ve yetkililer tarafından ahlak eğitimi için bir araç olarak görülmekte olduğu, İngilizce kitaplarının günümüz Çin’inde istenik olarak görülen birçok ahlaki değeri (çalışkanlık, saygı ve uyum, bağımsızlık, vatanseverlik, ortak yaşam) içerdiği sonuçlarına varılmıştır.

Canale (2016), çalışmasında yabancı dil kitaplarının yabancı kültürü ne derece içerdiğini bulmayı amaçlamıştır. Nitel bir nitelik taşıyan araştırmada sentez yöntemi benimsenmiştir. 2001, 2004, 2007, 2010, 2012 ve 2013 yıllarında yapılmış İngilizce, Rusça, İspanyolca, İtalyanca ve Svahili dillerini öğretmeyi amaçlayan ders kitaplarını farklı açılardan incelemiş olan 9 çalışma bu çalışmanın örneğini oluşturmuştur. Araştırma sonucunda yabancı dil ders kitaplarında kültürün hedef dilin bakış açısını kazandırmaktan ziyade dil öğrenenlerin o kültürü sadece “onların kültürü” olarak özellikleri bilmelerine yönelik şekilde verildiği; hedef dil fark etmeksizin yabancı dil kitaplarının aynı yönde tasarlandığı ve bu tasarımın içinde kültür kavramının da hep aynı noktalara odaklandığı bulgularına ulaşılmıştır.

Rashidi ve Meihami (2016)’nin çalışmalarında amaçları İngilizce’nin konuşulduğu merkez, harici ve genişleyen çevre ülkelerinde İngilizce ders kitaplarında kültür içeriği ve kültürel unsurların yer alma şekillerini belirlemektir. Merkez ülkeler İngilizce’nin kültürel temellerinin ait olduğu ülkelerdir. Harici ülkeler merkez ülkeler tarafından kurumsallaştırılmış ülkelerdir ve İngilizce bu ülkelerin resmi dillerinden biridir. Genişleyen çevre ülkelerde ise İngilizce herhangi bir kurumsal yapıda resmi dil olarak kabul edilmez, yabancı dil olarak kabul görür ve öğretilir. Araştırmada aranılacak kültürel öğelerin belirlenmesi için Cortazzi ve Jin (1999) tarafından geliştirilen çerçeve temel alınmıştır. Bu çerçeve kültürel materyalleri üç başlığa ayırmıştır: Kaynak kültüre, hedef kültüre ve uluslararası kültüre ait olan materyaller. Bu başlıklara araştırmacılar tarafından nötr kültür materyalleri kategorisi eklenmiştir. Bir diğer çerçeve olarak Adaskou, Britten ve Fahsi (1990)’ın kültür öğeleri sınıflaması seçilmiştir. Bu öğeler estetik (medya, edebiyat, müzik vb.), sosyolojik (aile düzeni, ev hayatı, insanlar arası ilişkiler, gelenekler vb.), anlamsal ve toplumsal dil becerileri olmak üzere dört tanedir. Analiz

yöntemi olarak içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda kültürel öğelere merkez, çevre ve genişleyen çevre ülkelerinde farklı şekillerde yer verildiği görülmüştür. Merkez ülkelerde uluslararası ana dile ve yabancı dile ait kültür öğelerinin, harici ülkelerde ana dil, yabancı dil ve uluslararası kültüre ait öğelerin ve genişleyen çevre ülkelerinin ana dile ve uluslararası kültüre ait öğelerin yer aldığı görülmüştür. Ayrıca merkez ve harici ülkelerin ders kitapları yabancı dile ait estetik öğelere yer verirken genişleyen çevre ülkelerinin estetik ve toplumsal dil becerilerine dair kültür öğelerine yer verdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Gebregeorgis (2017), araştırmasında İngilizce ders kitaplarında yer alan barış değerlerini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden sosyolojik söylem analizi kullanılmıştır. Etiyopya'daki 9.sınıf kademesinde okutulan İngilizce ders kitabı incelenmek üzere seçilmiştir. Veri toplama sürecinde Balasooriya (2001)'nin barış göstergeleri sınıflaması (içsel barış, sosyal barış, çevre ile barış) temel alınmıştır. Kitabın içeriği ve etkinleri barış değerlerini içermeleri bakımından incelenmiştir. Araştırma sonucunda incelenen kitapta içsel barış değerleri, sosyal barış değerleri ve çevre ile barış değerleri temalarının tümünün yer aldığı belirlenmiştir. İçsel barış değerinin ilham verici kişilerin hayatlarından örneklerle ve öz saygıyı geliştirici içeriklerle verildiği görülmüştür. Sosyal barış değerlerinin hoşgörü, gelenekler ve kültür, uluslararası kültür, dayanışma ve sosyal sorumluluk temalarına sahip içeriklerle verilmiştir. Çevre ile barış değerlerinin ise hayvanlar, doğaya karşı sorumluluk temaları ile verildiği bulunmuştur.

Yurtdışında yapılan çalışmalarla kitapların içerdiği değerleri ortaya koyma çalışmalarının yeni bir araştırma türü olmadığı görülmektedir. Edebi türler üzerine de yoğunlaşan bu çalışmalarda değerlerin eşit derecede kazandırılmasının başarısız olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kitaplarda öne çıkan değerlerin dürüstlük, sadakat, aile, yaratıcı olma, yardımcı olma, neşeli olma, vatanseverlik, saygı, hoşgörü, gelenekler, diğer kültürler değerleri olduğu belirlenmiştir. Uluslararası kültürün kazandırılmasının nasıl bir şekilde gerçekleştiğini inceleyen çalışmalar ise bu amaca giden yolda kültür kavramının "başkalarının" tanıtılması gereken kültürü olarak kaldığı sonucuna ulaşmıştır.

Değerlere yönelik yurtiçinde yapılan doküman incelemesi araştırmaları.

Yurtiçinde değerler konusunda doküman incelemesine dayalı yapılan

araştırmalarda ders kitaplarının incelendiği göze çarpmaktadır. Çeşitli branşların ders kitaplarının seçildiği araştırmaların daha çok sosyal bilgiler, tarih, Türkçe branşlarında yapıldığı görülmüştür. İngilizce dersi kitaplarına yönelik çalışmalarda özellikle son yıllarda bir yoğunlaşma olduğu dikkatleri çekmektedir.

Laçin-şimşek (2004), çalışmasında fen bilgisi derslerindeki evre konularının etik ve estetik değerlerle ilişkisini incelediği çalışmasında 2000 yılı İlkretim Fen Bilgisi Dersi Programı'nı ve ders kitaplarını incelemiştir. Araştırmada nitel betimsel bir yöntem benimsenmiş ve tarama yöntemi ile içerik analizi kullanılmıştır. Programda yer alan evre eğitimi ile ilgili kazanımlar ve ders kitaplarındaki ilgili konuların insan ya da evre merkezli olup olmadığı etik ve estetik değerleri yanşıp yansıtmadığı analiz edilmiştir. Çalışmada, programda ve ders kitaplarında çoğunlukla insanı merkez alan bir bakış açısına sahip olduğu ve ağdaş anlamda evre eğitiminin hedeflerinden uzak olduğu, çevresine duyarlı ve sorunları gidermeye yönelik davranışlar sergileyen bireyler yetiştirmekte yetersiz kaldığı sonuçlarına varılmıştır.

Demir ve Demirhan Işcan (2007), çalışmalarında ilkretim 1. 2. ve 3. sınıf hayat bilgisi dersi ğretim programı ile ğrenci ders ve çalışma kitaplarındaki değerlerin neler olduğunu, bu değerlerin nasıl kazandırıldığını ve değerlendirildiğini belirlemeyi amaçlamışlardır. Nitel veri toplama yöntemlerinden doküman inceleme yönteminin kullanıldığı çalışmada, MEB tarafından geliştirilen hayat bilgisi dersi ğretim programı ile ğrenci ders ve çalışma kitapları, veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Araştırmada Schwartz'ın değerler sınıflandırmasının yanı sıra Phi Delta Kappan hakemli dergi tarafından 2000–2001 Temel Değerler alışması'ndan ve Lickona'nın belirttiği değer türleri temel alınarak prgoramda belirtilen değerler yeniden isimlendirilmiştir. İncelenen dokümanlardaki kelime, cümle veya paragraf, karakter veya kişi analiz birimi olarak kabul edilmiştir. Analiz yöntemi olarak betimsel analiz kullanılmış ve analiz için, veri kaynaklarında yer alan değerler, bu değerleri kazandırma yolları, değerlendirme olmak üzere üç kategori belirlenmiştir. Araştırma sonucunda hayat bilgisi dersi ğretim programında değerlerin, nasıl ğretilceği ve nasıl değerlendirileceğine ilişkin uygun çalışmaların olmadığı belirlenmiştir. Öğrenci ders ve çalışma kitaplarında ise değerlerin öğretimine ilişkin etkinliklerin değerleri kazandırmada yetersiz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Değerlerin daha çok D/Y,

çoktan seçmeli, boşluk doldurmalı ve açık uçlu soruların yer aldığı geleneksel ölçme araçlarıyla değerlendirildiği gözlenmiştir.

Susar Kırmızı (2014), çalışmasında Denizli merkez ilçede Türkçe dersi öğretiminde Bilim ve Kültür yayınevleri tarafından yayınlanan 4.Sınıf Türkçe ders kitabını inceleyerek kitapta var olan değerleri bulmayı amaçlamıştır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Metinlerde yer alan değerlerin analizi için Aydın ve Akyol Gürler (2013) tarafından belirlenen değerler temele alınmış ve bilimsel çalışma yapmada istekli olma, bilim insanına saygı duyma, güzel sanatları sevme/güzel sanatlara karşı duyarlılık, bilimsellik, doğal afetlere karşı duyarlılık, hayal kurmanın icatların temeli olduğunu bilme, hayvan sevgisi, şükür, özgür olma isteği, cesaret/zor durumlarda yılmamak, sağlıklı beslenme, kitap okumayı sevme, temizlik, çalışkanlık, iyimser olma/olumlu düşünebilme, iyi olma değerleri araştırmacı tarafından eklenmiştir. Araştırmada sonuç olarak: yardımlaşma (%17,5), nezaket (%17,5), doğal çevreye duyarlılık (%35), kültürel mirasa duyarlılık (%20), Atatürk'e saygı (%17,5), olumlu düşünebilme (%27,5), iyi olma (%25) alt değerlerinin en çok yer aldığı, alçakgönüllülük (%5), yaşlıya saygı (%2,5), eğitimi önemseme (%5), Atatürk'e karşı sorumluluk (%5), kitap okumayı sevme (%2,5), barış (%2,5), başka ülkelerin kültürlerine saygı (%5) alt değerlerinin ise en az oranlarla yer aldığı belirlenmiştir.

Kaliyeva (2015), çalışmasında, yabancılar için hazırlanan ders kitaplarının okuma parçalarında bulunan evrensel ve ulusal değerlerin ne ölçüde yansıtıldığını bulmayı amaçlamıştır. Doküman analizi yönteminin kullanıldığı çalışmada araştırma deseni içerik analizi benimsenmiştir ve veriler kategorisel analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında yabancılar için Türkçe Yeni Hitit 2 Orta ve Yeni Hitit 3 Yüksek, yabancılar için İngilizce SpeakOut Pre-Intermediate ve SpeakOut Intermediate ders kitapları incelenmiştir. Veriler Schwartz (2012)'in değer sınıflaması temel alınarak toplanmıştır. Kitaplarda yer alan metinler, metin öncesi ve sonrası alıştırmalar, gramer sonrası alıştırmalar değer iletmeleri bakımından incelenmiştir. Araştırma sonucunda incelenen ders kitaplarında 3188 alt değer bulunmuştur. Araştırmada elde edilen frekans-yüzde oranlarının yabancılar için hazırlanan tüm ders kitapları için bir genelleme ortaya koyamadığı saptanmıştır.

Keskin (2015), 2007 tarihli ortaöğretim Tarih dersi öğretim programında ve bu program uyarınca hazırlanan ders kitaplarında değerler eğitime ne oranda yer

verildiğini tespit etmeyi amaçladığı çalışmasında nitel araştırma yöntemlerinde doküman analizini benimsemiştir. Araştırma kapsamında MEB tarafından hazırlanmış olan 2014 yılı 9, 10 ve 11 sınıf ders kitapları analiz edilmiştir. Ders kitapları analiz edilirken, programda tespit edilen ünite ve kazanımlar dikkate alınmıştır. Araştırma sonucunda; programda değerler eğitimine doğrudan yer verilmediği, tarih dersi öğretim programında yer verilen değerlerin Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları ile örtüştüğü, Sosyal Bilgiler dersinin devamı niteliğine sahip olan tarih dersinin programında ve Sosyal Bilgiler dersi programında vurgulanan değerler arasında da örtüşme olduğu, tarih dersi öğretim programında yer alan değerlerin yıllık planlara ve ders kitaplarına sağlıklı bir şekilde yansıtılmadığı ve tarih dersi öğretim programı ve ders kitaplarında en çok vurgulanan değerlerin duyarlılık ve milli bilinç olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Başaranol (2017), çalışmasında, MEB Yayınları Yes You Can (YYC) İngilizce ders kitaplarında yer alan temel değerleri belirlemeyi, bu değerlerin Schwartz (2012) ve Rokeach (1973) temel alınarak hazırlanan temel değerler listesinde yer alan değerleri ve ortaöğretim İngilizce öğretim programının öngördüğü değerleri karşılama düzeyini belirlemeyi amaçlamıştır. Veriler Rokeach (1973) ve Schwartz (2012)'a ait değer sınıflamalarının ortak değerlerini içeren ortak değerler listesine ve MEB (2011) programında belirtilen değerlere göre toplanmıştır. Doküman analizi yönteminin kullanıldığı çalışmada tarama yöntemi benimsenmiş, veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Ders kitaplarında yer alan metinler, metin öncesi ve sonrası alıştırmalar, gramer sonrası alıştırmalar, alıştırmalardaki kelime, sözcük grubu, cümle ve paragraflar değerleri iletmesi açısından incelenmiştir. Araştırma sonucunda incelenen İngilizce ders kitaplarında, sevgi, paylaşmak, arkadaşlık, mutluluk, nezaket, yardımseverlik, temizlik, saygı, estetik, hoşgörü, dürüstlük, çalışkanlık, sorumluluk, aile, misafirperverlik, vatanseverlik, sağlıklı olmak, eşitlik, özgürlük olmak üzere 19 farklı değer türü ve 621 adet değer içeren cümle/ifade tespit edilmiştir. İncelenen ders kitaplarında yer alan değerlerin oranları ise: Aile değeri %4,52, arkadaşlık %8,23, çalışkanlık %3,55, dürüstlük %0,81, estetik %11,73, eşitlik %0,81, hoşgörü %1,29, misafirperverlik %1,29, mutluluk %6,29, nezaket 14,35, paylaşmak %5,48, özgürlük %1,48, sağlıklı olmak 3,23, saygı %5,32, sevgi %15,16, sorumluluk %2,26, temizlik 4,03, vatanseverlik 2,58, yardımseverlik 7,59 şeklindedir. Araştırma sonucunda elde edilen bir diğer sonuç

ortaöğretim İngilizce ders kitaplarının temel değerleri büyük ölçüde karşıladığıdır. Ayrıca temel değerler listesinde yer almayan ancak kitaplarda yer verilen hoşgörü, misafirperverlik, paylaşmak ve sağlıklı olmak değerlerine rastlanmıştır. Öğretim programının öngördüğü değerler içinde bilimsellik, cesaret, dayanışma, başarı, özveri, rasyonellik değerlerinin Ortaöğretim İngilizce ders kitaplarında yer almadığı tespit edilmiştir. Ortaöğretim İngilizce ders kitaplarında değerler aktarılırken kullanılan yöntemin ise telkin yöntemi yani değerlerin doğrudan aktarılması olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Değirmenci (2018), araştırmasında 2017 yılında yenilenen coğrafya dersi öğretim programını hangi değerleri içerdiği, değerlerin kazanımlarla ilişkisi, değerlerin sınıf düzeylerine ve öğrenme alanlarına göre dağılımı açılarından incelemiştir. Araştırmada nitel araştırma yaklaşımlarından biri olan doküman incelemesi kullanılmıştır. Programda yer alan değerler, değerlerin yeri ve önemi, sınıf düzeyine göre dağılımı, kazanımlara göre dağılımı, değerlerin bireylere nasıl kazandırılmaya çalışıldığı ve değerlerle ilgili etkinlik örneklerinin neler olduğu incelenmiştir. Sonuç olarak, coğrafya dersi öğretim programında 10 farklı değer ifadesine yer verildiği; programda değerlere her sınıf düzeyinde yer verildiği, 10. ve 11. sınıflarda değerlere ilişkin kazanım sayılarının daha yoğun olduğu, 9. sınıfta ise bu yoğunluğun daha düşük düzeyde olduğu; değer sayılarının öğrenme alanlarına göre dağılımı incelendiğinde ise “doğal sistemler” alanının ön plana çıktığı, “küresel ortam, bölgeler ve ülkeler” alanında ise bu sayının en düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir ve yenilenen programın değerler açısından bir farkındalık oluşturmayı amaçladığı görüşüne varılmıştır.

Aslan (2019), çalışmasında 2018 yılında MEB öğretim programına dayalı olarak yazılan ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıf İngilizce ders kitaplarında hangi değerlerin aktarıldığını bulmayı amaçlamıştır. Araştırma yöntemi olarak nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Araştırma deseni betimsel analizdir. Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu'nun ilk ve ortaokul düzeyindeki tüm ders programlarında yer alan ve literatürde öne çıkmış olan değerlerin listesi toplamda 83 adet değer içeren bir tablo haline getirilmiş ve kitapların analizinde kullanılmıştır. 5. Sınıf İngilizce ders kitabında, sorumluluk (24), sporseverlik (23), sağlıklı olmaya önem verme (22), farklılıklara saygı (18), doğa sevgisi (16), okuma sevgisi (14), nezaket (13), arkadaş sevgisi (12), aile birliğine önem verme (11), müzikseverlik

(10), temizlik (8), aile içi işbirliğine önem verme (7), milli değerlere önem verme (7), aile büyüklerine önem verme (5), dini değerlere önem verme (4), estetik duyarlılık (4), misafirperverlik (3), yardımseverlik (3), bayrak sevgisi (2), okul sevgisi (2), paylaşma (2), Atatürk sevgisi (1), dürüstlük (1), kardeş sevgisi (1), sanatseverlik (1) ve tarihsel mirasa duyarlılık (1) değerlerinin; 6. Sınıf İngilizce ders kitaplarında, sorumluluk (23), sağlıklı olmaya önem verme (22), doğa sevgisi (13), demokrasiye önem verme (13), müzikseverlik (12), okuma sevgisi (12), doğal çevreye karşı duyarlılık (11), farklılıklara saygı (11), hayvan sevgisi (11), israf etmeme (10), aile büyüklerine önem verme (9), aile birliğine önem verme (7), aile içi işbirliğine önem verme (7), sporseverlik (7), arkadaş sevgisi (5), milli değerlere önem verme (5), eşitlik (2), aile sevgisi (1), çalışkanlık (1), tarihsel mirasa duyarlılık (1), estetik duyarlılık (1), paylaşma (1), nezaket (1), yardımseverlik (1) ve kardeş sevgisi (1) değerlerinin; 7. Sınıf İngilizce ders kitabında, doğal çevreye karşı duyarlılık (16), sporseverlik (14), hayvan sevgisi (10), arkadaş sevgisi (8), bilimsellik (7), israf etmeme (7), misafirperverlik (7), farklılıklara saygı (6), müzikseverlik (6), aile birliğine önem verme (4), kardeş sevgisi (4), milli değerlere önem verme (4), sağlıklı olmaya önem verme (4), aile büyüklerine önem verme (2), aile sevgisi (2), nezaket (2), okuma sevgisi (2), sanatseverlik (2), sorumluluk (2), yardımseverlik (2), aile içi işbirliğine önem verme (1), Atatürk sevgisi (1), barışsever olma (1), bayrak sevgisi (1), çalışkanlık (1), doğa sevgisi (1) ve tarihsel mirasa duyarlılık (1) değerlerinin 8. Sınıf İngilizce ders kitabında, sporseverlik (18), bilimsellik (12), doğal çevreye karşı duyarlılık (11), farklılıklara saygı (10), arkadaş sevgisi (9), aile içi işbirliğine önem verme (8), milli değerlere önem verme (8), okuma sevgisi (8), tarihi mirasa duyarlılık (8), hayvanseverlik (6), israf etmeme (6), müzikseverlik (5), sağlıklı olmaya önem verme (5), sorumluluk (5), aile birliğine önem verme (4), temizlik (3), Atatürk sevgisi (2), doğa sevgisi (2), yardımseverlik (2), dini değerlere önem verme (1), kardeş sevgisi (1), kitap sevgisi (1), misafirperverlik (1), paylaşma (1) ve sanatseverlik (1) değerlerinin yer aldığı görülmüştür. Değerler kitapların tamamında yer alma sayılarına göre sıralandığında ise Sporseverlik (62), Sorumluluk (54), Sağlıklı olmaya önem verme (53), Farklılıklara saygı (45), Hayvanseverlik (42), Doğal çevreye karşı duyarlılık (38), Okuma sevgisi (36), Müzikseverlik (33), Doğa sevgisi (32), Aile birliğine önem verme (26), Arkadaş sevgisi (24), Milli değerlere önem verme (24), Aile içi işbirliğine önem verme (23), İsraf etmeme (23), Bilimsellik (19), Nezaket (16), Demokrasiye önem verme (13), Misafirperverlik (11), Tarihsel mirasa

duyarlılık (11), Temizlik (11), Yardımseverlik (8), Kardeş sevgisi (7), Dini değerlere önem verme (5), Estetik duyarlılık (5), Atatürk Sevgisi (4), Paylaşma (4), Sanatseverlik (4), Aile sevgisi (3), Bayrak sevgisi (3), Çalışkanlık (2), Eşitlik (2), Okul sevgisi (2), Barışsever olma (1), Dürüstlük (1), Kitap sevgisi (1) şeklinde bir sıralama elde edilmiştir.

Baki (2019), çalışmasında Türkçe dersi ortaokul 5., 6., 7. ve 8. sınıf kitaplarında yer verilen değerlerin tespit edilmesi, bu değerlerin tema ve sınıf düzeyine göre dağılımının incelenmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizinin kullanıldığı bu çalışmada UNESCO değer listesi, Yaşayan Değerler Listesi ve Rokeach'in değer sınıflaması temel alınmıştır. Veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda Türkçe dersi 5. sınıf kitabında estetik, nezaket, mutluluk ve sevginin en fazla yer verilen değerler barış, misafirperverlik ve hoşgörünün en az yer verilen değerler olduğu; 6.sınıf kitabında sevgi, estetik, nezaket ve çalışkanlık değerlerinin en fazla, temizlik, hoşgörü ve barış değerlerinin en az yer aldığı ve misafirperverlik ve sadelik değerlerinin hiç yer almadığı; 7. sınıf kitabında estetik, samimiyet ve vatanseverlik değerlerinin en fazla yer alan, sadelik, misafirperverlik, özgürlük ve barışın ise en az aktarılan değerler olduğu; 8.sınıf kitabında ise en fazla aktarılan değerlerin estetik, sevgi, çalışkanlık ve saygı en az yer verilen değerlerin ise barış, sadelik, alçakgönüllülük olduğu tespit edilmiştir.

Yurtiçindeki çalışmalar incelendiğinde değer kavramının ders kitaplarında ve öğretim programlarında ne derece yer aldığı araştırılmış olduğu dikkat çekmektedir. Bu çalışmaların ağırlıklı olarak sosyal bilgiler ve Türkçe derslerine yönelik yapıldığı görülebilir. Fen bilimleri, coğrafya derslerine yönelik yapılan çalışmalar az sayıdadır. İngilizce dersine yönelik çalışmalara ise son yıllarda bir yönelim olduğu söylenebilir.

Karakterin Altı Temel Yapıtışı değer sınıflaması temel alınarak yurtiçinde ve yurtdışında yapılan araştırmalar. Karakterin Altı Temel Yapıtışı sınıflamasını temel alarak yürütülen çalışmaların yurtiçinde ve yurtdışında yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar Karakterin Altı Temel Yapıtışı sınıflamasının öğrencilere etkisini, öğretmenlerin sınıf içi uygulamalarını belirlemeye yönelik olarak yapılmıştır. Doküman analizi yapılan çalışmalarda ise çocuk kitaplarının Karakterin Altı Temel Yapıtışı sınıflamasını içermeye derecesi belirlenmiştir.

Mitchell (2003), Karakterin Altı Temel Yapıtışı sınıflamasının 1998-2002 yılları arasında Güney Dakota eyaletindeki 6-12. sınıf öğrencilerini ne düzeyde etkilediğini araştırmıştır. 1990'lı yıllarda Amerikan eğitim programlarının karakter eğitimi de sağlayacak yönde düzenlendiği ve bu sebeple programlara duyarlı olma, vatandaşlık, adalet, saygı, sorumluluk, güvenilir olma değerlerinin kazandırılması gereken değerler olarak eklendiği belirtilmiştir. Belirtilen değerlerin Karakterin Altı Temel Yapıtışı sınıflaması ile uyumlu olduğu görüldüğü için araştırma bu sınıflama temel alınarak yapılmıştır. Karakterin Altı Temel Yapıtışı sınıflamasının seçilmesindeki bir diğer etken, bu çerçevenin Amerika'daki birçok okulda uygulanması olarak belirtilmiştir. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden boylamsal araştırma yöntemi benimsenmiştir. 5 yıl boyunca çalışma grubunu oluşturan öğrencilerden veri toplanmış, elde edilen veriler karşılaştırılmıştır. Araştırmada veriler anket yoluyla toplanmıştır. Anket likert tipindedir ve kişisel bilgiler, öğrenci tutumları, öğrenci davranışları bölümünden oluşmaktadır. Çalışma sonucunda Karakterin Altı Temel Yapıtışı sınıflamasının öğrencilere olumlu yönde sosyal etkiler yaptığı, kırsalda ve kentte yaşayan öğrencilerin cevapları arasında farklılıklar olduğu, öğrencilerin sergiledikleri olumsuz davranışlar ve bu davranışlara verilen aile onayı arasında orta düzeyde korelasyon olduğu, etkinlikler, çalışma saatleri, görevler ve öğrencilerin tutum-davranışları arasında zayıf korelasyon olduğu, öğrencilerin yaşlarının artması ile olumsuz davranışları sergilemeleri arasında bir ilişki olduğu ortaya koyulmuştur.

Joyal (2005), Karakter İçerikleri (Character Counts) programının uygulandığı ortaokullarda okuyan öğrencilerin Gençliğin Riskli Davranışları Araştırması (The Youth Risk Behaviour Survey)'nda geçen riskli davranışlarla ilişkilerini ortaya koymayı araştırmayı amaçlamıştır. Bu amaçla Gençliğin Riskli Davranışları Araştırması'nın anket maddelerinin Karakterin Altı Temel Yapıtışı sınıflaması ile ortak noktaları belirlenmiştir. 2001-2003 yıllarındaki araştırmalarda belirlenen ortak noktaların nasıl bir değişim gösterdiği araştırılmıştır. Karakterin Altı Temel Yapıtışı sınıflamasının başlıkları ile riskli davranışlar arasında negatif korelasyon olduğu bulunmuştur.

Can (2008), dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimi ile ilgili yaptıkları uygulamalara ilişkin görüşlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmada Karakterin Altı Temel Yapıtışı sınıflaması

temel alınmıştır. Betimsel içerikli bir çalışma olan araştırmanın çalışma grubunu Ankara ilinin Çankaya ilçesinde görev yapan 102 sınıf öğretmeni oluşturmuştur. Veriler araştırmacı tarafından geliştirilen 5'li likert tipi anket ve yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Çalışma sonucunda öğretmenlerin sınıf içi etkinlikleri en çok sorumluluk değerini kazandırmaya yönelik olarak düzenledikleri, değer kazandırma yollarından en fazla telkin, model olma, empati kurma ve değer aydınlatması yollarını kullandıkları, değerler eğitiminde en çok işbirliğine dayalı öğrenme ve yaratıcı drama yöntemlerini kullandıkları, öğrencilerin değerleri kazanıp kazanmadıklarını gözlem, örnek olay yöntemi, tartışma yöntemi, soru cevap tekniği ve velilerle görüşme yöntemleri ve bireysel gözlemleri ile anladıkları bulunmuştur. Ayrıca öğretmenlerin eğitim, kıdem durumlarına, görev yaptıkları okulların başarı yüzdesine göre değerler eğitimi uygulamalarına dair görüşleri arasında fark bulunmazken öğretmenlerin cinsiyetlerine göre değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri arasında fark bulunmuştur.

Bones (2010), çalışmasında, "21. Yüzyıl Newbery ödüllü kitaplar karakter eğitiminde işe koşulacak nitelikte midir?" ve "Bu kitaplar Karakterin Altı Temel Yapıtışı sınıflamasının içerdiği değerleri yansıtan örnekler içermekte midir?" sorularına cevap aramıştır. Çalışmada, 14 yaş ve altı çocuk edebiyatı kitaplarına verilen Newbery Ödülü'nün seçilme amacı, bu ödülün 1922'den beri verilmesi ve verildiği kitapların çok hızlı bir şekilde bilinirliğini artırması olarak belirtilmiştir. Newbery ödülünün bu etkisi sayesinde ödüllü kitapların, okul kütüphanelerinde yoğun bir şekilde yer aldığı ve sınıflarda yaygın olarak kullanılmakta olduğu ifade edilmiştir. Araştırmada içerik analizi yöntemi benimsenmiştir. Nitel ve nicel olmak üzere iki çeşit veri toplanmıştır. Verileri, karakter özelliklerinin olumlu-olumsuz örnekleri oluşturmuştur. Araştırma sonucunda, incelenen kitapların Karakterin Altı Temel Yapıtışı sınıflamasına ait değerleri içeren örnekler barındırdığı görülmüştür. Söz konusu evrensel değerlerin çoğunlukla karakterlerin kişilik özellikleri olarak yansıtıldığı ortaya koyulmuştur. Karakterin Altı Temel Yapıtışı sınıflamasından adaletli olma ve vatandaşlık bilincinin en az vurgulanan değerler olduğu da çalışmadan elde edilen bir diğer sonuçtur.

Karakterin Altı Temel Yapıtışı sınıflamasını temel alan çalışmalar incelendiğinde, bu sınıflamanın okul ortamına yansıtılmasının öğrenciler üzerinde olumlu yönde etkiler yaptığı görülmektedir. Öğretmenlerin en fazla sorumluluk

değerini kazandırmaya yönelik etkinlikler düzenledikleri belirlenmiştir. Doküman analizi çalışmalarında ise Karakterin Altı Temel Yapıtayı sınıflamasına ait değerlerden güvenilir olma, saygı, sorumluluk ve koruma-kollama değerlerine incelenen kitaplarda yeterince yer verildiği, adil olma ve vatandaşlık bilinci değerlerine ise az oranda yer verildiği belirlenmiştir.

Bölüm 3

Yöntem

Araştırma Yöntemi

Bu araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri geçmişte ve halen varolan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlar (Karasar, 2005). Araştırmanın verileri nitel veri toplama yöntemlerinden doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen kavramlar, olaylar, durumlar hakkında bilgi barındıran materyallerin analizini kapsar. Doküman analizi yöntemi kullanılan araştırmalarda araştırmacı ihtiyacı olan veriyi görüşme veya gözleme gerek kalmadan toplayabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Eğitim ile ilgili bir araştırmada ders kitapları, program yönergeleri, okul içi ve dışı yazışmalar, öğrenci kayıtları- ödevleri- sınavları, ders planları, ünite planları veri kaynağı olarak kullanılabilir (Bogdan ve Biklen, 1998). Araştırmada evrensel değerleri ne düzeyde yansıttıklarının incelenmesi amacıyla 2018-2019 yılı ortaokul İngilizce ders kitapları veri kaynağı olarak kullanılmıştır.

İncelenen Dokümanlar

Araştırma kapsamında 2018-2019 öğretim yılından itibaren Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Türkiye genelinde devlet okullarında okutulması önerilen ortaokul 5., 6., 7, ve 8. sınıf İngilizce kitapları incelenmiştir. Ders kitaplarına ilişkin bilgiler sınıf düzeylerine göre sırasıyla Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1
Ders Kitaplarına Ait Bilgiler

Sınıf Seviyesi	Ders Kitabının Adı	Yazarı/Yazarları	Yayınevi
5.sınıf	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu İngilizce Ders Kitabı	Güler ŞİLİT	Özgün Yayınevi
6.sınıf	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu İngilizce Ders Kitabı	Fatma DEMİRCAN Gonca AKISKALI Aysel BERKET Ferdî GÜNAY	MEB
7.sınıf	Middle School and İmam Hatip Middle School Moonlight English Course Student's Book	Esra KANDİLCİ	Dikey Yayınları
8.sınıf	Mastermind Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu İngilizce 8 Ders Kitabı	Doç.Dr Binnur İLTER İlknur İZGİ Esra ÇAVUŞER ÖZDEMİR Ayşegül TÜRKERİ YETER Zeliha Tuğba ÇAVUŞER YÜNLÜ	MEB

Tablo 1 incelendiğinde her düzeyin farklı yayınevleri ve yazarlar tarafından yazıldığı dikkat çekmektedir. Her düzeye ait kitaplarda 10 ünite yer almaktadır. Bu ünitelerin içeriğinin belirli temalar çerçevesinde oluşturulduğu görülmektedir. Kitaplardaki ünitelere ilişkin bilgiler Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2
Kitaplarda Yer Alan Üniteler

Ünite Numaraları	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu İngilizce Ders Kitabı (5.Sınıf)	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu İngilizce Ders Kitabı (6.Sınıf)	Middle School and Imam Hatip Middle School Moonlight English Course Student's Book (7.Sınıf)	Mastermind Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu İngilizce 8 Ders Kitabı (8.Sınıf)
1	Hello! (Merhaba!)	Life (Yaşam)	Appearance and Personality (Görünüş ve Kişilik)	Friendship (Arkadaşlık)
2	My Town (Benim Şehrim)	Yummy Breakfast (Lezzetli Kahvaltı)	Sports (Sporlar)	Teen Life (Gençlik Yaşamı)
3	Games and Hobbies (Oyunlar ve Hobiler)	Downtown (Şehir Merkezi)	Biografies (Yaşam Öyküleri)	In the Kitchen (Mutfakta)
4	My Daily Routine (Günlük Rutinim)	Weather and Emotions (Hava Durumu ve Duygular)	Wild Animals (Vahşi Hayvanlar)	On the Phone (Telefonda)
5	Health (Sağlık)	At The Fair (Lunaparkta)	Television (Televizyon)	The Internet (İnternet)
6	Films (Filmler)	Occupations (Meslekler)	Celebrations (Kutlamalar)	Adventures (Maceralar)
7	Party Time (Parti Zamanı)	Holidays (Tatiller)	Dreams (Hayaller)	Tourism (Turizm)
8	Fitness (Zindelik)	Bookworms (Kitap Kurtları)	Public Buildings (Kamu Binaları)	Chores (Ev işleri)
9	The Animal Shelter (Hayvan Barınağı)	Saving The Planet (Gezegeni Kurtarmak)	Environment (Çevre)	Science (Bilim)
10	Festivals (Bayramlar)	Democracy (Demokrasi)	Planets (Gezegenler)	Natural Forces (Doğal Güçler)

Tablo 2 incelendiğinde bazı ünitelerin temaları arasında benzerlikler olduğu görülebilir. Festivals (Bayramlar) ve Celebrations (Kutlamalar) üniteleri; Saving The Planet (Gezegeni Kurtarmak) ve Environment (çevre) üniteleri; Fitness (Zindelik) ve Sports (Sporlar) üniteleri benzer temalara sahip ünitelere örnek verilebilir.

Veri Toplama Süreci

Araştırmanın verileri doküman incelemesi yöntemi ile toplanmıştır. Araştırmada öncelikle 2018-2019 öğretim yılında ortaokul kademesinde kullanılan

5, 6, 7 ve 8. sınıf İngilizce ders kitapları veri kaynağı olarak belirlenmiştir. Ortaokul İngilizce ders kitaplarının incelenmesi için Etik Komisyonu ve Milli Eğitim Bakanlığı'ndan gerekli izinler (EK-Ğ ve EK-H) alındıktan sonra, söz konusu kitaplara MEB dijital eğitim platformu Eğitim Bilişim Ağı (EBA)'ından ulaşılmıştır. Ders kitapları ilgili web sayfasından indirilerek veri toplama aşamasına geçilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın verileri araştırmacı tarafından geliştirilen “Ders Kitabı İnceleme Formu” ile toplanmıştır. Doküman incelemesi yöntemiyle veri toplanırken araştırmacının, araştırmasına alanyazındaki kuramlardan esinlenerek ya da kendi geliştirdiği kategoriler aracılığı ile başlayabileceği (Yıldırım ve Şimşek, 2016) belirtilmektedir. Bu nedenle ders kitabı inceleme formu geliştirilirken, araştırmacı tarafından önce ilgili alanyazın taranmıştır. Bu kapsamda bu çalışmada değerlerin sınıflamaları üzerine yapılan çalışmalar incelenmiştir. Josephson Enstitüsü (1992)'nün yaptığı Karakterin Altı Temel Yapıtışı sınıflandırmasının kültürel, dini ve sosyoekonomik farklılık gözetmeyen temel etik değerler olduğu belirtilmektedir (“The Six Pillars”, 1992). Bu sebeple Karakterin Altı Temel Yapıtışı sınıflandırması bu çalışmada temel alınarak ders kitaplarında varlığı araştırılacak değer sınıflandırılması olarak seçilmiştir. Bu sınıflamadan yola çıkılarak araştırma sürecinde belirlenen değerler ve alt boyutları Şekil 1'deki gibidir:

GÜVENİLİR OLMA <ul style="list-style-type: none"> •Dürüst olma •Davranışlarda bütünlük<ul style="list-style-type: none"> •Sözünde durma •Sadakat (Bağlılık)	SAYGILI OLMA <ul style="list-style-type: none"> •Kibar olma, nezaket •Hoşgörülü ve kabullenici olma •Onur ve özerklik	SORUMLULUK <ul style="list-style-type: none"> •Davranışlarının mesuliyetini alma (Hesap verebilirlik) •İşini en iyi şekilde yapma •Öz denetim
ADİL OLMA <ul style="list-style-type: none"> •Karar verme süreci<ul style="list-style-type: none"> •Tarafsızlık •Hak ve adalete uygunluk/eşitlik	KORUMA-KOLLAMA <ul style="list-style-type: none"> •Başkalarını önemseme •Yardımsever olma	ETKİLİ VATANDAŞLIK <ul style="list-style-type: none"> •Demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma •Toplumsal ve hukuki kurallara uygun hareket etme •Toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma

Şekil 1. Değerler ve alt boyutlar

Şekil 1 incelendiğinde evrensel değerlerin altı başlık altında ele alındığı görülmektedir. “Ders Kitabı İnceleme Formu” belirtilen değerler, alt boyutlar ve değer göstergelerini içerecek şekilde hazırlanmıştır (EK-B). Formun içerdiği kategoriler en

açık şekilde ifade edilmeye çalışılmıştır. Formda yer alan değerler, alt boyutları ve göstergeleri belirlendikten sonra kapsam geçerliğini sağlamak amacıyla değerler konusunda doktora tezini tamamlamış iki program geliştirme uzmanı, duyuşsal özellikler alanında doktora tezini tamamlamış bir sınıf öğretmenliği alanı uzmanı, felsefe alanında doktora derecesini tamamlamış bir sınıf öğretmenliği alan uzmanı ve program geliştirme alanında yüksek lisansını tamamlamış bir uzman olmak üzere 5 eğitim alanı uzmanının görüşüne başvurulmuştur. Forma ilişkin uzman görüşleri şu noktalarda ortaklaşmıştır:

- 1) Birbiri ile örtüşen ifadelerin tek bir maddede toplanması gerekliliği.
- 2) İç içe ifade edilmiş ancak farklı anlama sahip olan değerlerin ayrı ifade edilmesi gerekliliği.
- 3) Soyut olarak ifade edilen değerlerin somut göstergeleri ile her zihinde aynı anlamı uyandıracak şekilde yazılması gerekliliği.
- 4) Formda ifade edilen cümlelerin olumlu cümle yapısında kurulması gerekliliği.

Uzman görüşleri doğrultusunda, Karakterin Altı Temel Yapıtası olarak belirtilen evrensel değerler içerisinde yer alan “Vatandaşlık Bilinci” değerinin adı, “Etkili Vatandaşlık” olarak değiştirilmiştir. Söz konusu başlık değişimi yapılırken “National Council for the Effective Citizens” (Creating Effective Citizens, t.y.). belgesi temel alınmış ve ‘demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma’ alt boyutunun demokratik değerleri özümleme ve koruma, ülke ve dünya gündemini takip etme, kendi ülkesinin değerlerini, geleneklerini, tarihini bilme, diğer kültürlerin gelenekleri, değerleri, tarihi hakkında bilgi sahibi olma, ülkesi, milleti ve insanlık için önemli olan tarihi kişilikleri tanıma değer göstergeleri ve ‘toplum gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma’ alt boyutunun insanlığa etki eden yerel ve evrensel konular hakkında bilgi sahibi olma değer göstergesi forma eklenmiştir. Yine uzman görüşlerine göre Shalom H. Schwartz’ın (1992) değer sınıflaması temel alınarak ‘barış içinde bir dünya isteme’ ifadesi, “toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma” alt boyutunun bir değer göstergesi olarak ders kitabı inceleme formuna eklenmiştir.

Formun uzman görüşüne sunulmadan önceki halinde (EK-A) 6 değer, 17 alt boyut ve 60 değer göstergesi bulunmaktadır. Form uzman kanılarına göre yeniden

düzenlenmiş ve forma nihai şekli verilmiştir. Formun uzman görüşüne sunulduktan sonraki halinde (EK-B) toplam 6 değer, 18 alt boyut ve 71 değer göstergesi vardır. “Ders Kitabı İnceleme Formu”na uzman görüşleri doğrultusunda nihai hali verildikten sonra veri toplama aşamasına geçilmiş ve söz konusu form ile veriler toplanmaya başlanmıştır.

Verilerin Analizi

2018-2019 öğretim yılı ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf İngilizce ders kitapları evrensel değerleri kapsama düzeyleri açısından incelenmiştir. Analiz birimi olarak, cümle yerine etkinlikler seçilmiştir. Etkinliklerin analiz birimi olarak seçilme nedeni; cümlelerin tek başlarına değerleri açıklaması açısından yetersiz kalması ve anlamlı bir bütünlük yansıtmamalarıdır. Araştırmanın verileri betimsel analiz yöntemi ile incelenmiştir. Yıldırım ve Şimşek’e (2016) göre, betimsel analiz yaklaşımında toplanan veriler önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Bu analiz türünün odaklandığı temel amaç, elde edilen bulguları okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde aktarmaktır. Bu çalışmada ortaokul İngilizce kitapları evrensel değerleri yansıtma bakımından incelenmiştir. Betimsel analizin aşamaları ve çalışmadaki adımlara yansımaları aşağıda açıklanmıştır:

1- Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma: Josephson Enstitüsü tarafından yapılan Karakterin Altı Temel Yapıtası değer sınıflandırması temaların oluşturulmasında temel alınmıştır. Güvenilir olma, saygılı olma, sorumluluk, adil olma, koruma kollama ve etkili vatandaşlık değerleri tema olarak oluşturulmuştur. “Güvenilir olma” değerinin 4 alt boyutu ve 15 değer göstergesi; “saygılı olma” değerinin 3 alt boyutu ve 6 değer göstergesi; “sorumluluk” değerinin 3 alt boyutu ve 21 değer göstergesi; “adil olma” değerinin 3 alt boyutu ve 6 değer göstergesi; “koruma kollama” değerinin 2 alt boyutu ve 5 değer göstergesi; “etkili vatandaşlık” değerinin ise 3 alt boyutu ve 18 değer göstergesi belirlenmiştir.

2- Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi: Bu aşamada analiz birimi olarak etkinlik seçilmiştir. Etkinlikler değerleri, alt boyutlarını ya da göstergelerini kapsama durumuna göre gruplandırılmıştır. Herhangi bir değeri, alt boyutlarını ya da göstergelerini kapsamayan etkinlikler gruplamaya dahil edilmemiştir. Yıldırım ve Şimşek (2016) oluşturulan çerçeveye göre bazı verileri dışarıda kalabileceğini ya da önem arz etmeyebileceğini belirtir.

3) Bulguların tanımlanması: Etkinlikler kapsadıkları değer ve yer aldıkları ünite ve sınıf seviyesine göre gruplandırılmıştır. Etkinliklerin içerisinde değerleri işaret eden örnek cümleler tablo halinde sunulmuştur. Yıldırım ve Şimşek (2016)'e göre bu aşamada veriler tanımlanır ve gerekli yerlerde doğrudan alıntılarla desteklenebilir. Gruplandırılan değerlerin, sınıf seviyesine göre yer alma sıklıkları belirlenmiş ve kitaplardaki tüm etkinlik sayılarına göre oranları hesaplanmıştır.

4) Bulguların yorumlanması: Bu aşamada değerlerin İngilizce ders kitaplarında yer alma oranları belirlenmiş, bu oranlar arasında karşılaştırmalar yapılmıştır. Hangi değer hangi sınıf seviyesinde en çok ve en az düzeyde vurgulandığı ve ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf İngilizce ders kitaplarında evrensel değerlere yer verilme düzeyleri ifade edilmiştir.

Ortaokul İngilizce ders kitaplarında yer alan her bir etkinlik, evrensel değerleri, alt boyutlarını ve değer göstergelerini kapsamaları açısından analiz edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen veriler frekans ve yüzdeler ile ifade edilmiştir. Ortaokul İngilizce ders kitaplarında evrensel değerlerin yer alma sıklıklarını gösteren oranları yorumlayabilmek amacıyla, iki değer eğitimi uzmanının görüşlerine başvurulmuştur. Uzman görüşleri sonrasında evrensel değerlere kitaplarda yer verilme sıklığına göre yeterli bulunma düzeyleri belirlenmiştir. Buna göre ortaokul İngilizce ders kitaplarında evrensel değerlere yapılan;

%0-20 vurgu: yetersiz düzeyde

%21-40 vurgu: az düzeyde

%41-60 vurgu: orta düzeyde

%61-80 vurgu: iyi düzeyde

%81 ve üstü vurgu ise çok iyi düzeyde olarak kabul edilmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmada geçerlik, ölçme aracının hedef veriyi doğru ölçmesi ile yakın bir ilişkiye sahiptir. Araştırma kapsamında toplanan verilerin niteliği ve gerçeği yansıtması ölçme aracına bağlıdır. Araştırmanın sonuçlarının geçerliği de bu doğrultuda etkilenir. Yani ölçme aracının doğru sonuçlar vermesi ile araştırmanın geçerliği de olumlu yönde etkilenecektir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırma

kapsamında ölçme aracının evrensel değerleri kapsamlı ve açık bir şekilde içermesine dikkat edilmiş, 5 uzmandan görüş alınarak ölçme aracı düzenlenmiştir.

Araştırmanın güvenilirliğinin sağlanabilmesi için ortaokul İngilizce ders kitaplarından eş olasılıkla seçilen 20 sayfa hem İngilizce öğretmeni hem de değerler konusu üzerinde yüksek lisansını tamamlamış bir uzman tarafından “Ders Kitabı İnceleme Formu” ile incelenmiştir. Buna ek olarak kitaplardan eş olasılıkla seçilen 10 sayfa, araştırmacı tarafından 4 hafta aralıklarla okunmuştur. Kodlayıcılar arası ve kodlayıcı içi uyum yüzdelerinin hesaplanmasında Miles ve Huberman'ın (1994) (Güvenirlik=Görüş Birliği/(Görüş Ayrılığı+Görüş Birliği) formülü kullanılmıştır. Hesaplama sonucunda kodlayıcılar arası uyum yüzdesi %95 belirlenmiştir. Kodlayıcı iç uyum yüzdesi ise %86 olarak hesaplanmıştır.

Bölüm 4

Bulgular, Yorum ve Tartışma

Araştırma kapsamında ortaokul İngilizce ders kitaplarında evrensel değerlere yer verilme düzeyi incelenmiştir. Evrensel değerler olarak “güvenilir olma”, “saygılı olma”, “sorumluluk”, “adil olma”, “koruma-kollama” ve “etkili vatandaşlık” olmak üzere altı değer temel alınmıştır. Araştırmanın bu bölümünde; söz konusu değerlerin ortaokul 5. 6. 7. ve 8. sınıf İngilizce ders kitaplarında yer verilme düzeyine ilişkin bulgular, bulgulara yönelik yorum ve tartışmaya yer verilmiştir.

Bulgular

Evrensel değerlere ortaokul 5. Sınıf İngilizce ders kitabında yer verilme düzeyi.

Ortaokul 5. Sınıf İngilizce ders kitabı incelendiğinde Hello (Merhaba!), My Town (Benim Şehrim), Games and Hobbies (Oyunlar ve Hobiler), My Daily Routine (Günlük Rutinim), Health (Sağlık), Films (Filmler), Party Time (Parti Zamanı), Fitness (Zindelik), The Animal Shelter (Hayvan Barınağı), Festivals (Bayramlar) isimlerinden oluşan 10 ünite ve toplam 258 etkinliğin yer aldığı görülmüştür. Araştırma kapsamında her bir üniteye yer alan etkinliklerde evrensel değerlere ilişkin bulgular araştırılmıştır. Evrensel değerlerden dört alt boyut (dürüst olma, davranışlarda bütünlük, sözünde durma, sadakat) ve on beş değer göstergesinden oluşan (EK-B) “güvenilir olma” değerine 5. Sınıf İngilizce kitabında yer alan toplam 258 etkinlikte yer verilmediği gözlenmiştir (EK-C).

Evrensel değerlerden bir diğeri olan “saygılı olma” değerine ilişkin bulgular incelendiğinde ise 5. Sınıf ortaokul İngilizce ders kitabında yer alan toplam 258 etkinlikten 28’inde bu değere ilişkin bulgular gözlenmiştir. “Saygılı olma” değerine 5. Sınıf ortaokul İngilizce ders kitabında yer verilme oranının %10.85 olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. “Saygılı olma” değeri “kibar olma, nezaket”, “hoşgörülü ve kabullenici olma”, “onur ve özerklik” olmak üzere üç alt boyutu ve altı değer göstergesini kapsamaktadır (EK-B). Bu değer alt boyutlarından “kibar olma, nezaket”in, 258 etkinlikten 28’inde (%10,85). 5. Sınıf ortaokul İngilizce ders kitabında saygı değerinin “hoşgörülü ve kabullenici olma”, “onur ve özerklik” alt boyutlarına ilişkin vurguya rastlanmamıştır (EK-Ç). “Saygılı olma” değerini oluşturan göstergeler ayrı ayrı incelendiğinde ise, “insan ilişkilerinde ince, zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olma” değer göstergesinin 258 etkinlikten 28’inde (%10,85) vurgulandığı dikkati

çekmektedir. 5. sınıf ortaokul İngilizce ders kitabında “saygılı olma” değerine vurgu yapılan ünitelerin tanışma ile ilgili etkinlikleri içeren Hello! (Merhaba!) isimli 1.ünite, yer ve yön tarifi verme ile ilgili etkinlikler içeren My Town (Benim Şehrim) isimli 2.ünite, sağlık ile ilgili etkinlikler içeren Health (Sağlık) isimli 5.ünite, izin alma, tarihleri söyleme, insanlarla selamlanma ile ilgili etkinlikleri içeren Party Time (Parti Zamanı) temalı 7.ünite ve basit önerilerde bulunma, açıklama isteme isteme ilgili etkinlikleri içeren Fitness (Zindelik) temalı 5.ünite olduğu belirlenmiştir. 5. sınıf İngilizce ders kitabında “saygılı olma” değeri ile ilgili üniteler ve ünitelerde yer alan dikkat çekici örnekler Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3

5.Sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Saygılı Olma Değeri Örnekleri

ÜNİTE	DEĞER ALT BOYUTU	DEĞER GÖSTERGESİ	ÖRNEKLER
1.Ünite: Merhaba	Kibar olma, nezaket.	İnsan ilişkilerinde ince, zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olma.	<p><i>Student A: Hello! I'm Reina. What's your name? (Merhaba! Ben Reina. Senin ismin ne?)</i></p> <p><i>Student B: Hi! My name's Pablo. (Merhaba! İsmim Pablo.)</i></p> <p><i>Student A: Oh, it's time for class. Nice to meet you, Pablo. (Oh, ders zamanı. Tanıştığımıza memnun oldum Pablo.)</i></p> <p><i>Student B: Glad to meet you. (Tanıştığımıza memnun oldum.)</i></p>
2.Ünite: Şehrim	Benim Kibar olma, nezaket.	İnsan ilişkilerinde ince, zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olma.	<p><i>Sue: Excuse me, where's the grocery? (Özür dilerim, bakkal ne tarafta?)</i></p> <p><i>Man: The grocery? (Bakkal mı?)</i></p> <p><i>Sue: Yes, the grocery. (Evet, bakkal.)</i></p> <p><i>Man: Go straight ahead and then turn left into Station Road. The grocery is on your left. (Düz gidin ve sola İstasyon Caddesi'ne dönün. Bakkal solunuzda olacak.)</i></p> <p><i>Sue: Thank you very much. (Çok teşekkür ederim.)</i></p> <p><i>Man: You're welcome. (Rica ederim.)</i></p>

Tablo 3'ün Devamı

ÜNİTE	DEĞER ALT BOYUTU	DEĞER GÖSTERGESİ	ÖRNEKLER
5.ünite: Sağlık	Kibar olma, nezaket.	İnsan ilişkilerinde ince, zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olma	<i>Your friend is ill. What do you say?</i> a) <i>Get well soon.</i> b) <i>See you later.</i> c) <i>You're welcome.</i> (<i>Arkadaşın hasta. Ona ne söylersin?</i>) a) <i>Geçmiş olsun</i> b) <i>Sonra görüşürüz</i> c) <i>Rica ederim.</i>)
7.ünite: Parti Zamanı	Kibar olma, nezaket.	İnsan ilişkilerinde ince, zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olma	<i>"Would you like to come? (Gelmek ister misin?)</i> <i>Goodbye kids!</i> (<i>Hoşçakalın çocuklar!</i>)
8.ünite: Zindelik	Kibar olma, nezaket.	İnsan ilişkilerinde ince, zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olma	<i>Pam: I love riding my bike in the park. (Parkta bisiklet binmeyi seviyorum.)</i> <i>Brad: Sorry, Pam. Can you repeat that, please? (Afedersin, Pam. Tekrar edebilir misin, lütfen?)</i>

Tablo 3'teki örnekler incelendiğinde, "saygılı olma" değerine kişilerarası diyaloglarda vurgu yapıldığı görülmektedir.

Araştırmanın birinci alt problemi kapsamında 5.sınıf İngilizce ders kitabında yer alma düzeyi araştırılan bir diğer değer "sorumluluk"tur. Bu değer 5. Sınıf ortaokul İngilizce ders kitabında vurgulanma oranının %5.43 olduğu bulunmuştur. 5. Sınıf kitabında yer alan 258 etkinlikten 14'ünde sorumluluk değerine vurgu yapılmıştır. Sorumluluk değeri davranışlarının mesuliyetini alma (hesap verebilirlik), "işini en iyi şekilde yapma" ve "öz denetim" alt boyutlarını ve yirmi bir değer göstergesini içermektedir (EK-B). Sorumluluk değerinin alt boyutlarından "davranışlarının mesuliyetini alma (hesap verebilirlik)"e 258 etkinliğin 3'ünde (%1.16) ve öz denetime 258 etkinliğin 12'sinde (%4.65) vurgu olduğu görülmüştür (EK-D). 5. sınıf ortaokul İngilizce ders kitabında "sorumluluk" değerine vurgu yapılan ünitelerin insanların günlük olarak yaptıkları işleri açıklamayla ilgili etkinlikleri içeren My Daily Routine (Günlük Rutinim) temalı 4.ünite ve sağlıkla ilgili etkinlikleri içeren Health (Sağlık) temalı 5.ünite olduğu belirlenmiştir. "Davranışlarının mesuliyetini alma (hesap verebilirlik)" alt boyutunun "yapması gereken görevi yerine getirme" (%1.17) değer göstergesine; "öz denetim" alt boyutunun ise "gerektiğinde isteklerini ve hoşnut olduğu durumları erteleyebilme" (%1.17), "planlı olma" (%1.95) ve "sağlığına dikkat

etme" (%1.55) değer göstergelerine vurgu yapıldığı görülmüştür. 5. sınıf İngilizce ders kitabında sorumluluk değerine ilişkin dikkat çekici örnekler Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4

5.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Sorumluluk Değeri Örnekleri

ÜNİTE	DEĞER ALT BOYUTU	DEĞER GÖSTERGESİ	ÖRNEKLER
4.ünite: Rutinim	Günlük Davranışlarının mesuliyetini alma (hesap verebilirlik)	Yapması gereken görevi yerine getirme.	<i>In the evenings, my mum, Semra and my dad, Hasan come back home at six o'clock. We have dinner at half past six. Then, I do my homework and my dad helps me. (Akşamları annem Semra ve babam Hasan saat altıda eve gelirler. Altı buçukta akşam yemeğimizi yeriz. Sonra, ben ödevimi yaparım ve babam da bana yardım eder.)</i> <i>When do you do your homework? (Ödevlerini ne zaman yaparsın?) I do my homework after dinner. (Akşam yemeğinden sonra ödevimi yaparım.)</i>
4.ünite: Rutinim	Günlük Öz Denetim	Gerektiğinde isteklerini ve hoşnut olduğu durumları erteleyebilme.	<i>Well, can I go to my friend's party in the afternoon? No you shouldn't go out. (Harika, öğleden sonra arkadaşımın doğum günü partisine gidebilir miyim? Hayır, dışarı çıkmamalısın.)</i> <i>Sure. Let's go wall climbing. I'm afraid I can't. I must do my homework. (Tabii ki. Haydi, duvar tırmanışına gidelim. Korkarım ki ben gelemem. Ödevlerimi yapmam gerekli.)</i>

Tablo 4'ün Devamı

ÜNİTE		DEĞER ALT BOYUTU	DEĞER GÖSTERGESİ	ÖRNEKLER
4.ünite: Rutinim	Günlük	Öz Denetim	Planlı olma.	<i>Every day, I get up at quarter past seven. I wash my hands and face. I get dressed and have breakfast at half past seven. I arrive at school at twenty past eight. My classes start at half past eight. I have lunch in the school cafeteria at twelve o'clock. I come back home at three o'clock. (Her gün yediyi çeyrek geçe uyanırım. Ellerimi, yüzümü yıkarım. Saat yedi buçukta giyinir ve kahvaltımı yaparım. Sekizi yirmi geçe okula varırım. Derslerim saat sekiz buçukta başlar. Saat on ikide okul kantininde öğle yemeğimi yerim. Saat üçte eve geri dönerim.)</i>
5.ünite: Sağlık		Öz Denetim	Sağlığına etme	dikkat <i>Work in groups. What should/shouldn't we do to stay healthy? (Grup olarak çalışınız. Sağlıklı kalmak için ne yapmalı, ne yapmamalıyız?) We shouldn't drink cola. (Kola içmemeliyiz.) Wash wash wash it off your hand. Germs, germs everywhere. (Yıka, yıka, yıka ellerini yıka. Mikroplar, mikroplar her yerde.)</i>

Tablo 4'teki örnekler incelendiğinde sorumluluk değerine diyaloglarda, okuma metinlerinde ve şarkılarda yer verildiği görülmektedir.

Araştırmanın birinci alt problemi kapsamında 5.sınıf İngilizce ders kitabında yer alma düzeyi araştırılan bir diğer değer adil olmadır. Adil olma değeri “karar verme süreci”, “tarafsızlık”, “hakkaniyet/hak ve adalete uygunluk, eşitlik) alt boyutlarını ve altı değer göstergesini kapsamaktadır (EK-B). Adil olma değerinin 5. Sınıf ortaokul İngilizce ders kitabında yer alma oranının %0 olduğu belirlenmiştir. 5. Sınıf kitabında yer alan toplam 258 etkinlikte adil olma değerine ilişkin vurgu içeren bir etkinlik bulunmamıştır (EK-E).

Araştırmanın birinci alt problemi kapsamında 5.sınıf İngilizce ders kitabında yer alma düzeyi araştırılan “koruma-kollama” değerine kitapta yer verilme oranının ise %12.4 olduğu bulunmuştur. “Koruma-kollama” değeri “başkalarını önemseme” ve “yardımsever olma” alt boyutlarını ve 5 değer göstergesini kapsamaktadır (EK-B). “Koruma-kollama” değerinin alt boyutlarına göre yüzde dağılımı incelendiğinde %4.65 oranın “başkalarını önemseme” alt boyutunda %9.3 oranın ise yardımsever olma alt boyutunda olduğu görülmüştür (EK-F). “Başkalarını önemseme” alt boyutu her iki değer göstergesi (merhametli olma (%0.78), insanların yaptıkları nezaket, iyilik, inceliklere karşı minnettarlığı dile getirme, onlara teşekkür etme (3.87) ile 5.sınıf kitabında yer alırken “yardımsever olma” alt boyutu yalnızca “yardıma ihtiyacı olan canlılara yardım etme” (%9.3) değer göstergesi ile vurgulanmıştır. “Koruma-kollama” değerine ilişkin örnekler Tablo 5’te görülmektedir.

Tablo 5
5.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Koruma-Kollama Değeri Örnekleri

ÜNİTE	DEĞER ALT BOYUTU	DEĞER GÖSTERGESİ	ÖRNEKLER
5.ünite: Sağlık	Başkalarını önemseme	Merhametli olma	<i>Oh dear! What's the matter with you Jacob? (Canım! Neyin var Jacob?) Get well soon. (Geçmiş olsun.)</i> <i>I need an extra blanket. (Bir battaniyeye daha ihtiyacım var.) Here you are. (İşte burada.) Thank you dad. (Teşekkürler baba.)</i>
5.ünite: Sağlık	Yardımsever olma	Yardıma ihtiyacı olan canlılara yardım etme.	<i>Your friend has a health problem. Ask questions and try to help him/her. (Arkadaşının bir sağlık sorunu var. Sorular sorarak ona yardımcı olmaya çalış.)</i>

Tablo 5'in Devamı

ÜNİTE	DEĞER ALT BOYUTU	DEĞER GÖSTERGESİ	ÖRNEKLER
7.ünite: Parti Zamanı	Başkalarını önemseme	İnsanların yaptıkları nezaket, iyilik, inceliklere karşı minnettarlığı dile getirme, onlara teşekkür etme	<i>This is for you. (Bu senin için. Oh, thanks. I love toy cars. (Oh, teşekkürler. Oyuncak arabaları severim.)</i>
9.ünite: Hayvan Barınağı	Yardımsaver olma	Yardıma ihtiyacı olan canlılara yardım etme	<i>The stork can't fly. (Leylek uçamıyor.) The girl and her father take her to the vet. (Kız ve babası onu veterinere götürdüler.)</i>

Tablo 5'teki örnekler incelendiğinde “koruma-kollama” değerine diyaloglarda, etkinlik yönergelerinde, dinleme metinlerinde yer verildiği görülmüştür. Beşinci sınıf İngilizce ders kitabında yer alan 258 etkinliğin, 32'sinde “koruma-kollama” değeri vurgusuna ulaşılmıştır. “Koruma-kollama” değerine vurgu yapılan üniteler sağlık ile ilgili etkinlikleri içeren Health (Sağlık) temalı 5.ünite, insanlarla selamlaşma ile ilgili etkinlikleri içeren Party Time (Parti Zamanı) temalı 7.ünite ve insanların, hayvanların şu anda ne yaptığının anlatılması ile alakalı etkinlikler içeren The Animal Shelter (Hayvan Barınağı) temalı 9.ünite olduğu belirlenmiştir.

Araştırmanın birinci alt problemi kapsamında 5.sınıf İngilizce ders kitabında yer verilme düzeyi araştırılan bir diğer değer olan “etkili vatandaşlık” değerinin yer verilme oranının %9.69 olduğu belirlenmiştir. “Etkili vatandaşlık” değeri “demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma”, “toplumsal ve hukuki kurallara uygun hareket etme”, “toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma” olmak üzere 3 alt boyutu ve 18 değer göstergesini kapsamaktadır (EK-B). Etkili vatandaşlık değerinin alt boyutlarına göre yüzde dağılımı incelendiğinde %8.53'lük oranın “demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma” alt boyutuna, %1.16'lık oranın “toplumsal ve hukuki kurallara uygun hareket etme” alt boyutuna ait olduğu görülmüştür (EK-G). “Demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma” alt boyutu, “kendi ülkesinin değerlerini, geleneklerini, tarihini bilme” (%6.98), “diğer kültürlerin değerleri, gelenekleri, tarihi hakkında bilgi sahibi olma” (%4.66) değer göstergeleri ile vurgulanmıştır. “Toplumsal ve hukuki kurallara uygun hareket etme” alt boyutu ise “anne-babanın, öğretmen gibi yol gösterici kişilerin

koyduğu akılcı kurallara uyma” (%1.16) değer göstergesi ile kitapta vurgulanmıştır. Söz konusu vurgulara ait örnekler Tablo 6’da görülmektedir.

Tablo 6

5.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Etkili Vatandaşlık Değeri Örnekleri

ÜNİTE	DEĞER ALT BOYUTU	DEĞER GÖSTERGESİ	ÖRNEKLER
1.ünite: Merhaba!	Demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma	Diğer kültürlerin değerleri, gelenekleri, tarihi hakkında bilgi sahibi olma	<i>Match the flags with the countries.</i>
7.ünite: Parti Zamanı	Toplumsal ve hukuki kurallara uygun hareket etme	Anne-babanın, Öğretmen gibi yol gösterici kişilerin koyduğu akılcı kurallara uyma	<i>Well...I must ask my mum first. (Çok iyi... Önce anneme sormalıyım.)</i>
9.ünite: Hayvan Barınağı	Toplumsal ve hukuki kurallara uygun hareket etme	Anne-babanın, öğretmen gibi yol gösterici kişilerin koyduğu akılcı kurallara uyma	<i>I'm afraid we can't. We must ask mum and dad (Korkarım ki yapamayız. Anneme ve babama sormalıyız.)</i>
10.ünite: Bayramlar	Demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma	Kendi ülkesinin değerlerini, geleneklerini, tarihini bilme	<i>On this day, we read poems, sing songs, perform dances and acrobatics. I really love meeting children from different countries. (Bugün şiirler okuruz, şarkılar söyleriz. Dans eder, akrobasi hareketleri yaparız. Diğer ülkelerden gelen çocuklarla bir araya gelmeyi gerçekten çok seviyorum.) Many people also call it Candy Feast or Ramadan Feast. (Birçok insan onu Şeker Bayramı ya da Ramazan Bayramı olarak adlandırır.) It is a religious festival. (Dini bir bayramdır.) Match the Turkish national festivals with the dates. (Türk milli bayramlarını tarihleriyle eşleştiriniz.)</i>

Tablo 6'nın devamı

ÜNİTE	DEĞER ALT BOYUTU	DEĞER GÖSTERGESİ	ÖRNEKLER
10.ünite: Bayramlar	Demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma	Diğer kültürlerin değerleri, gelenekleri, tarihi hakkında bilgi sahibi olma	<i>Americans watch the fireworks on 4th July. (Amerikalılar 4 Temmuz'da havai fişekleri izlerler.)</i> <i>How long is the Chinese New Year celebrations? (Çin Yeni Yılı kutlamaları ne kadar sürer?)</i> <i>How many people are performing traditional Chinese dances? (Kaç kişi geleneksel Çin dansı gösterisi yapıyor?)</i>

Tablo 6 incelendiğinde “etkili vatandaşlık” değerinin 5.sınıf İngilizce ders kitabında etkinlik yönergelerin, diyaloglarda ve okuma metinlerinde geçtiği görülmektedir. 5.sınıf İngilizce kitabında yer alan toplam 258 etkinliğin 25'inde “etkili vatandaşlık” değerinin vurgusuna rastlanmıştır. Her zaman yapılan etkinlikleri anlatmayla ilgili etkinlikler içeren Festivals (Bayramlar) temalı 10.ünite “etkili vatandaşlık” değerine en fazla vurguya yer verilen ünite olarak belirlenmiştir.

Sonuç olarak evrensel değerlere 5.sınıf ortaokul İngilizce ders kitabında yer verilme düzeyleri incelendiğinde diğer değerlere kıyasla en fazla vurgulanan değer “koruma-kollama” (%12.4) olduğu görülmektedir. “Saygı” değeri (%10.85) ikinci sıradadır. “Etkili vatandaşlık” değeri ise (%9.69) üçüncü sıradadır. Diğer değerlere kıyasla en az vurgulanan değer ise “sorumluluk” değeridir (%5.43). “Güvenilir olma” ve “adil olma” değerlerinin ise vurgulanmayan değerler olduğu görülmektedir. Evrensel değerlerin 5.sınıf ortaokul İngilizce ders kitabında bulunma oranlarının %20'nin altında olması nedeniyle, evrensel değerlere yer verilme düzeyinin “yetersiz” olduğunu söylemek mümkündür.

Evrensel değerlere ortaokul 6. Sınıf İngilizce ders kitabında yer verilme düzeyi.

Ortaokul 6. Sınıf İngilizce ders kitabı incelendiğinde Life (Yaşam), Yummy Breakfast (Lezzetli Kahvaltı), Downtown (Şehir Merkezi), Weather and Emotions (Hava Durumu ve Duygular), At The Fair (Lunaparkta), Occupations (Meslekler), Holidays (Tatiller), Bookworms (Kitap Kurtları), Saving The Planet (Gezegeni Kurtarmak), Democracy (Demokrasi) başlıklarına sahip 10 ünite ve 262 etkinlik olduğu görülmüştür. Araştırmanın ikinci alt problemi kapsamında 6.sınıf İngilizce ders

kitabında “güvenilir olma” değerinin yer alma düzeyi araştırılmış ve %0 olduğu belirlenmiştir (EK-C). Dört alt boyuta (dürüst olma, davranışlarda bütünlük, sözünde durma, sadakat (bağlılık)) ve on beş değer göstergesine sahip olan güvenilir olma değerine 6. Sınıf İngilizce kitabında yer alan toplam 242 etkinlikte yer verilmediği saptanmıştır.

Araştırmanın ikinci alt problemi kapsamında 6.sınıf ortaokul İngilizce ders kitabında “saygılı olma” değerine yer verilme oranının ise %6.2 olduğu belirlenmiştir. “Saygılı olma” değeri “kibar olma, nezaket”, “hoşgörülü ve kabullenici olma”, “onur ve özerklik” olmak üzere üç alt boyutu ve altı değer göstergesini kapsamaktadır (EK-B). 6. Sınıf kitabında yer alan toplam 242 etkinliğin 15’inde kibar olma, nezaket değerinin insan ilişkilerinde ince, zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olma değer göstergesine (%6.2) vurgu olduğu belirlenmiştir (EK-Ç). “Saygılı olma” değerine ait örnekler Tablo 7’de görülmektedir.

Tablo 7
6.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Saygılı Olma Değeri Örnekleri

ÜNİTE	DEĞER ALT BOYUTU	DEĞER GÖSTERGESİ	ÖRNEKLER
1.ünite: Merhaba!	Kibar olma, nezaket	İnsan ilişkilerinde ince, zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olma	<i>Hello. Linda is speaking. (Merhaba. Linda konuşuyor)</i>
2. ünite: Lezzetli Kahvaltı	Kibar olma, nezaket	İnsan ilişkilerinde ince, zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olma	<i>Welcome Sir! (Hoşgeldiniz bayım!) Do you want some milk? (Biraz süt ister misiniz?) Yes, please. (Evet, lütfen.) No, thanks. I don't like milk./I don't want any milk. (Hayır teşekkürler. Süt sevmiyorum/Süt istemiyorum.)</i>

Tablo 7 incelendiğinde “saygılı olma” değerinin insanlar arasında geçen diyaloglarla vurgulandığı dikkat çekmektedir. “Saygılı olma” değerinin “hoşgörülü ve kabullenici olma”, “onur ve özerklik” alt boyutlarına ilişkin vurguya rastlanmamıştır. “Saygılı olma” değerine, insanların genellikle yaptıklarını anlatma ile ilgili etkinlikleri içeren Life (Yaşam) temalı 1.ünitelerde, kabul etme, reddetme, hoşlanılan ve hoşlanılmayan şeyleri ifade etmeyle ilgili etkinlikleri içeren Yummy Breakfast (Lezzetli Kahvaltı) temalı 2.ünitelerde, iletişimde anlaşılmayan noktalara dair açıklama yapma, hava durumunu anlatmayla ilgili etkinlikler içeren Weather and Emotions (Hava Durumu ve Duygular) temalı 4.ünitelerde, duyguları ve düşünceleri ifade etme ile ilgili etkinlikler

içeren At The Fair (Lunaparkta) temalı 5.ünitelerde, kişisel bilgilerle alakalı sorular sormayla ilgili etkinlikler içeren Occupations (Meslekler) temalı 6.ünitelerde, insanların, nesnelerin konumları ve geçmiş olaylarla ilgili etkinlikler içeren Bookworms (Kitap Kurtları) temalı 8.ünitelerde ve bir konuyla alakalı soru sorma, bir sürecin aşamalarını açıklama ile ilgili etkinlikler içeren Democracy (Demokrasi) temalı 10.ünitelerde yer verildiği belirlenmiştir.

Araştırmanın ikinci alt problemi kapsamında 6.sınıf İngilizce ders kitabında yer verilme düzeyi incelenen bir diğer değer “sorumluluk”tur. “Sorumluluk” değeri “davranışlarının mesuliyetini alma (hesap verebilirlik)”, “işini en iyi şekilde yapma” ve “öz denetim” alt boyutlarını ve yirmi bir değer göstergesini içermektedir (EK-B). “Sorumluluk” değerine 6. sınıf İngilizce ders kitabında yer verilme oranının %12.81 olduğu bulunmuştur. Alt boyutların kitapta yer alma yüzdeleri incelendiğinde %5.79’luk oranın “davranışlarının mesuliyetini alma (hesap verebilirlik)” alt boyutuna ait olduğu görülmüştür. %9.5 oranla ise “öz denetim” alt boyutu vurgulanmıştır (EK-D). “Davranışlarının mesuliyetini alma (hesap verebilirlik)” alt boyutunun “yapması gereken görevi yerine getirme”(%5.79) değer göstergesiyle; “öz denetim” alt boyutunun “gerektiğinde isteklerini ve hoşnut olduğu durumları erteleyebilme” (%0.41), “planlı olma” (%4.54), “sağlığına dikkat etme” (%3.72) ve “zamanı verimli kullanma” (%0.83) değer göstergeleri ile vurgulandığı belirlenmiştir. Sorumluluk değerine ait örnekler Tablo 8’de görülmektedir:

Tablo 8
6.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Sorumluluk Değeri Örnekleri

ÜNİTE	DEĞER ALT BOYUTU	DEĞER GÖSTERGESİ	ÖRNEKLER
1.ünite: Yaşam	Davranışlarının mesuliyetini üstlenebilme (hesap verebilirlik)	Yapması gereken görevi yerine getirme	<i>He finishes his homework and helps his mum with the cooking. (Ödevlerini bitirir ve annesine yemek yaparken yardımcı olur.)</i> <i>He takes care of his cat. (Kedisinin bakımıyla ilgilenir.)</i>

Tablo 8'in Devamı

ÜNİTE	DEĞER ALT BOYUTU	DEĞER GÖSTERGESİ	ÖRNEKLER
2. ünite: Lezzetli Kahvaltı	Öz Denetim	Sağlığına dikkat etme	<i>Breakfast is very healthy (Kahvaltı çok sağlıklıdır.)</i> <i>You should eat olives and eggs. (Zeytin ve yumurta yemelisin.)</i> <i>Do you like a croissant with coffee? (Kahveyle kruvasan ister misiniz?)</i> <i>No, thanks. I don't like them. They are not nutritious. (Hayır, teşekkürler. Kruvasan sevmiyorum. Besleyici değil.)</i>
3. ünite: Şehir merkezi	Öz Denetim	Gerektiğinde isteklerini ve hoşnut olduğu durumları erteleyebilme	<i>Buğra can't join the party because he has an important exam. (Buğra partiye katılamadı çünkü önemli bir sınavı var.)</i>
3. ünite: Şehir merkezi	Öz Denetim	Zamanı verimli kullanma	<i>I'm reading a book right now. (Şu anda kitap okuyorum.)</i>
8. ünite: Kitap Kurtları	Öz Denetim	Planlı olma	<i>Look at Will's schedule. (Will'in programına bak.)</i> <i>"do homework" (Ödevlerini yap.)</i> <i>"read books" (Kitap oku.)</i> <i>"go to the cinema" (Sinemaya git.)</i>

Tablo 8 incelendiğinde sorumluluk değerine 6.sınıf İngilizce ders kitabında insanlar arası diyaloglarda, metinlerde ve etkinlik yönergelerinde yer verildiği görülmektedir. "Sorumluluk" değerinin alt boyutlarından en fazla "öz denetim"e vurgu yapıldığı görülmüştür. Zamanı, tarihleri söyleme, insanların düzenli olarak yaptıkları etkinlikleri ifade etme ile ilgili etkinlikler içeren Life (Yaşam) temalı 1.ünite, kabul etme, reddetme, hoşlanılan ve hoşlanılmayan şeyleri ifade etmeyle ilgili etkinlikler içeren (Yummy Breakfast Lezzetli Kahvaltı) temalı 2.ünite, mekanları tanımlama ve insanların şu anda yaptıklarını ifade etme ile ilgili etkinlikler içeren Downtown (Şehir Merkezi) temalı 3.ünite ve insanların, nesnelere konumları ve geçmiş olaylarla ilgili

etkinlikler içeren Bookworms (Kitap Kurtları) temalı 8.ünite sorumluluk değerine en sık vurgu yapılan üniteler olarak belirlenmiştir. 6. Sınıf kitabında yer alan toplam 242 etkinliğin 31'inde "sorumluluk" değerine odaklanıldığı belirlenmiştir.

Araştırmanın ikinci alt problemi kapsamında incelenen 6.sınıf İngilizce ders kitabında "adil olma" değerine yer verilmediği görülmüştür (EK-E). "Adil olma" değeri "karar verme süreci", "tarafsızlık", "hakkaniyet/hak ve adalete uygunluk, eşitlik) alt boyutlarını ve altı değer göstergesini kapsamaktadır (EK-B). 242 etkinliğin var olduğu 6.sınıf İngilizce ders kitabında adil olma değerini içeren herhangi bir etkinliğe ilişkin bulgulara rastlanmamıştır.

Araştırmanın ikinci alt problemi kapsamında incelenen 6.sınıf İngilizce ders kitabında "koruma-kollama" değerine yer verilme oranının ise %4.13 olduğu sonucuna varılmıştır. "Koruma-kollama" değeri "başkalarını önemseme" ve "yardımsever olma" alt boyutlarını ve beş değer göstergesini kapsamaktadır (EK-B). Alt boyutların kitapta yer alma yüzdeleri incelendiğinde "başkalarını önemseme" alt boyutunun %0.83, "yardımsever olma" alt boyutunun %3.72 orana sahip olduğu belirlenmiştir (EK-F). "Başkalarını önemseme" alt boyutu "insanların yaptıkları nezaket, iyilik, inceliklere karşı minnettarlığı dile getirme, onlara teşekkür etme" (%0.41) değer göstergesiyle, "yardımsever olma" alt boyutu da "yardıma ihtiyacı olan canlılara yardım etme" (%3.72) değer göstergesiyle vurgulanmıştır. "Koruma-kollama" değerinin vurgulandığı örnekler Tablo 9'da görülmektedir:

Tablo 9
6.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Koruma-Kollama Değeri Örnekleri

ÜNİTE	DEĞER ALT BOYUTU	DEĞER GÖSTERGESİ	ÖRNEKLER
2.ünite: Lezzetli Kahvaltı	Başkalarını Önemseme	İnsanların yaptıkları nezaket, iyilik, inceliklere karşı minnettarlığı dile getirme, onlara teşekkür etme	<i>Here you are. Enjoy it!</i> <i>(İşte burada. Afiyet olsun!)</i> <i>Thank you. (Teşekkür ederim.)</i>

Tablo 9'un Devamı

ÜNİTE	DEĞER ALT BOYUTU	DEĞER GÖSTERGESİ	ÖRNEKLER
8. ünite: Kitap Kurtları	Yardımsever Olma	Yardıma ihtiyacı olan canlılara yardım etme.	<p><i>She thought the fox lost its mother, so she took it to the cottage with her. (Tilkinin annesini kaybettiğini düşündü bu yüzden onu kulübeye aldı.)</i></p> <p><i>Sandy gave the fox some food and the fox ate all the food. (Sandy tilkiye yemek verdi ve tilki hepsini yedi.)</i></p> <p><i>One of his friends lost his keys but we find them in a short time. (Arkadaşlarından biri anahtarlarını kaybetti ama kısa sürede bulduk.)</i></p>

Tablo 9 incelendiğinde “koruma-kollama” değerine diyaloglarda ve okuma metinlerinde yer verildiği görülmektedir. İnsanların şu anda yaptıklarını ifade etme ile ilgili etkinlikler içeren Downtown (Şehir Merkezi) temalı 3.ünite ve ve insanların, nesnelerin konumları ve geçmiş olaylarla ilgili etkinlikler içeren Bookworms (Kitap Kurtları) temalı 8.ünite’de “koruma-kollama” değerine yapılan vurgunun yoğun olduğu belirlenmiştir. 6. sınıf kitabında yer alan toplam 242 etkinlikte 10 etkinlikte “koruma-kollama” değerine yer verilmiştir.

Araştırmanın ikinci alt problemi kapsamında incelenen 6.sınıf İngilizce ders kitabında “etkili vatandaşlık” değerine yer verilme oranının %19.01 olduğu sonucuna varılmıştır. “Etkili vatandaşlık” değeri “demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma”, “toplumsal ve hukuki kurallara uygun hareket etme”, “toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma” olmak üzere üç alt boyutu ve on sekiz değer göstergesini kapsamaktadır (EK-B). Alt boyutların kitapta yer alma yüzdeleri incelendiğinde “demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma” alt boyutu %9.5, “toplumsal ve hukuki kurallara uygun hareket etme” alt boyutu %0.41 ve “toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma” alt boyutu %9.9 orana sahip olduğu belirlenmiştir (EK-G). “Demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma” alt boyutu “demokratik değerleri özümseme ve koruma” (%2.07), “görüşlerinin, seçimlerinin temsil edilmesi için oy kullanma”

(%6.61), “haklarını bilme ve savunma” (%1.65) “kendi ülkesinin değerlerini, geleneklerini, tarihini bilme” (%0.41), “diğer kültürlerin değerleri, gelenekleri, tarihi hakkında bilgi sahibi olma” (%0.41) ve “ülkesi, milleti ve insanlık için önemli olan tarihi kişilikleri tanıma” (%1.24) değer göstergeleri ile vurgulanmıştır. “Toplumsal ve hukuki kurallara uygun hareket etme” alt boyutuna “anne-babanın, öğretmen gibi yol gösterici kişilerin koyduğu akılcı kurallara uyma” (%0.41) değer göstergesi ile yer verilmiştir. “Toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma” alt boyutu ise “çevreyi temiz tutmak için bireysel olarak üzerine düşeni yerine getirme (Atmosfere daha az zehirli gaz salınımı için toplu taşıma kullanmaya gayret etmek gibi)” (%6.61), “doğal kaynakları verimli, adil ve sorumlu bir şekilde kullanma (Sınırlı kaynakları dikkatli kullanma, yenilenebilir kaynakları etkin bir şekilde kullanma)” (%6.20) “atıkların geri dönüşümüne destek verme (Pilleri atık kutusuna atmak, pet şişe gibi atıkları geri dönüşüm kutusuna atma)” (%4.55) ve “toplumsal sorunların çözümü için önerilerde bulunma” (%5.37) değer göstergeleri ile vurgulanmıştır. “Etkili vatandaşlık” değerine ilişkin örnekler Tablo 10’da görülmektedir.

Tablo 10
6.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Etkili Vatandaşlık Değeri Örnekleri

ÜNİTE	DEĞER ALT BOYUTU	DEĞER GÖSTERGESİ	ÖRNEKLER
2.ünite: Lezzetli Kahvaltı	Demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma	Kendi ülkesinin değerlerini, geleneklerini, tarihini bilme	<i>Can you talk about breakfast habits of Turkish people? (Türk insanının kahvaltı alışkanlıkları hakkında konuşabilir misin?) We have olives, cheese, eggs, tomatoes, butter and honey in Turkey. (Türkiye’de zeytin, peynir, yumurta, domates, tereyağı ve bal yeriz.)</i>
6.ünite: Meslekler	Demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma	Ülkesi, milleti ve insanlık için önemli olan tarihi kişilikleri tanıma	<i>When was Atatürk born? (Atatürk ne zaman doğdu?) He was the first president of Turkey. (O Türkiye’nin ilk cumhurbaşkanıdır.)</i>

Tablo 10'un Devamı

ÜNİTE	DEĞER ALT BOYUTU	DEĞER GÖSTERGESİ	ÖRNEKLER
8. ünite: Kitap Kurtları	Demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma	Diğer kültürlerin değerleri, gelenekleri, tarihi hakkında bilgi sahibi olma	<i>What do British people have for breakfast? (İngilizler kahvaltıda ne yer?) Now it's time to see what Spanish people have for breakfast. (Şimdi de İspanyolların kahvaltıda ne yediğini öğrenme zamanı.)</i>
9. ünite: Gezegeni Kurtarmak	Toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma	Çevreyi temiz tutmak için bireysel olarak üzerine düşeni yerine getirme. (Atmosfere daha az zehirli gaz salınımı için toplu taşıma kullanmaya gayret etmek gibi)	<i>Don't throw your rubbish around! (Çöplerinizi etrafa atmayın!)</i>
9. ünite: Gezegeni Kurtarmak	Toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma	Doğal kaynakları verimli, adil ve sorumlu bir şekilde kullanma. (Sınırlı kaynakları dikkatli kullanma, yenilenebilir kaynakları etkin bir şekilde kullanma)	<i>Unplug the TV. (Televizyonun fişini çek. Turn off the lights. (Işıkları söndür.) Save energy. (Enerji tasarrufu yap.)</i>
9. ünite: Gezegeni Kurtarmak	Toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma	Atıkların geri dönüşümüne destek verme. (Pilleri atık kutusuna atmak, pet şişe gibi atıkları geri dönüşüm kutusuna atma)	<i>All this garbage makes me dirtier. Instead, you should recycle your litter. (Tüm bu çöpler beni daha da kirli yapıyor. Bunun yerine çöplerinizi geri dönüştürmelisiniz.)</i>
9. ünite: Gezegeni Kurtarmak	Toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma	Toplumsal sorunların çözümünü için önerilerde bulunma.	<i>What should we do to reduce air pollution? (Hava kirliliğini azaltmak için ne yapmalıyız?) I think factories should use filters and people shouldn't use private cars. (Bence fabrikalar filtre kullanmalı ve insanlar özel araçlarını kullanmamalı.)</i>

Tablo 10'un Devamı

ÜNİTE	DEĞER ALT BOYUTU	DEĞER GÖSTERGESİ	ÖRNEKLER
10.ünite: Demokrasi	Demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma	Demokratik değerleri özümseme ve koruma.	<i>Democracy is the best way to live together in harmony and peace. (Demokrasi barış ve uyum içinde birlikte yaşamının en iyi yoludur.)</i> <i>In democracy, everybody is equal and there are no social classes. (Demokraside, herkes eşittir ve sosyal sınıflar yoktur.)</i>
10.ünite: Demokrasi	Demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma	Görüşlerinin, seçimlerinin temsil edilmesi için oy kullanma.	<i>We have a class president election tomorrow and I am one of the candidates. (Yarın sınıf başkanı seçimimiz var ve ben de adaylardan biriyim.)</i> <i>Do you know the steps of an election? (Seçimin aşamalarını biliyor musun?)</i> <i>All the candidates should give a speech. (Tüm adaylar konuşma yapmalıdır.)</i>
10.ünite: Demokrasi	Demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma	Haklarını bilme ve savunma.	<i>We have the right to play. (Oyun oynama hakkımız var.)</i> <i>We have the right to rest. (Dinlenme hakkımız var.)</i> <i>We have the right to vote. (Oy kullanma hakkımız var.)</i> <i>We have the right to learn. (Öğrenme hakkımız var.)</i>

Tablo 10 incelendiğinde etkili vatandaşlık değerine en fazla vurgunun Saving the Planet (Gezegeni Kurtarmak) temalı 9.ünitede ve Democracy (Demokrasi) temalı 10.ünitede olduğu görülmüştür. Toplam 242 etkinliğin yer aldığı 6.sınıf İngilizce kitabında 46 etkinlikte etkili vatandaşlık değerine vurgu yapıldığı belirlenmiştir.

Sonuç olarak 6.sınıf ortaokul İngilizce ders kitabında diğer değerlere kıyasla en fazla vurgulanan değer "etkili vatandaşlık" (%19.01) olduğu görülmektedir. "Sorumluluk" değeri (%12.81) ikinci sırada yer alırken "saygılı olma" değeri (%6.2) üçüncü, "koruma-kollama" değeri (%4.13) dördüncü sıradadır. "Güvenilir olma" ve "adil olma" değerlerinin ise vurgulanmayan değerler olduğu görülmektedir. 6.sınıf ortaokul İngilizce ders kitabında vurgulanan evrensel değerlerin kitapta yer alma

düzeylerinin %20'nin altında olması nedeniyle evrensel değerlere yer verilme düzeyinin "yetersiz" olduğunu söylemek mümkündür.

Evrensel değerlere ortaokul 7. sınıf İngilizce ders kitabında yer verilme düzeyi.

Ortaokul 7. Sınıf İngilizce ders kitabı incelendiğinde Appearance and Personality (Görünüş ve Kişilik), Sports (Sporlar), Biographies (Yaşam Öyküleri), Wild Animals (Vahşi Hayvanlar), Television (Televizyon), Celebrations (Kutlamalar), Dreams (Hayaller), Public Buildings (Kamu Binaları), Environment (Çevre), görülmüştür Planets (Gezegenler) isimlerinden oluşan 10 ünite ve toplam 369 etkinliğin yer aldığı görülmüştür. Araştırmanın üçüncü alt problemi kapsamında 7.sınıf İngilizce ders kitabında yer alma düzeyinin belirlenmesi amaçlanan "güvenilir olma" değerine 7. Sınıf ortaokul İngilizce ders kitabında yer verilme düzeyinin %0,27 olduğu belirlenmiştir. Dört alt boyuta (dürüst olma, davranışlarda bütünlük, sözünde durma, sadakat (bağlılık)) ve on beş değer göstergesine sahip olan "güvenilir olma" değerine 7. Sınıf İngilizce kitabında yer alan toplam 369 etkinlikten 1 etkinlikte yer verildiği bulunmuştur (EK-C). Etkinlikte yapılan vurgu Tablo 11'de görülmektedir:

Tablo 11

7.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Güvenilir Olma Değeri Örneği

ÜNİTE	DEĞER ALT BOYUTU	DEĞER GÖSTERGESİ	ÖRNEKLER
7.ünite: Hayaller	Sadakat	Aileye, arkadaşına, vatana veya bağlı olunan kuruma karşı vefalı, fedakar olma ancak etik ilkeleri her zaman bu ilkelerden üstün tutma	<i>I want to earn money for myself, my family and the people in need. (Kendim, ailem ve ihtiyacı olan insanlar için para kazanmak istiyorum.)</i> <i>I want to live with my parents and look after them when they are old. (Ailemle yaşamak ve yaşlandıklarında onlara bakmak istiyorum.)</i>

Tablo 11 incelendiğinde güvenilir olma değerinin okuma metninde geçtiği dikkati çekmektedir. Söz konusu 1 etkinlikte "sadakat (bağlılık)" alt boyutunun "aileye, arkadaşına, vatana veya bağlı olunan kuruma karşı vefalı, fedakâr olma, yeri geldiğinde onları destekleme ancak etik ilkeleri her zaman bu ilişkilerden üstün tutma" değer göstergesinin (%0.27) vurgulandığı görülmüştür. Bu vurgunun gelecekle alakalı tahminlerde bulunmayla ilgili etkinlikler içeren Dreams (Hayaller) temalı 7.ünitede olduğu belirlenmiştir.

Araştırmanın üçüncü alt problemi kapsamında 7.sınıf İngilizce ders kitabında yer alma düzeyi araştırılan bir diğer “saygılı olma”dır. “Saygılı olma” değeri “kibar olma, nezaket”, “hoşgörülü ve kabullenici olma”, “onur ve özerklik” olmak üzere üç alt boyutu ve altı değer göstergesini kapsamaktadır (EK-B). “Saygılı olma” değerine 7. Sınıf ortaokul İngilizce ders kitabında yer verilme oranının %2.44 olduğu belirlenmiştir. Toplam etkinlik sayısının 369 olduğu 7. Sınıf İngilizce kitabında “saygılı olma” değerine “kibar olma, nezaket” alt boyutunun “insan ilişkilerinde ince, zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olma” değer göstergesiyle 9 etkinlikte (%2.44) vurgu yapıldığı belirlenmiştir (EK-Ç). “Saygılı olma” değerine ilişkin örnekler tablo 12’de görülmektedir.

Tablo 12

7.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Saygılı Olma Değeri Örnekleri

ÜNİTE	DEĞER ALT BOYUTU	DEĞER GÖSTERGESİ	ÖRNEKLER
1.ünite: Görünüş ve Kişilik	Kibar olma, nezaket	İnsan ilişkilerinde ince, zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olma	<i>Barbara always says “please” and “thank you”. (Barbara her zaman “lütfen” ve “teşekkür ederim” der.</i>
6.ünite: Kutlamalar	Kibar olma, nezaket	İnsan ilişkilerinde ince, zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olma	<i>How about a drink? (İçeceğe ne dersiniz?) Would you like to eat some cake? (Biraz kek yemek ister miydiniz?) That sounds good. (Kulağa hoş geliyor.) Great idea. (İyi fikir.) Sure, why not? (Tabii ki, neden olmasın?)</i>
8.ünite: Kamu binaları	Kibar olma, nezaket	İnsan ilişkilerinde ince, zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olma	<i>Can I help you sir? (Yardım edebilir miyim bayım?) Yes, please. (Evet lütfen</i>

Tablo 12 incelendiğinde “saygılı olma” değerinin ağırlıklı olarak diyaloglarda vurgulandığı görülmektedir. “Saygılı olma” değerinin “hoşgörülü ve kabullenici olma”, “onur ve özerklik” alt boyutlarına ilişkin 7.sınıf İngilizce ders kitabında herhangi bir bulguya ulaşılamamıştır. “Saygılı olma” değerine ait vurguların en fazla görüldüğü ünite açıklama yapma, sebep belirtme ile ilgili etkinlikler içeren Public Buildings (Kamu Binaları) temalı 8.ünite olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın üçüncü alt problemi kapsamında 7.sınıf İngilizce ders kitabında yer verilme düzeyi araştırılan “sorumluluk” değerinin 7. Sınıf ortaokul İngilizce ders

kitabında vurgulanma oranının ise %2.71 olduğu belirlenmiştir. “Sorumluluk” değeri “davranışlarının mesuliyetini alma (hesap verebilirlik)”, “işini en iyi şekilde yapma” ve “öz denetim” alt boyutlarını ve yirmi bir değer göstergesini içermektedir (EK-B). Alt boyutların kitapta yer alma yüzdeleri incelendiğinde %0.81 oranının “davranışlarının mesuliyetini alma (hesap verebilirlik)” alt boyutuna ait olduğu belirlenmiştir. %0.54 oranının “işini en iyi şekilde yapma” ve %1.63 oranının “öz denetim” alt boyutlarında olduğu saptanmıştır (EK-D). Kitapta “davranışlarının mesuliyetini alma (hesap verebilirlik)” alt boyutu “yapması gereken görevi yerine getirme” (0.81) değer göstergesi ile; “işini en iyi şekilde yapma” alt boyutu “azimli olma” (0.54) değer göstergesi ile; “öz denetim” alt boyutu “planlı olma” (%0.54), “sağlığına dikkat etme” (%0.81) ve “zamanı verimli kullanma” (%0.27) değer göstergeleri ile vurgulanmıştır. “Sorumluluk” değerine ilişkin örnekler Tablo 13’te görülmektedir:

Tablo 13

7.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Sorumluluk Değeri Örnekleri

ÜNİTE	DEĞER ALT BOYUTU	DEĞER GÖSTERGESİ	ÖRNEKLER
1.ünite: Görünüş ve Kişilik	Davranışlarının mesuliyetini üstlenebilme (hesap verebilirlik)	Yapması gereken görevi yerine getirme	<i>Ralph does the things he has to. (Ralph yapması gerekenleri yapar.) She always does her homework. (O daima ödevlerini yapar.)</i>
2.ünite: Sporlar	Öz Denetim	Azimli olma	<i>She always eats healthy food and runs twice a day because she wants to win a medal. (O daima sağlıklı yiyecekler yer ve günde iki kez koşar çünkü madalya kazanmak istiyor.)</i>

Tablo 13'ün Devamı

ÜNİTE	DEĞER ALT BOYUTU	DEĞER GÖSTERGESİ	ÖRNEKLER
2.ünite: Sporlar	Öz Denetim	Planlı olma	<i>I'm usually in bed by nine o'clock. (Genellikle saat dokuzda yatakta olurum.)</i>
5.ünite: Televizyon	Öz Denetim	Zamanı verimli kullanma	<i>Turn off your TV! (Televizyonunuzu kapatın!) We want people to turn off the TV and do something more interesting instead. (İnsanlardan televizyonlarını kapatmalarını ve bunun yerine daha ilginç şeyler yapmalarını istiyoruz.)</i>

Tablo 13 incelendiğinde “sorumluluk” değerine ait vurgulara okuma parçalarında ve etkinliklerin cümlelerinde yer verildiği görülmektedir. “Sorumluluk” değerine en fazla vurgunun olduğu belirlenen üniteler insanların günlük etkinlikleri ile ilgili etkinlikleri içeren Sports (Sporlar) temalı 2.ünite ve insanların düzenli olarak yaptıkları etkinlikleri anlatma, tercihleri ifade etme ile ilgili etkinlikler içeren Television (Televizyon) temalı 5.ünitedir. Toplam etkinlik sayısının 369 olduğu 7. Sınıf İngilizce kitabında 10 etkinlikte sorumluluk değerine vurgu yapılmıştır.

Araştırmanın üçüncü alt problemi kapsamında 7.sınıf İngilizce ders kitabında “adil olma” değerinin yer alma düzeyi araştırılmış ve bu değere ilişkin veri bulunmamıştır (EK-E). Adil olma değeri “karar verme süreci”, “tarafsızlık”, “hakkaniyet/hak ve adalete uygunluk, eşitlik” alt boyutlarını ve altı değer göstergesini kapsamaktadır (EK-B). 7.sınıf İngilizce kitabında yer alan toplam 369 etkinlikte herhangi bir adil olma değer vurgusuna rastlanmamıştır.

Araştırmanın üçüncü alt problemi kapsamında 7.sınıf İngilizce ders kitabında “koruma-kollama” değerine yer verilme oranının %1.63 olduğu belirlenmiştir. “Koruma-kollama” değeri “başkalarını önemseme” ve “yardımsever olma” alt boyutlarını ve beş değer göstergesini kapsamaktadır (EK-B). Alt boyutların kitapta yer alma yüzdeleri incelendiğinde “başkalarını önemseme” alt boyutunun oranının %1.08 ve “yardımsever olma” alt boyutunun oranının %0.54 olduğu görülmüştür (EK-F). “Başkalarını önemseme” alt boyutunun “insanların yaptıkları nezaket, iyilik, inceliklere karşı minnettarlığı dile getirme, onlara teşekkür etme” (%1.08) değer göstergesiyle, “yardımsever olma” alt boyutunun ise “yardıma ihtiyacı olan canlılara

yardım etme” (%0.54) değer göstergesiyle vurgulandığı belirlenmiştir. “Koruma-kollama” değerininin yer aldığı etkinliklerden örnekler Tablo 14’te görülmektedir.

Tablo 14

7.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Koruma-Kollama Değeri Örnekleri

ÜNİTE	DEĞER ALT BOYUTU	DEĞER GÖSTERGESİ	ÖRNEKLER
4.ünite: Vahşi Hayvanlar	Başkalarını önemseme	İnsanların yaptıkları nezaket, iyilik, inceliklere karşı minnettarlığı dile getirme, onlara teşekkür etme	<i>They try to save the species in danger of becoming extinct. And we can help them! (Nesli tükenmekte olan canlıları korumaya çalışıyorlar. Biz de onlara yardım edebiliriz!)</i>
6.ünite: Kutlamalar	Başkalarını önemseme	İnsanların yaptıkları nezaket, iyilik, inceliklere karşı minnettarlığı dile getirme, onlara teşekkür etme	<i>Read the “Thank You Card” below. Write a “Thank You Card” to a friend for your surprise birthday party. (Aşağıda yer alan “Teşekkür Kartı”na bak. Sürpriz doğum günün için arkadaşına bir Teşekkür Kartı yaz.)</i>
7.ünite: Hayaller	Başkalarını önemseme	İnsanların yaptıkları nezaket, iyilik, inceliklere karşı minnettarlığı dile getirme, onlara teşekkür etme	<i>Good luck in your life and I hope you will be very happy. (Hayatında iyi şanslar. Çok mutlu olacağını umuyorum.) Thanks a lot. (Çok teşekkürler.)</i>
7.ünite: Hayaller	Yardımsaver olma	Yardıma ihtiyacı olan canlılara yardım etme	<i>My dream is to share my belongings with the poor people. (Hayalim sahip olduklarımı muhtaç insanlarla paylaşmak.)</i>

Tablo 14 incelendiğinde “koruma-kollama” değerinin etkinlik yönergelerinde, okuma parçalarında geçtiği görülmektedir. Toplam 369 etkinliğin yer aldığı 7.sınıf İngilizce kitabında “koruma-kollama” değerine 6 etkinlikte vurgu yapıldığı görülmüştür. “Koruma-kollama” değerine ilişkin vurguların önerilerde bulunma ile ilgili etkinlikler içeren Wild Animals (Vahşi Hayvanlar) temalı 4.ünitelerde, miktarlar, ihtiyaçların belirlenmesi ile ilgili etkinlikler içeren Celebrations (Kutlamalar) temalı 6.ünitelerde ve gelecekle ilgili tahminlerde bulunma ile ilgili etkinlikler içeren Dreams (Hayaller) temalı 7.ünitelerde olduğu görülmüştür.

Araştırmanın üçüncü alt problemi kapsamında 7.sınıf İngilizce ders kitabında “etkili vatandaşlık” değerine yer verilme oranının %18.43 olduğu sonucuna

varılmıştır. “Etkili vatandaşlık” değeri “demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma”, “toplumsal ve hukuki kurallara uygun hareket etme”, “toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma” olmak üzere üç alt boyutu ve on sekiz değer göstergesini kapsamaktadır (EK-B). Alt boyutların kitapta vurgulanma oranı incelendiğinde ise “demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma” alt boyutunun %7.05 orana, “toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma” alt boyutunun ise %11.92 orana sahip olduğu görülmüştür (EK-G). “Demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma” alt boyutu, “gerektiğinde toplum için gönüllü olarak çalışabilme” (%0.81), “kendi ülkesinin değerlerini, geleneklerini, tarihini bilme” (%1.08), “diğer kültürlerin değerleri, gelenekleri, tarihi hakkında bilgi sahibi olma” (%1.36), “ülkesi, milleti ve insanlık için önemli olan tarihi kişilikleri tanıma” (%3.79) değer göstergeleri ile vurgulanmıştır. “Toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma” alt boyutunun ise bütün değer göstergeleri, “insanlığa etki eden yerel ve evrensel konular hakkında bilgi sahibi olma” (%5.69), “barış içinde bir dünya isteme” (%0.54), “çevreyi temiz tutmak için bireysel olarak üzerine düşeni yerine getirme (Atmosfere daha az zehirli gaz salınımı için toplu taşıma kullanmaya gayret etmek gibi)” (%2.98), “doğal kaynakları verimli, adil ve sorumlu bir şekilde kullanma (Sınırlı kaynakları dikkatli kullanma, yenilenebilir kaynakları etkin bir şekilde kullanma)” (%1.90), “atıkların geri dönüşümüne destek verme (Pilleri atık kutusuna atmak, pet şişe gibi atıkları geri dönüşüm kutusuna atma)” (%1.36), toplumsal sorunların çözümü için önerilerde bulunma (%7.86) ile kitapta vurgulandığı görülmüştür. “Etkili vatandaşlık” değerine ilişkin örnekler Tablo 15’te yer almaktadır:

Tablo 15

7.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Etkili Vatandaşlık Değeri Örnekleri

ÜNİTE	DEĞER ALT BOYUTU	DEĞER GÖSTERGESİ	ÖRNEKLER
3.ünite: Yaşam Öyküleri	Demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma	Ülkesi, milleti ve insanlık için önemli olan tarihi kişilikleri tanıma.	<i>Abraham Lincoln was born in Kentucky, the USA in 1809. (Abraham Lincoln ABD Kentucky'de 1809'da doğdu.)</i> <i>Where was Sabiha Gökçen born? (Sabiha Gökçen nerede doğdu?) Which schools did she attend? (Hangi okullara gitti?)</i>
4.ünite: Vahşi Hayvanlar	Toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma	İnsanlığa etki eden yerel ve evrensel konular hakkında bilgi sahibi olma.	<i>Scientists are doing research about animals' lives. (Bilim insanları hayvanların hayatları hakkında araştırma yapıyorlar.)</i>
6.ünite: Kutlamalar	Demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma	Kendi ülkesinin değerlerini, geleneklerini, tarihini bilme.	<i>In my country, it's a shame to refuse an invitation. (Benim ülkemde bir daveti geri çevirmek ayıptır.)</i>
6.ünite: Kutlamalar	Demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma	Diğer kültürlerin değerleri, gelenekleri, tarihi hakkında bilgi sahibi olma.	<i>In Germany, we celebrate Carnival in February. We put on masks and red noses and wear funny clothes. (Almanya'da Karnaval'ı şubat ayında kutlarız. Maskeler, kırmızı burunlar takar ve eğlenceli kıyafetler giyeriz.)</i>
7.ünite: Hayaller	Toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma	Barış içinde bir dünya isteme	<i>I hope there won't be any wars, and we'll all live in a peaceful world. (Hiç savaş olmayacağını umuyorum. Barış dolu bir dünyada yaşayacağız.)</i>
9.ünite: Çevre	Toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma	Gerektiğinde toplum için gönüllü olarak çalışabilme	<i>There is a clean-up campaign at the beach tomorrow. (Yarın kumsalda temizlik seferberliği var.) Why don't we take part? (Biz niye yer almayalım?)</i>

Tablo 15'in Devamı

ÜNİTE	DEĞER ALT BOYUTU	DEĞER GÖSTERGESİ	ÖRNEKLER
9.ünite: Çevre	Toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma	Çevreyi temiz tutmak için bireysel olarak üzerine düşeni yerine getirme. (Atmosfere daha az zehirli gaz salınımı için toplu taşıma kullanmaya gayret etmek gibi)	<i>We have to keep the environment clean. (Çevreyi temiz tutmak zorundayız.)</i> <i>Use public transport. Avoid using a car. (Toplu taşıma kullanın. Araba kullanmaktan kaçının.)</i>
9.ünite: Çevre	Toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma	Doğal kaynakları verimli, adil ve sorumlu bir şekilde kullanma. (Sınırlı kaynakları dikkatli kullanma, yenilenebilir kaynakları etkin bir şekilde kullanma)	<i>Don't leave all the lights on to save energy. (Enerji tasarrufu yapmak için ışıkları açık bırakmayın.)</i> <i>Saving the planet starts at home! (Gezegeni kurtarmak evde başlar!)</i>
9.ünite: Çevre	Toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma	Atıkların geri dönüşümüne destek verme. (Pilleri atık kutusuna atmak, pet şişe gibi atıkları geri dönüşüm kutusuna atma)	<i>Don't throw away the books. Recycle them. (Kitapları atma. Geri dönüştür.)</i> <i>How can we reduce the amount of rubbish at home? Write a short description of the process of reducing rubbish. (Evdeki çöpün miktarını nasıl azaltabiliriz? Çöp azaltma sürecine ilişkin kısa bir açıklama yaz)</i>

Tablo 15 incelendiğinde “etkili vatandaşlık” değerinin okuma metinlerinde, etkinlik yönergelerinde ve etkinliklerin içindeki cümlelerde geçtiği görülmektedir. 369 etkinlik bulunan ortaokul 7.sınıf İngilizce kitabında toplamda 68 etkinlikte etkili vatandaşlık değeri vurgulanmıştır. “Etkili vatandaşlık” değerine en fazla vurgunun yapılması gerekli olan şeyler ve sebep sonuç açıklama ile ilgili etkinler içeren Environment (Çevre) temalı 9.ünitede olduğu belirlenmiştir.

Sonuç olarak evrensel değerlerin 7.sınıf ortaokul İngilizce ders kitabında vurgulanma oranları incelendiğinde diğer değerlere kıyasla en fazla vurgulanan değer “etkili vatandaşlık” (%18.43) olduğu görülmektedir. “Sorumluluk” değeri (%2.71) ikinci sırada yer alırken “saygılı olma” değeri (%2.44) üçüncü, “koruma-kollama” değeri (%1.63) dördüncü sıradadır. “Güvenilir olma” (%0.27) en az

vurgulanan değerdir. "Adil olma" değeri ise kitapta vurgulanmamıştır. 7.sınıf ortaokul İngilizce ders kitabında vurgulanan evrensel değerlerin kitapta yer verilme düzeylerinin %20'nin altında olması nedeniyle evrensel değerlere yer verilme düzeyinin "yetersiz" olduğunu söylemek mümkündür.

Evrensel değerlere ortaokul 8. sınıf İngilizce ders kitabında yer verilme düzeyi.

Ortaokul 8. Sınıf İngilizce ders kitabı incelendiğinde Friendship (Arkadaşlık), Teen Life (Gençlik Yaşamı), In the Kitchen (Mutfakta), On the Phone (Telefonda), The Internet (İnternet), Adventures (Maceralar), Tourism (Turizm), Chores (Ev işleri), Science (Bilim), Natural Forces (Doğal Güçler) isimlerinden oluşan 10 ünite ve toplam 293 etkinliğin yer aldığı görülmüştür.

Araştırmanın dördüncü alt problemi kapsamında incelenen 8.sınıf İngilizce ders kitabında "güvenilir olma" değerine kitapta yer verilme oranının %1.37 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Alt boyutlara kitapta yer verilme yüzdeleri incelendiğinde dürüst olma alt boyutunun %0,68 orana, sözünde durma alt boyutunun %0.34 orana, sadakat alt boyutunun %1.02 orana sahip olduğu belirlenmiştir (EK-C). "Dürüst olma" alt boyutu bildiği şeyi olduğu gibi aktarma (%0.68) ve "açık sözlü olma" (%0.34) değer göstergeleriyle; "sözünde durma" alt boyutu ödünç aldıklarını zamanında geri verme (%0.34) değer göstergesiyle; "sadakat (bağlılık)" alt boyutu "aileye, arkadaşına, vatana veya bağlı olunan kuruma karşı vefalı, fedakâr olma, yeri geldiğinde onları destekleme ancak etik ilkeleri her zaman bu ilişkilerden üstün tutma" (%1.02) ve "kendine emanet edilen sırrı ya da bilgiyi yasaları çiğnemiyor ya da başkalarını tehdit etmiyorsa saklama" (%0.34) değer göstergeleriyle vurgulanmıştır. "Güvenilir olma" değerine ilişkin örnekler Tablo 16'da görülmektedir.

Tablo 16

8.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Güvenilir Olma Değeri Örnekleri

ÜNİTE	DEĞER ALT BOYUTU	DEĞER GÖSTERGESİ	ÖRNEKLER
1.ünite: Arkadaşlık	Dürüst Olma	Bildiği şeyi olduğu gibi aktarma.	<i>They count on Furkan because he always tells the truth. (Furkan'a güvenirler çünkü daima doğruyu söyler.)</i>
1.ünite: Arkadaşlık	Sadakât	Aileye, arkadaşına, vatana veya bağlı olunan kuruma karşı vefalı, fedakâr olma, yeri geldiğinde onları destekleme ancak etik ilkeleri her zaman bu ilişkilerden üstün tutma	<i>Some of our friends come into our lives and stay forever. (Bazı arkadaşlarımız hayatımıza girer ve sonsuza dek kalır.)</i>
1.ünite: Arkadaşlık	Sadakât	Kendine emanet edilen sırrı ya da bilgiyi yasaları çiğnemiyor ya da başkalarını tehdit etmiyorsa saklama.	<i>Furkan is an honest boy because he never tells lies and keeps our secrets. (Furkan dürüst bir çocuk hiçbir zaman yalan söylemez ve sırlarımızı tutar.)</i>
8.ünite: Ev işleri	Sözünde Durma	Ödünç aldıklarını zamanında geri verme.	<i>Library Rules (Kütüphane kuralları) Return books on time. (Kitapları zamanda geri getir.)</i>

Tablo 16'daki örnekler incelendiğinde güvenilir olma değerinin okuma metinlerinde geçtiği görülmektedir. Dört alt boyuta (dürüst olma, davranışlarda bütünlük, sözünde durma, sadakât (bağlılık)) ve on beş değer göstergesine sahip olan güvenilir olma değerine 8. Sınıf İngilizce kitabında yer alan toplam 293 etkinliğin 4'ünde yer verildiği sonucuna varılmıştır. Güvenilir olma değerine en fazla vurgunun ise Friendship (Arkadaşlık) temalı 1.ünitede olduğu belirlenmiştir.

Araştırmanın dördüncü alt problemi kapsamında incelenen 8.sınıf İngilizce ders kitabında "saygılı olma" değerine kitapta yer verilme oranının ise %10.24 olduğu belirlenmiştir. "Saygılı olma" değeri "kibar olma, nezaket", "hoşgörülü ve kabullenici olma", "onur ve özerklik" olmak üzere üç alt boyutu ve altı değer göstergesini kapsamaktadır (EK-B). "Saygılı olma" değerine ait örnekler tablo 17'de görülmektedir:

Tablo 17

8.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Saygılı Olma Değeri Örnekleri

ÜNİTE	DEĞER ALT BOYUTU	DEĞER GÖSTERGESİ	ÖRNEKLER
4.ünite: Telefonda	Kibar olma, nezaket.	İnsan ilişkilerinde, ince, zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olma	<i>Be polite and try to solve the problems. (Kibar ol ve sorunları çöz.)</i> <i>Could I speak to Peter, please? (Peter'le konuşabilir miyim, lütfen?)</i> <i>Oh, hi, Pelin. I'm afraid Peter isn't at home right now. (Oh, merhaba Pelin. Peter ne yazık ki şu anda evde değil.)</i> <i>Could you hold on a moment, please? (Bir dakika bekleyebilir misin, lütfen?)</i>

Tablo 17 incelendiğinde “saygılı olma” değerinin kişiler arası diyaloglarda ve etkinlik yönergelerinde vurgulandığı görülebilir. 8. Sınıf kitabında yer alan toplam 293 etkinliğin 30’unda kibar olma, nezaket alt boyutunun insan ilişkilerinde ince, zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olma (%10.24) değer göstergesine vurgu olduğu belirlenmiştir (EK-Ç). “Saygılı olma” değerine en fazla vurgunun On the Phone (Telefonda) temalı 4.ünitelerde olduğu belirlenmiştir.

Araştırmanın dördüncü alt problemi kapsamında 8.sınıf İngilizce ders kitabında yer verilme düzeyi araştırılan bir diğer değer “sorumluluk”tur. Sorumluluk değeri “davranışlarının mesuliyetini alma (hesap verebilirlik)”, “işini en iyi şekilde yapma” ve “öz denetim” alt boyutlarını ve yirmi bir değer göstergesini içermektedir (EK-B). “Sorumluluk” değerinin 8. Sınıf ortaokul İngilizce ders kitabında yer alma düzeyinin %10.24 olduğu belirlenmiştir. Alt boyutların kitapta yer alma yüzdeleri incelendiğinde %8.53’lük oranın “davranışlarının mesuliyetini alma (hesap verebilirlik)” alt boyutuna, %3.41 oranının “öz denetim” alt boyutuna ait olduğu belirlenmiştir (EK-D). “Davranışlarının mesuliyetini alma (hesap verebilirlik)” alt boyutu “yapması gereken görevi yerine getirme” (%8.53) değer göstergesiyle vurgulanırken “öz denetim” alt boyutu “gerektiğinde isteklerini ve hoşnut olduğu durumları erteleyebilme” (%1.37), “hayatında karşılaştığı olaylara ilişkin olumlu bir bakış açısına sahip olma/olumsuz düşüncelerin hayatını etkilemesine izin vermeme” (%0.34), “kendi duygularını, düşüncelerini, isteklerini gerçekçi bir biçimde ele alma ve seçimlerini bu özellikleri göz önünde bulundurarak yapma” (%0.34),

“sağlığına dikkat etme” (%1.02) ve “zamanı verimli kullanma” (%0.34) değer göstergeleriyle vurgulanmıştır. “Sorumluluk” değerinin vurgulandığı örnekler Tablo 18’de görülmektedir.

Tablo 18
8.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Sorumluluk Değeri Örnekleri

ÜNİTE	DEĞER ALT BOYUTU	DEĞER GÖSTERGESİ	ÖRNEKLER
1.ünite: Arkadaşlık	Öz Denetim	Gerektiğinde isteklerini ve hoşnut olduğu durumları erteleyebilme.	<i>I'm sorry but I can't because I have to finish my project. (üzgünüm ama gelemem. Projemi bitirmeliyim.)</i>
2.ünite: Gençlik yaşamı	Öz Denetim	Sağlığına dikkat etme	<i>He never has fast food and fizzy drinks during the day. (O asla gün içinde ayaküstü yemek yemez ve soğuk içecekler içmez.)</i>
5.ünite: İnternet	Öz Denetim	Zamanı verimli kullanma	<i>If we don't spend too much time on the Internet, we can organize our life effectively. (İnternette çok fazla vakit harcamazsak hayatımızı etkili bir şekilde düzenleyebiliriz.)</i>
8.ünite: Ev işleri	Öz Denetim	Hayatında karşılaştığı olaylara ilişkin olumlu bir bakış açısına sahip olma/Olumsuz düşüncelerin hayatını etkilemesine izin vermeme.	<i>Brian, What do you think about ...having responsibilities.... in your family? I find them very boring. (Brian, aile içinde sorumluluklarının olması hakkında ne düşünüyorsun? Ben sıkıcı buluyorum. I think it's great. It makes our lives easier. (Bence harika. Hayatımızı kolaylaştırıyor.)</i>

Tablo 18'in Devamı

ÜNİTE	DEĞER ALT BOYUTU	DEĞER GÖSTERGESİ	ÖRNEKLER
8.ünite: Ev işleri	Öz Denetim	Kendi duygularını, düşüncelerini, isteklerini gerçekçi bir biçimde ele alma ve seçimlerini bu özellikleri göz önünde bulundurarak yapma.	<i>I don't like being in the kitchen. So, I want to do shopping instead of cooking.</i> (Ben mutfakta olmaktan hoşlanmıyorum. Bu yüzden yemek yapmak yerine alışveriş yapmak istiyorum.)
8.ünite: Ev işleri	Davranışlarının mesuliyetini üstlenebilme (Hesap verebilirlik)	Yapması gereken görevi yerine getirme	<i>Suppose that you are going to live in a flat with one of your classmates. Share your responsibilities by expressing your dislikes and feelings.</i> (Arkadaşlarınla aynı evde yaşayacağını farz et. Hislerini ve sevmediğin şeyleri ifade ederek sorumluluklarınızı paylaşın.)

Tablo 18 incelendiğinde “sorumluluk” değeri örneklerine okuma parçalarında, etkinlik yönergelerinde ve diyaloglarda yer verildiği görülmektedir. 8. Sınıf İngilizce kitabında yer alan toplam 293 etkinliğin 30’unda sorumluluk değerine vurgu yapılmıştır. “Sorumluluk” değerinin en fazla vurgulandığı ünite sorumlulukların, hoşlanılan ve hoşlanılmayan şeylerin ifade edilmesini ile ilgili etkinlikleri içeren Chores (Ev İşleri) temalı 8.ünite olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın dördüncü alt problemi kapsamında 8.sınıf İngilizce ders kitabında yer alma düzeyi araştırılan “adil olma” değerine ilişkin veri bulunmamıştır (EK-E). “Adil olma” değeri “karar verme süreci”, “tarafsızlık”, “hakkaniyet/hak ve adalete uygunluk, eşitlik) alt boyutlarını ve altı değer göstergesini kapsamaktadır (EK-B). 8. Sınıf İngilizce kitabında yer alan toplam 293 etkinlikte “adil olma” değerine yapılmış herhangi bir vurguya rastlanmamıştır.

Araştırmanın dördüncü alt problemi kapsamında 8.sınıf İngilizce ders kitabında yer alma düzeyi araştırılan “koruma-kollama” değerine ilişkin veri bulunmamıştır (EK-F). “Koruma-kollama” değeri “başkalarını önemseme” ve “yardımsever olma” alt boyutlarını ve beş değer göstergesini kapsamaktadır (EK-B).

8. Sınıf İngilizce kitabında yer alan toplam 293 etkinlikte “koruma-kollama” değerine yapılan herhangi bir vurguya rastlanmamıştır.

Araştırmanın dördüncü alt problemi kapsamında 8.sınıf İngilizce ders kitabında yer verilme düzeyi araştırılan “etkili vatandaşlık” değerinin vurgulanma oranının ise %19.8 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “Etkili vatandaşlık” değeri “demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma”, “toplumsal ve hukuki kurallara uygun hareket etme”, “toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma” olmak üzere üç alt boyutu ve on sekiz değer göstergesini kapsamaktadır (EK-B). Alt boyutların kitapta yer alma yüzdeleri incelendiğinde “demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma” alt boyutunun %9.56 orana, “toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma” alt boyutunun ise %12.29 orana sahip olduğu görülmüştür (EK-G). “Demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma” alt boyutu “ülke ve dünya gündemini takip etme” (%0.34), “kendi ülkesinin değerlerini, geleneklerini, tarihini bilme” (%2.73), “diğer kültürlerin değerleri, gelenekleri, tarihi hakkında bilgi sahibi olma” (%2.38)), “ülkesi, milleti ve insanlık için önemli olan tarihi kişilikleri tanıma” (%4.43) değer göstergeleri ile vurgulanmıştır. “Toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma” alt boyutu ise “insanlığa etki eden yerel ve evrensel konular hakkında bilgi sahibi olma” (%10.24) ve “toplumsal sorunların çözümü için önerilerde bulunma” (%3.41) değer göstergeleriyle vurgulanmıştır. Etkili vatandaşlık değerinin vurgulandığı örnekler Tablo 19’da görülmektedir.

Tablo 19

8.sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Etkili Vatandaşlık Değeri Örnekleri

ÜNİTE	DEĞER ALT BOYUTU	DEĞER GÖSTERGESİ	ÖRNEKLER
5.ünite: İnternet	Demokratik toplumun bireyden beklediği niteliklere sahip olma	Ülke ve dünya gündemini takip etme	<i>I post/update videos about pollution, homeless people and street animals. (Kirlilik, evsiz insanlar ve sokak hayvanları hakkında videolar paylaşıyorum.)</i>
6.ünite: Maceralar	Demokratik toplumun bireyden beklediği niteliklere sahip olma	Ülkesi, milleti ve insanlık için önemli olan tarihi kişilikleri tanıma.	<i>Hezarfen Ahmed Çelebi was a Turkish scientist. (Hezarfen Ahmed Çelebi Türk bilim insanıydı.)</i>

Tablo 19'un Devamı

ÜNİTE	DEĞER ALT BOYUTU	DEĞER GÖSTERGESİ	ÖRNEKLER
7.ünite: Turizm	Demokratik toplumun bireyden beklediği niteliklere sahip olma	Kendi ülkesinin değerlerini, geleneklerini, tarihini bilme	<i>What do you think about Çanakkale? How did you find it? Çanakkale hakkında ne düşünüyorsun? Nasıl buldun?</i>
7.ünite: Turizm	Demokratik toplumun bireyden beklediği niteliklere sahip olma	Diğer kültürlerin değerleri, gelenekleri, tarihi hakkında bilgi sahibi olma	<i>Mostar is in the south of Bosnia and Herzegovina. It's the cultural capital of the country. It's famous for its bridge, built by the Ottomans in the 16th century. (Mostar Bosna Hersek'in güneyinde yer alır. Ülkenin kültür başkentidir. 16.yüzyılda Osmanlılar tarafından yapılan köprüsüyle ünlüdür.</i>
9.ünite: Bilim	Demokratik toplumun bireyden beklediği niteliklere sahip olma	Ülkesi, milleti ve insanlık için önemli olan tarihi kişilikleri tanıma	<i>Marie Curie is the discoverer of the radium. (Marie Curie radyumu keşfetmiştir.)</i>
9.ünite: Bilim	Toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma	İnsanlığa etki eden yerel ve evrensel konular hakkında bilgi sahibi olma.	<i>Work in pairs. Talk about scientific actions happening currently and in the past. (İkili gruplar halinde çalışın. Günümüzdeki ve geçmişteki bilimsel gelişmeler hakkında konuşun.)</i>

Tablo 19 incelendiğinde örneklerin dinleme metinlerinde, okuma parçalarında ve etkinlik yönergelerinde vurgulandığı görülmektedir. 8. Sınıf İngilizce kitabında yer alan toplam 293 etkinliğin 58'inde "etkili vatandaşlık" değeri vurgusuna rastlanmıştır. "Etkili vatandaşlık" değerinin en fazla vurgulandığı üniteler ise mekanları tanımlama, deneyimler hakkında konuşma, tercihleri ifade etme ile ilgili etkinlikleri içeren Tourism (Turizm) temalı 7.ünite, şu sıralar gerçekleşmekte olan olayları ve geçmişte gerçekleşmiş olaylar hakkında konuşma ile ilgili etkinlikler içeren Science (Bilim) temalı 9.ünite ve gelecekle alakalı tahminler yapma ile ilgili etkinlikleri içeren Natural Forces (Doğal Güçler) temalı 10.ünite olarak belirlenmiştir.

Sonuç olarak evrensel değerlere 8.sınıf ortaokul İngilizce ders kitabında yer verilme oranları incelendiğinde diğer değerlere kıyasla en fazla vurgulanan değer “etkili vatandaşlık” (%19.8) olduğu görülmektedir. “Sorumluluk” (%10.24) ve “saygılı olma” değerleri (%10.24) eşit derecede ve ikinci sırada vurgulanırken “güvenilir olma” değeri (%1.37) diğer değerlere kıyasla en az vurgulanan değerdir. “Koruma-kollama” ve “adil olma” değerlerinin ise vurgulanmayan değerler olduğu görülmektedir. 8.sınıf ortaokul İngilizce ders kitabında vurgulanan evrensel değerlere kitapta yer verilme düzeylerinin %20’nin altında olması nedeniyle evrensel değerlere yer verilme düzeyinin “yetersiz” olduğunu söylemek mümkündür.

Tüm alt problemlere ilişkin bulgular birlikte incelendiğinde; ortaokul İngilizce ders kitaplarında adil olma değeri dışında genel olarak evrensel değerlere yer verilme oranının sınıf seviyelerine göre değiştiğini söylemek mümkündür. Evrensel değerlere ortaokul İngilizce ders kitaplarında yer verilme oranı sınıf seviyelerine göre genel olarak değişmekle birlikte, ders kitaplarında değerlere yer verilme düzeyinin yetersiz olduğunu söylemek mümkündür. Alt problemler kapsamında elde edilen verileri özetlemek amacıyla Tablo 20 oluşturulmuştur. Tablo 20’de ortaokul İngilizce ders kitaplarında yer alan evrensel değerlerin sınıf seviyelerine göre dağılımı sunulmaktadır.

Tablo 20
Ortaokul İngilizce Ders Kitaplarında Yer Alan Evrensel Değerlerin Sınıf Seviyelerine Göre Dağılımı

Değerler	5 (N=258)		6 (N=242)		7 (N=369)		8(N=293)	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Güvenilir olma	0	0	0	0	1	0,27	4	1,37
Saygılı olma	26	10,85	15	6,2	9	2,44	30	10,24
Sorumluluk	14	5,43	31	12,81	10	2,71	30	10,24
Adil olma	0	0	0	0	0	0	0	0
Koruma-kollama	32	12,4	10	4,13	6	1,63	0	0
Etkili vatandaşlık	25	9,69	46	19,01	68	18,43	58	19,8

Tablo 20 incelendiğinde “güvenilir olma” değerinin 5. ve 6. Sınıf ortaokul İngilizce kitaplarında vurgulanmadığı, 7. ve 8. Sınıfta ise yetersiz düzeyde yer aldığı görülmektedir. “Saygılı olma” değeri tüm kitaplarda yetersiz düzeyde vurgulanan bir değer olmuştur. “Saygılı olma” değerinin en fazla 5.sınıf İngilizce ders kitabında, en az ise 7.sınıf İngilizce ders kitabında yer aldığı görülmektedir. “Sorumluluk” değeri

de tüm kitaplarda yetersiz düzeyde yer almıştır. “Sorumluluk” değeri en fazla 6. sınıf İngilizce ders kitabında, en az 7.sınıf İngilizce ders kitabında vurgulanmıştır. “Adil olma” değeri ortaokul İngilizce ders kitaplarında vurgulanmayan bir değer olmuştur. “Koruma-kollama” değerinin 8.sınıf İngilizce ders kitabında yer almadığı, 5. 6. ve 7. sınıf kitaplarında yetersiz düzeyde yer aldığı görülmüştür. “Koruma-kollama” değeri en fazla 5.sınıf İngilizce ders kitabında, en az 7.sınıf İngilizce ders kitabında vurgulanmıştır. “Etkili vatandaşlık” değeri araştırma kapsamında incelenen tüm ortaokul İngilizce ders kitaplarında yetersiz düzeyde yer almıştır. “Etkili vatandaşlık” değerinin 6, 7 ve 8. Sınıf İngilizce ders kitaplarında birbirlerine yakın oranlarda yer aldığı görülmektedir. Etkili vatandaşlık değerinin en fazla 8.sınıf ders kitabında, en az 5. sınıf ders kitabında yer aldığı belirlenmiştir. Evrensel değerlerin tüm kitaplarda yer alma düzeyleri incelendiğinde yüzdelerinin %20’nin altında olduğu görülmektedir. Bu durum, evrensel değerlere ortaokul İngilizce ders kitaplarında yer verilme düzeyinin yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır.

Yorum ve Tartışma

Güncel programlara uygun olarak hazırlanan 2018-2019 eğitim öğretim yılı ortaokul İngilizce 5, 6, 7, ve 8. Sınıf İngilizce ders kitapları evrensel değerleri içermeleri bakımından incelendiğinde; güvenilir olma değerinin ortaokul İngilizce ders kitaplarında yetersiz düzeyde yer verilen bir değer olduğu görülmüştür. “Güvenilir olma” değerinin “dürüst olma” alt boyutunun “bildiği şeyi olduğu gibi aktarma” ve “açık sözlü olma” değer göstergeleri; “sözünde durma” alt boyutunun “ödünç aldıklarını zamanında geri verme” değer göstergesi ve “sadakat (bağlılık)” alt boyutunun “aileye, arkadaşına, vatana veya bağlı olunan kuruma karşı vefalı, fedakâr olma, yeri geldiğinde onları destekleme ancak etik ilkeleri her zaman bu ilişkilerden üstün tutma” ve “kendine emanet edilen sırrı ya da bilgiyi yasaları çiğnemiyor ya da başkalarını tehdit etmiyorsa saklama” değer göstergelerine kitaplarda yetersiz düzeyde yer verildiği tespit edilmiştir. İngilizce ders kitapları dışındaki diğer ders kitaplarında da “güvenilir olma” değerinin az vurgulandığı dikkat çekmektedir. Bu kapsamda Güzel-Candan ve Ergen (2014), çalışmalarında “dürüstlük” değerinin 3.sınıf hayat bilgisi ders kitaplarında en az sıklıkta vurgulanan değerlerden biri olduğunu ortaya koymuşlardır. Doğan ve Gülüşen (2011) 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe kitaplarını değerleri içermeleri bakımından inceledikleri çalışmalarında

benzer bir sonuca ulaşmış ve “dürüstlük” değerinin az vurgulanan değerlerden biri olduğunu ortaya koymuşlardır. “Güvenilir olma” değeri, güven duygusunun insanlar için ifade ettiği önemin ve güvenilir bir insan olmanın iyi davranışları da beraberinde getireceğinin kavranması (*Good Ideas to Help Young People*, 2013) ve bireyler arasında daha sağlam ilişkilerin kurulmasına yardımcı olması (Hanson, 2002) açısından önemli olduğu için bu değere ortaokul İngilizce ders kitaplarında daha fazla yer verilmesi gerekir.

“Saygılı olma” değerine tüm kitaplarda yer verildiği ancak yetersiz düzeyde yer verildiği görülmüştür. Bu değer vurgusunun “kibar olma, nezaket” alt boyutunun “insan ilişkilerinde ince, zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olma” değer göstergesinin üzerinde yoğunlaştığı gözlenmiştir. İngilizce dersinin bireylerarası iletişim becerileri (MEB, 2018) üzerine yoğunlaştığı düşünüldüğünde bu beklenen bir sonuç olabilir. Li (2012), Çin’de İngilizce ders kitaplarında yer verilen değerleri incelediği çalışmasında saygı değerine ilişkin benzer bulgular elde etmiştir. Susar-Kırmızı (2014) “nezaket” değerinin, incelediği Türkçe kitaplarında yüksek oranda vurgulanan değerlerden biri olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Baki (2019) ortaokul Türkçe ders kitaplarını incelediği çalışmasında benzer bulgulara ulaşmıştır. Başaranol (2017), lise düzeyinde okutulan İngilizce kitaplarının tümünün saygı değerini içerdiğine dair bulgular elde etmiştir. Bu noktada hem ortaokul hem de lise İngilizce ders kitaplarında saygı değerinin vurgulanması bu değer etkili bir şekilde kazandırılmasını sağlayacağı için önemlidir. “Saygılı olma” değerinin kazandırılması okul ortamında meydana gelebilecek olan akran zorbalıklarının önüne geçilebilmesi açısından da önemlidir (*Good Ideas to Help Young People*, 2013). Fakat “saygılı olma” değerinin tüm alt boyutlarına ilişkin vurgunun ders kitaplarında yer almasının önemli olduğu düşünülmektedir. Çünkü “saygılı olma” değerinin vurgulanması insan ilişkilerinde ince zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olmanın yanı sıra her insanın biricik olduğunun anlaşılması ve saygı görmeyi hak ettiğinin (İnsan Hakları Evrensel Beyanname, 1948) kavranması bakımından da önem taşımaktadır.

“Sorumluluk” değerine de tüm kitaplarda yer verildiği ancak yer verilme düzeyinin yetersiz olduğu görülmüştür. Bu değer, “davranışlarının mesuliyetini alma (hesap verebilirlik)” alt boyutunun “yapması gereken görevi yerine getirme” değer göstergesinde yoğunlaşmıştır. “Öz denetim” alt boyutu en sık vurgulanan bir diğer alt boyut olmuştur. Kuş, Merey ve Karatekin (2013)’in çalışmaları kapsamında

ulaştıkları 4. ve 5.sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında sorumluluk değerinin en sık vurgulanan değerlerden birisi olması sonucu bu bulguya paraleldir. Bu noktada farklı derslerde değerlerin vurgulanmasının öğrencilerde istedik değerlerin kazandırılmasını kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Sorumluluk değerinin farklı ders kitaplarında tüm alt boyutlarıyla yer almasının yalnızca akademik, mesleki başarı için değil yaşamları boyunca doğru davranışları sergileyebilmeleri açısından öğrencilerin bu değeri içselleştirmesinin önünü açacağı düşünülmektedir (Sezer ve Çoban, 2016).

“Adil olma” değerine ortaokul İngilizce ders kitaplarında yer verilmediği görülmüştür. Aslan (2019)’un 2018-2019 ortaokul İngilizce ders kitaplarını, ilk ve ortaokul düzeyinde öğretim programlarında yer alan değerleri içerip içermemeleri bakımından incelediği çalışmasında “adaletli olma” değerinin kitaplarda yeterince vurgulanmayan değerlerden biri olduğu bulgusu bu durumu destekler niteliktedir. “Adil olma” değeri, diğer evrensel değerler gibi MEB İngilizce dersi öğretim programlarında kazandırılması istenen değerler listesinde yer almaktadır. Bu noktada öğretim programı ile hazırlanan ders kitapları arasında uyumsuzluk olduğu yorumu yapılabilir. “Adil olma” değeri diğer insanların bakış açılarını anlayabilme, onlarla duygudaşlık geliştirebilme, adil kararlar alma, kimsenin hakkını yememe gibi davranışların (*Good Ideas to Help Young People*, 2013) kazandırılmasına yardımcı olacağı için temalarda vurgulanması önem taşımaktadır.

“Koruma-kollama” değerine 8.sınıf İngilizce ders kitabı hariç olmak üzere incelenen diğer ders kitaplarında yetersiz düzeyde yer verildiği gözlenmiştir. Bu değer “başkalarını önemseme” alt boyutunda vurgunun “insanların yaptıkları nezaket, iyilik, inceliklere karşı minnettarlığı dile getirme, onlara teşekkür etme” değer göstergesine ve “yardımsever olma” alt boyutunda “yardıma ihtiyacı olan canlılara yardım etme” değer göstergesi üzerine yoğunlaştığı gözlenmiştir. Barışkan (2010), bu bulguya benzer bulgular elde etmiş ve çalışması kapsamında incelediği İngilizce ders kitaplarının “sosyal yardım düzenlemeleri”ne ilişkin içeriklere sahip olduğu bulgularına ulaşmıştır. İnsanın yapı olarak sosyal bir varlık olması “koruma-kollama” değerinin kazandırılmasının önemini açıklamaktadır. Sosyal bir varlık olan insan, içinde bulunduğu çevre ve toplumun ayrılmaz bir parçasıdır (Keskin ve Öğretici, 2013). Bu noktada “koruma-kollama” değerinin benimsetilmesi öğrencilerin

bencillik duygusundan uzaklaşmalarına yardımcı olacak ve yardımsever bireyler olmalarına yardımcı olacaktır. (*Good Ideas to Help Young People*, 2013).

“Etkili vatandaşlık” değerine diğer değerlere nazaran kitaplarda daha yüksek oranda yer verildiği ancak yer verilme düzeyinin diğer değerler gibi yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu değerde daha yoğun vurgulanan alt boyutların “demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma” ve “toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma” olduğu görülmüştür. “Etkili vatandaşlık” değerine yapılan vurgu 5. sınıf kitabında “kendi ülkesinin değerlerini geleneklerini ve tarihini bilme”, “diğer kültürlerin değerleri, gelenekleri, tarihi hakkında bilgi sahibi olma” ve “anne-babanın, öğretmen gibi yol gösterici kişilerin koyduğu akılcı kurallara uyma” değer göstergeleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Aslan (2019)’un 5.sınıf kitabında ulaştığı milli değerlere önem verme, aile büyüklerine önem verme ve dini değerlere önem verme değerlerine vurgu yapıldığı bulgusu bu durumu destekler niteliktedir. 6.sınıf kitabında yoğun bir vurgunun görüldüğü etkili vatandaşlık değerine en fazla “görüşlerinin, seçimlerinin temsil edilmesi için oy kullanma” değer göstergesi ile vurgu yapılmıştır. Aslan (2019) araştırmasında benzer bulgulara ulaşmış ve “demokrasiye önem verme” değerinin 6.sınıf İngilizce ders kitabında vurgulandığını ortaya koymuştur. Ayrıca “demokratik değerleri özümseme ve koruma” değer göstergesi de yalnızca 6.sınıf İngilizce ders kitabında yer almıştır. 6.sınıf kitabında “toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma” alt boyutu, “çevreyi temiz tutmak için bireysel olarak üzerine düşeni yerine getirme”, “doğal kaynakları verimli, adil ve sorumlu bir şekilde kullanma”, “atıkların geri dönüşümüne destek verme” değer göstergeleri ile vurgulanmıştır. Aslan (2019)’un çalışmasında elde ettiği “doğal çevreye duyarlılık” değerine vurgu yapıldığı bulgusu bu durumu destekler niteliktedir. 7.sınıf kitabında en fazla vurgulanan “etkili vatandaşlık” değer göstergesi “toplumsal sorunların çözümü için önerilerde bulunma” olmuştur. Ayrıca “barış içinde bir dünya isteme” değer göstergesi yalnızca 7.sınıf kitabında düşük oranda vurgulanmıştır. Aslan (2019) “barışsever olma” değerinin İngilizce ders kitaplarında, Baki (2019) ve Susar-Kırmızı (2014) “barış” değerinin çalışmaları kapsamında inceledikleri ders kitaplarında en az vurgulanan değerlerden biri olduğu bulgularına ulaşmışlardır. 8. Sınıf kitabında etkili vatandaşlık değerinin insanlığa etki eden yerel ve evrensel konular hakkında bilgi sahibi olma değer göstergesinde en fazla vurgunun yapıldığı görülmüştür. Li (2012), araştırmasında etkili vatandaşlık değeri

bulgusuna benzer bir bulguya ulaşmış, Çin’de okutulan İngilizce ders kitaplarında “vatanseverlik” değerinin yer aldığı sonucunu ortaya koymuştur. Aynı zamanda sosyal bilgiler dersi öğretim programı incelendiğinde kazanımlarından birinin demokratik değerlere ve Türk kültürüne dair noktalara vurgu yapan “etkin vatandaşlık” olarak belirtildiği görülmektedir (MEB, 2018). Fen bilimleri dersi öğretim programında ise geri dönüşümün önemi, çevre sorunlarını bilme ve bu sorunlara önerilerde bulunmaya ilişkin bilgi ve becerilerin kazanımına dair ünitelerin yer aldığı görülmektedir (MEB,2018). Bu noktada disiplinler arası bir yaklaşım ele alınarak ortaokul İngilizce ders kitaplarında da etkili vatandaşlık değerine yer verilmiş olabilir. Etkili vatandaşlık değerinin vurgulanması her bireyin üzerine düşeni yapmasıyla sistemin daha rahat ve sorunsuz işleyeceği fikrinin benimsetilmesi açısından önemlidir (*Good Ideas to Help Young People*, 2013).

Araştırma kapsamında ortaokul İngilizce ders kitapları incelenirken değerlerin, kitaplarda belirli temalar içinde kazandırılmasının amaçlandığı gözlenmiştir. Ortaokul İngilizce ders kitaplarında “güvenilir olma” değerinin 8.sınıf İngilizce ders kitabında Friendship (Arkadaşlık) teması ile; “saygılı olma” değerinin 5.sınıf İngilizce ders kitabında Hello! (Merhaba) ve My Town (Benim Şehrim), 6.sınıf İngilizce ders kitabında Yummy Breakfast (Lezzetli Kahvaltı), 7.sınıf İngilizce ders kitabında Public Buildings (Kamu Binaları) ve 8.sınıf İngilizce ders kitabında On the Phone (Telefonda) temaları ile; “sorumluluk” değerinin My Daily Routine (Günlük Rutinim), Health (Sağlık), Bookworms (Kitap Kurtları), Sports (Sporlar) ve Chores (Ev İşleri) temaları ile; “koruma-kollama” değerinin The Animal Shelter (Hayvan Barınağı), 6.sınıf İngilizce ders kitabında Saving the Planet (Gezegeni Kurtarmak), 7.sınıf İngilizce ders kitabında Wild Animals (Vahşi Hayvanlar), Celebrations (Kutlamalar), Dreams (Hayaller) temaları ile; “etkili vatandaşlık” değerinin 5.sınıf İngilizce ders kitabında Festivals (Bayramlar), 6.sınıf İngilizce ders kitabında Democracy (Demokrasi), 7.sınıf İngilizce ders kitabında Environment (Çevre), 8.sınıf İngilizce ders kitabında Science (Bilim) temaları ile kazandırılmasının hedeflendiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum Guthrie (1983)’nin kültür aktarım aracı olan kitaplar aracılığıyla değerleri kazandırırken, okuyucunun var olan bilgileri ve kazandırılmak istenen değer kitapta bir temanın içinde verilmiş şeklinin belirleyici olduğunu görüşü ile tutarlılık göstermektedir. Ayrıca, Avrupa Dilleri Ortak Çerçeve

Metni'ne uygun olarak hazırlanan İngilizce Dersi Programı (MEB, 2018) göz önüne alındığında beklenen bir sonuçtur.

Sonuç olarak, evrensel değerlerden “güvenilir olma” değerine 7. ve 8. Sınıf İngilizce ders kitaplarında yetersiz düzeyde yer verilirken 5. ve 6. sınıf İngilizce ders kitaplarında yer verilmediği görülmüştür. “Saygılı olma” değerine tüm kitaplarda yetersiz düzeyde yer verildiği görülmüştür. Sorumluluk değerine de tüm kitaplarda yetersiz düzeyde yer verilmiştir. “Koruma-kollama” değerine 5., 6., ve 7. Sınıf İngilizce kitaplarında yetersiz düzeyde yer verilirken 8.sınıf kitabında yer verilmemiştir. “Adil olma” değerine ise ortaokul İngilizce ders kitaplarının hiçbirinde yer verilmediği sonucuna varılmıştır. “Etkili vatandaşlık” değerine tüm kitaplarda yer verilmiştir ancak diğer değerlere kıyasla daha fazla yer verilse de yetersiz düzeydedir. Kitaplarda vurgulanan değerlerin genellikle belirli alt boyutlarının belirli değer göstergelerine odaklanıldığı belirlenmiştir. Bu bulgular ışığında araştırma kapsamında incelenen evrensel değerlerin, 2018-2019 öğretim yılında ortaokul 5, 6, 7, ve 8. sınıflarda İngilizce öğretiminde kullanılan ders kitaplarında tüm boyutları ile yer almadığı söylenebilir. Değerlerin örtük olarak yer aldığı belirtilen öğretim programında (MEB, 2018) evrensel değerlerin herbirine kazanımlarda açık şekilde vurgu yapılması ve böylece değerlerin tüm boyutlarıyla kazandırılması, öğrencilerin kişilik gelişimlerinin tüm boyutları ile desteklenmesini (Tezcan, 2018) sağlayacağı düşünülmektedir. Çünkü ortaokul yaş grubu, Erikson'un Psiko-Sosyal Gelişim Kuramı'nda arkadaşlar ve öğretmenin çocuk üstündeki etkisinin arttığı dönem olan başarıya karşı aşağılık duygusu evresine (dördüncü evre), Piaget'nin Ahlak Gelişimi Kuramı'nda kuralların farkına vardıkları dışsal kurallara bağlılık dönemine, Kohlberg'in Ahlak Gelişimi Kuramı'nda ise ben merkezliliğin azaldığı olaylara farklı bakış açılarından da bakabilme özelliğinin kazanıldığı kişilerarası uyum eğilimi aşamasına (üçüncü aşama) denk gelmektedir (Senemoğlu, 2015). Bu sebeple, okuldaki eğitimin ana kaynağını oluşturan ve öğretmenlere kılavuzluk eden ders kitaplarının değer kazanımına daha fazla yer verecek şekilde düzenlenmesinin öğrencilerin kişilik gelişimlerine olumlu etkiler yapacağı düşünülmektedir. Ayrıca, tüm zorunlu derslerin öğretim programları (MEB, 2018a, 2018b, 2018c, 2018d, 2019) içerisinde aynı değerlere yer verilmesine rağmen farklı derslerin ders kitaplarının değerleri yansıtıp yansıtmadıklarını inceleyen araştırmaların (Baki, 2019; Aslan 2019) sonuçlarında farklı değerlerin öne çıktığı gözlenmiştir. Bu

noktada kazanım ifadeleri içerisinde değerlere açık Şekilde yer verilmesinin ya da hangi kazanımlar ile hangi değerlerin kazandırılmasının amalandığının belirtilmesinin, her kitap yazarının kendi inisiyatifine göre değerleri vurgulamasının önüne geeeği düşünülmektedir.

Bölüm 5

Sonuç ve Öneriler

Araştırmanın bu bölümünde araştırma kapsamında elde edilen bulgular değerlendirilerek elde edilen sonuçlar ve bu sonuçlar doğrultusunda hazırlanan öneriler sunulmuştur.

Sonuçlar

Araştırmanın birinci alt problemi kapsamında, ortaokul 5. Sınıf İngilizce ders kitaplarında evrensel değerler incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, 5.sınıf ders kitabında “saygılı olma” (%10.85), “sorumluluk” (%5.43), “koruma-kollama” (%12.4) ve “etkili vatandaşlık” (%9.69) değerlerine yetersiz düzeyde yer verildiği, “güvenilir olma” ve “adil olma” değerlerine yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır. 5. Sınıf ders kitabında “saygılı olma” değerinin yalnızca “kibar olma, nezaket” (%10.85) alt boyutunun “insan ilişkilerinde ince, zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olma” değer göstergesine ilişkin bulgulara ulaşılmıştır. “Sorumluluk” değerinin ise “davranışlarının mesuliyetini alma (hesap verebilirlik)” (%1.16) alt boyutunun “yapması gereken görevi yerine getirme” değer göstergesine ilişkin bulgulara rastlanmıştır. “Sorumluluk” değerinin “öz denetim” (%4.65) alt boyutunun ise “gerektiğinde isteklerini ve hoşnut olduğu durumları erteleme”, “planlı olma” ve “sağlığına dikkat etme” değer göstergelerinin 5.sınıf kitabında yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. “Koruma-kollama” değerinin “başkalarını önemseme” (%4.65) ve “yardımsever olma” (%9.3) alt boyutlarının her ikisi de 5.sınıf ders kitabında gözlenmiştir. Bu alt boyutlardan “başkalarını önemseme”nin sahip olduğu iki değer göstergesi de (“merhametli olma” ve “insanların yaptıkları nezaket, iyilik ve inceliklere karşı minnettarlığı dile getirme, onlara teşekkür etme”) 5. Sınıf kitabında gözlenmiştir. “Yardımsever olma” alt boyutuna ilişkin ise sadece “yardıma ihtiyacı olan canlılara yardım etme” göstergesine yer verildiği görülmüştür. “Etkili vatandaşlık” değerinin “demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma” alt boyutunun içerdiği kendi ülkesinin değerlerini, geleneklerini ve tarihini bilme ve diğer kültürlerin değerleri, gelenekleri, tarihi hakkında bilgi sahibi olma değer göstergeleriyle; “toplumsal ve hukuki kurallara uygun hareket etme” alt boyutu ise anne-babanın, öğretmen gibi yol gösterici kişilerin koyduğu akılcı kurallara uyma değer göstergesi ile 5.sınıf kitabında yer almıştır.

Araştırmanın ikinci alt problemi kapsamında incelenen 6.sınıf İngilizce ders kitabında ise “saygılı olma” (%6.2), “sorumluluk” (%12.81), “koruma-kollama” (%4.13) ve “etkili vatandaşlık” (%19.01) değerlerine yetersiz düzeyde yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. “Güvenilir olma” ve “adil olma” değerlerine ilişkin herhangi bir veriye rastlanmamıştır. “Saygılı olma” değerine ilişkin bulgular detaylı incelendiğinde ise bu değer yalnızca “kibar olma, nezaket” (%6.2) alt boyutunu “insan ilişkilerinde ince, zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olma” değer göstergesi ile 6.sınıf kitabında yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. “Hoşgörülü ve kabullenici olma” ve “onur ve özerklik” alt boyutlarına ait değer göstergelerine ise ulaşılammıştır. “Sorumluluk” değerinin “davranışlarının mesuliyetini alma (hesap verebilirlik)” (%5.79) alt boyutunun “yapması gereken görevi yerine getirme” değer göstergesi; “öz denetim” alt boyutunun “gerektiğinde isteklerini ve hoşnut olduğu durumları erteleyebilme”, “planlı olma”, “sağlığına dikkat etme” ve “zamanı verimli kullanma” değer göstergelerine vurgu olduğu görülmüştür. “Koruma-kollama” değerinin “başkalarını önemseme” (%0.83) alt boyutunun “insanların yaptıkları nezaket, iyilik ve inceliklere karşı minnettarlığı dile getirme, onlara teşekkür etme” değer göstergesine rastlanmıştır. “Yardımsever olma” (%3.72) alt boyutunun ise “yardıma ihtiyacı olan canlılara yardım etme” değer göstergesine 6. sınıf İngilizce ders kitabında yer verildiği gözlenmiştir. “Etkili vatandaşlık” değerine ise “demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma” (%9.5) alt boyutunun “demokratik değerleri özümseme ve koruma”, “görüşlerinin, seçimlerinin temsil edilmesi için oy kullanma”, “haklarını bilme ve savunma”, “kendi ülkesinin değerlerini, geleneklerini, tarihini bilme”, “diğer kültürlerin değerleri, gelenekleri, tarihi hakkında bilgi sahibi olma”, “ülkesi, milleti ve insanlık için önemli olan tarihi kişilikleri tanıma” değer göstergeleri ile; “toplumsal ve hukuki kurallara uygun hareket etme” (%0.41) alt boyutunun “anne-babanın, öğretmen gibi yol gösterici kişilerin koyduğu akılcı kurallara uyma” değer göstergesi ile; “toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma” (%9.09) alt boyutu ise “çevreyi temiz tutmak için bireysel olarak üzerine düşeni yerine getirme”, “doğal kaynakları verimli, adil ve sorumlu bir şekilde kullanma”, “atıkların geri dönüşümüne destek verme” ve “toplumsal sorunların çözümü için önerilerde bulunma” değer göstergeleri ile 6.sınıf İngilizce ders kitabında yer verilmiştir.

Araştırmanın üçüncü alt problemi kapsamında incelenen 7.sınıf İngilizce ders kitabında ise “güvenilir olma” (%0.27), “saygılı olma” (%2.44), “sorumluluk” (%2.71), “koruma-kollama” (%1.63) ve “etkili vatandaşlık” (%18.43) değerlerine yetersiz düzeyde yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. “Adil olma” değerine ilişkin herhangi bir veri bulunamamıştır. “Güvenilir olma” değeri 7. sınıf kitabında “sadakat (bağlılık)” (%0.27) alt boyutunun “aileye, arkadaşına, vatana veya bağlı olunan kuruma karşı vefalı, fedakâr olma, yeri geldiğinde onları destekleme ancak etik ilkeleri her zaman bu ilişkilerden üstün tutma” değer göstergesi ile vurgulanmıştır. “Saygılı olma” değerine ise “kibar olma, nezaket” (%2.44) alt boyutunun “insan ilişkilerinde ince, zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olma” değer göstergesi ile 7 sınıf İngilizce ders kitabında yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. “Sorumluluk” değeri “davranışlarının mesuliyetini alma (hesap verebilirlik)” (%0.84) alt boyutunun “yapması gereken görevi yerine getirme” değer göstergesi ile; “işini en iyi şekilde yapma” (%0.54) alt boyutunun “azimli olma” göstergesi ile; “öz denetim” (%1.63) alt boyutunun “planlı olma”, “sağlığına dikkat etme” ve “zamanı verimli kullanma” değer göstergeleri ile vurgulanmıştır. “Koruma-kollama” değeri ise “başkalarını önemseme” (%1.08) alt boyutunun “insanların yaptıkları nezaket, iyilik, inceliklere karşı minnettarlığı dile getirme, onlara teşekkür etme değer göstergesi ile”; “yardımsever olma” (%0.54) alt boyutu “yardıma ihtiyacı olan canlılara yardım etme” değer göstergesi ile 7. sınıf İngilizce ders kitabında yer almıştır. “Etkili vatandaşlık” değeri ise “demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma” (%7.05) alt boyutunun “gerektiğinde toplum için gönüllü olarak çalışabilme”, “kendi ülkesinin değerlerini, geleneklerini, tarihini bilme”, “diğer kültürlerin değerleri, gelenekleri, tarihi hakkında bilgi sahibi olma”, “ülkesi, milleti ve insanlık için önemli olan tarihi kişilikleri tanıma” değer göstergeleri ile; “toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma” (%11.92) alt boyutunun “çevreyi temiz tutmak için bireysel olarak üzerine düşeni yerine getirme”, “doğal kaynakları verimli, adil ve sorumlu bir şekilde kullanma”, “atıkların geri dönüşümüne destek verme”, “insanlığa etki eden yerel ve evrensel konular hakkında bilgi sahibi olma”, “toplumsal sorunların çözümü için önerilerde bulunma” ve “barış içinde bir dünya isteme” değer göstergeleri ile vurgulanmıştır.

Araştırmanın dördüncü alt problemi kapsamında incelenen 8.sınıf İngilizce ders kitabında ise “güvenilir olma” (%1.37), “saygılı olma” (%10.24), “sorumluluk” (%10.24) ve “etkili vatandaşlık” (%19.8) değerlerine yetersiz düzeyde yer verildiği

sonucuna ulaşılmıştır. 8. sınıf İngilizce ders kitabında “adil olma” ve “koruma-kollama” değerlerine ilişkin herhangi bir veriye ulaşılamamıştır. “Güvenilir olma” değerine “dürüst olma” (%0.68) alt boyutunun “bildiği şeyi olduğu gibi aktarma” ve “açık sözlü olma” değer göstergeleri ile; “sözünde durma” (%0.34) alt boyutunun “ödünç aldıklarını zamanında geri verme” değer göstergesi ile; “sadekat (bağlılık)” (%1.02) alt boyutunun “aileye, arkadaşa, vatana veya bağlı olunan kuruma karşı vefalı, fedakâr olma, yeri geldiğinde onları destekleme ancak etik ilkeleri her zaman bu ilişkilerden üstün tutma” ve “kendine emanet edilen sırrı ya da bilgiyi yasaları çiğnemiyoer ya da başkalarını tehdit etmiyorsa saklama” değer göstergeleri ile yer verilmiştir. “Saygılı olma” değeri 8. Sınıf İngilizce ders kitabında “kibar olma, nezaket” (%10.24) alt boyutunun “insan ilişkilerinde ince, zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olma” değer göstergesi ile vurgulanmıştır. “Sorumluluk” değerine ise “davranışlarının mesuliyetini alma (hesap verebilirlik)” alt boyutunun “yapması gereken görevi yerine getirme” (%8.53) değer göstergesiyle; “öz denetim” (%3.41) alt boyutunun “gerektiğinde isteklerini ve hoşnut olduğu durumları erteleyebilme”, “hayatında karşılaştığı olaylara ilişkin olumlu bir bakış açısına sahip olma/olumsuz düşüncelerin hayatını etkilemesine izin vermeme”, “kendi duygularını, düşüncelerini, isteklerini gerçekeği bir biçimde ele alma ve seçimlerini bu özellikleri göz önünde bulundurarak yapma”, “sağlığına dikkat etme” ve “zamanı verimli kullanma” değer göstergeleriyle yer verilmiştir. “Etkili vatandaşlık” değerine ise “demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma” (%9.56) alt boyutunun; “ülke ve dünya gündemini takip etme”, “kendi ülkesinin değerlerini, geleneklerini, tarihini bilme”, “diğer kùltürlerin değerleri, gelenekleri, tarihi hakkında bilgi sahibi olma”, “ülkesi, milleti ve insanlık için önemli olan tarihi kişilikleri tanıma” değer göstergeleriyle; “toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma” (%12.29) alt boyutunun; “insanlığa etki eden yerel ve evrensel konular hakkında bilgi sahibi olma” ve “toplumsal sorunların çözüümü için önerilerde bulunma değer göstergeleriyle yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma kapsamında, 5. 6. 7. ve 8. sınıf ortaokul İngilizce ders kitaplarında evrensel değerlerin yer alma düzeyleri birlikte değerlendirildiğinde, “güvenilir olma” değerinin ortaokul İngilizce ders kitaplarında yetersiz düzeyde yer verilen bir değer olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda “güvenilir olma” değerinin; “doğru olanı yapmak için cesaretli olma”, “olduğu gibi görünme”, “kimseyi kandırmama”, “hiçbir

şeyi sahibinden izinsiz almama, kullanmama”, “çıkarlarına göre değil doğru olana göre hareket etme”, “farklı olay ve durumlar karşısında kararlı/ilkeli bir duruşa sahip olma”, “sözlerin ve davranışların tutarlı olması”, “verilen sözü yerine getirmek için gerekli olan ve makul her türlü çabayı yerine getirme”, “ileride sözünde durmasının önünde engel teşkil edecek her türlü ihtimali göz önünde bulundurarak söz verme”, ve “kendine emanet edilen sır yasaları çiğniyor ya da başkalarını tehdit ediyorsa yetkililere haber verme” değer göstergelerine hiçbir kitapta rastlanmamıştır. “Güvenilir olma” değerinin 7. ve 8.sınıf ortaokul İngilizce ders kitaplarında yetersiz düzeyde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. 5. ve 6.sınıf ders kitaplarında güvenilir olma değerine ilişkin bir bulguya ulaşılamamıştır.

Evrensel değerlerden “saygılı olma” değerine diğer kitaplara kıyasla en fazla 5.sınıf İngilizce ders kitabında yer verildiği, tüm ortaokul İngilizce ders kitaplarında ise yetersiz düzeyde yer verildiği, sonucuna ulaşılmıştır. Fakat tüm kitaplarda “saygı” değerinin yalnızca “insan ilişkilerinde ince, zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olma” değer göstergesi ile vurgulandığı görülmüştür. “Saygılı olma” değerinin, “anlaşmazlıkların çözümünde akılcı yollar kullanma”, “farklı görüş ve inançlara sahip insanlara karşı anlayışlı olma”, “insanları ırk, din, cinsiyet, yaşadığı çevre, maddi gelir, giyim tarzı gibi özelliklerinden dolayı yargılamama”, “insanların kendi kararlarını ifade etme özgürlüklerine saygı duyma”, “diğer insanların onuruna, özgürlüklerine ve özel hayatın gizliliğine saygılı olma” değer göstergelerine ilişkin bulgulara hiçbir kitapta ulaşılamamıştır. “Saygılı olma” değerine benzer şekilde “sorumluluk” değerine de incelenen tüm ortaokul İngilizce ders kitaplarında yetersiz düzeyde yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. “Sorumluluk” değerinin “bir işe kalkışmadan önce o işin kendisi ve başkaları için doğuracağı sonuçları düşünme”, “seçimlerinin sonuçlarını üstlenebilme”, “verilen görevi yerine getiremediğinde gerekçelerini başkalarını suçlamadan ve bahaneler üretmeden kabul etme”, “davranışlarına yönelik eleştiri ve talepleri dikkate alarak düzeltmeye yönelik adımlar atma”, “işindeki aksamaların onu yıldırmasına izin vermeme”, “dikkatini işine verme”, “olası aksamaları düşünerek alternatif planlar üretme”, “bahaneler üretmeden işini tamamlamak için çaba gösterme”, “mevcut durumu daha iyi hale getirmenin yollarını arama”, “duygusal nedenler yerine mantıklı sebepleri göz önüne alarak hareket etme”, “ulaşılabilir/gerçekçi hedefler koyma”, “yaşamını kendi kendine idare etme yetkinliğine sahip olma” ve “tutumlu olma” değer göstergelerine ilişkin hiçbir bulguya

ulaşılamamıştır. İncelenen tüm ders kitapları göz önüne alındığında “sorumluluk” değeri ile ilgili en fazla vurgunun “yapması gereken görevi yerine getirme” değer göstergesinde olduğu belirlenmiştir.

Evrensel değerlerden bir diğeri olan “koruma-kollama” değerinin ise 5. 6. Ve 7. Sınıf İngilizce ders kitaplarında her iki alt boyutuyla (başkalarını önemseme, yardımsever olma) vurgulandığı, yalnızca 8.sınıf kitabında vurgulanmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Tüm evrensel değerler içerisinde “etkili vatandaşlık” değeri ortaokul İngilizce ders kitaplarının tümünde diğer değerlere kıyasla daha fazla vurgulanan değer olmuştur. “Etkili vatandaşlık” değerinin sahip olduğu değer göstergelerinin çoğunluğuna ders kitaplarında ulaşılmıştır. Fakat “demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma” alt boyutunun “toplumun yararına olan etkinliklerde iş birliği ve uyum içinde çalışma” ve “kamu malına zarar vermeme, korumaya özen gösterme” değer göstergeleri ile “toplumsal ve hukuki kurallara uygun hareket etme” alt boyutunun “kanunlara uyma” değer göstergesine hiçbir kitapta ulaşılamamıştır. Evrensel değerlerden bir diğeri olan “adil olma” değerine ilişkin ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf İngilizce ders kitaplarında hiçbir vurgunun bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın alt problemleri, ortaokul İngilizce ders kitaplarında yer alan temalar kapsamında incelendiğinde, Ortaokul İngilizce ders kitaplarında “güvenilir olma” değerinin 8.sınıf İngilizce ders kitabında Friendship (Arkadaşlık) teması ile; “saygılı olma” değerinin 5.sınıf İngilizce ders kitabında Hello! (Merhaba) ve My Town (Benim Şehrim), 6.sınıf İngilizce ders kitabında Yummy Breakfast (Lezzetli Kahvaltı), 7.sınıf İngilizce ders kitabında Public Buildings (Kamu Binaları) ve 8.sınıf İngilizce ders kitabında On the Phone (Telefonda) temaları ile; “sorumluluk” değerinin My Daily Routine (Günlük Rutinim), Health (Sağlık), Bookworms (Kitap Kurtları), Sports (Sporlar) ve Chores (Ev İşleri) temaları ile; “koruma-kollama” değerinin The Animal Shelter (Hayvan Barınağı), 6.sınıf İngilizce ders kitabında Saving the Planet (Gezegeni Kurtarmak), 7.sınıf İngilizce ders kitabında Wild Animals (Vahşi Hayvanlar), Celebrations (Kutlamalar), Dreams (Hayaller) temaları ile; “etkili vatandaşlık” değerinin 5.sınıf İngilizce ders kitabında Festivals (Bayramlar), 6.sınıf İngilizce ders kitabında Democracy (Demokrasi), 7.sınıf İngilizce ders kitabında Environment (Çevre), 8.sınıf İngilizce ders kitabında Science (Bilim) temaları ile kazandırılmasının hedeflendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Öneriler

Araştırmadan elde sonuçlar doğrultusunda yeni yapılacak araştırmalara ve uygulamaların geliştirilmesine yönelik aşağıdaki öneriler sunulabilir:

Uygulamaların Geliştirilmesine Yönelik Öneriler.

- Evrensel değerlere yetersiz düzeyde yer verildiği belirlenen ortaokul İngilizce ders kitapları, evrensel değerlerin tamamını, tüm boyutları ile yeterli düzeyde kapsayacak şekilde tekrar düzenlenebilir.
- İngilizce dersi öğretim programının hedefleri içerisinde evrensel değerlere yapılan vurgu daha açık hale getirilerek, öğretim programı ile tutarlı olarak hazırlanan ders kitaplarında değer vurgusu artırılabilir.

Yeni Yapılacak Araştırmalara Yönelik Öneriler.

- Bu araştırmada ortaokul İngilizce ders kitapları incelenmiştir. Tüm eğitim kademelerinde kullanılan İngilizce ders kitaplarında evrensel değerlere ne düzeyde yer verildiğinin karşılaştırılabilmesi için ilkökul ve lise İngilizce ders kitapları da incelenebilir.
- Bu araştırmada ortaokul İngilizce ders kitaplarında evrensel değerlere yapılan vurguların “yetersiz” düzeyde olduğu belirlenmiştir. Farklı disiplinlere ait ortaokul ders kitaplarında evrensel değerlere yer verilme düzeyi araştırılabilir.
- Araştırma sonucunda ortaokul İngilizce ders kitaplarında yetersiz düzeyde yer aldığı belirlenen evrensel değerlerin öğrencilere kazandırılmasında öğretme-öğrenme süreçleri büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple İngilizce öğretmenlerinin sınıf içi etkinlikleri yoluyla hangi değerleri, ne düzeyde kazandırdığı incelenebilir.
- Ortaokul İngilizce ders kitaplarında evrensel değerlere yeterli düzeyde yer verilmemektedir. Evrensel değerleri yeterli düzeyde kazandırmak amacıyla tasarlanmış öğretim materyalleri yoluyla yapılan değerler eğitimi uygulamalarının öğrenciler üzerindeki etkileri incelenebilir.

Kaynaklar

- A Divine Economics Approach to Universal Values. (2015). http://divine-economics.org/assets/files/downloads/1545239805_Universal%20Values-A%20Divine%20Economics%20Approach%202015.pdf adresinden erişilmiştir.
- AbdelWahab, M. M. (2013). Developing an English language textbook evaluative checklist. *IOSR Journal of Research & Method in Education*, 1(3).
- Adaskou, K., Britten, D. ve Fahsi, B. (1990). Design decisions on the cultural content of a secondary English course for Morocco. *ELT Journal*, 44.
- Aktepe, G. (2016). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşlerinin belirlenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Alkan, A. (2015). Danimarka eğitim sistemi. Ali Balcı (Ed.) *Karşılaştırmalı eğitim sistemleri* içinde (s. 121-136). Ankara: Pegem.
- Allport, G. W., Vernon, E., Linzey, G. (1960). *A study of values*. Boston: Houghton Mifflin.
- Allwright, R. L. (1981). "What do we want teaching materials for?" *ELT Journal* 1: 5-18.
- Anderson, E. (2019.) Dewey's moral philosophy. <https://plato.stanford.edu/archives/win2019/entries/dewey-moral/> adresinden erişildi.
- Anderson, N. H. (1968). Likableness ratings of 555 personality-trait words. *Journal of Social Psychology*, 9, 272-279.
- Aslan, H. İ. (2019). *Ortaokul İngilizce ders kitaplarındaki değerler*. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Ateş Özdemir, E. (2006). Türkiye'de İngilizce öğreniminin yaygınlaşmasının nedenleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2 (1).
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III. (2006). Ankara: Divan.

- Atlas of European values. (2008). <https://europeanvaluesstudy.eu/education-dissemination-publications/education/atlas-of-european-values/> adresinden erişilmiştir.
- Aydın, M. (2011). Değerler, işlevleri ve ahlak. *Eğitime Bakış*, 19.
- Bacanlı H. (2006). *Duyuşsal davranış eğitimi*. Ankara: Nobel.
- Baki, Y. (2019). Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin değer aktarımı açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi* 17-37.
- Balasoorya, A. S. (2001). *Learning the way of peace: a teachers' guide to peace education*. New Delhi: UNESCO.
- Balcı, N. (2008). *İlköğretim 6. Sınıf sosyal bilgiler dersinde değer eğitiminin etkililiği*. (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Barişkan, C. (2010). *Türkiye'de hazırlanan İngilizce ders kitapları ile uluslararası İngilizce ders kitapları arasındaki kültür aktarımı farkları*. (Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Başaranol, V. (2017). *Ortaöğretim İngilizce ders kitaplarının temel değerler açısından incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Baysal, N. (2013). *Ortaokul sosyal bilgiler derslerinde değerler eğitimi uygulamalarının öğretmenler yönüyle değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde.
- Berkowitz, M. (2011). What Works in Values Education? *International Journal of Educational Research*, 50, 153-158.
- Best, S. (1998). Murray Bookchin's Theory of Social Ecology: An Appraisal of "The Ecology of Freedom. *Organization & Environment*, 11(3).
- Bilgin, N. (2003). *Sosyal psikoloji sözlüğü: kavramlar yaklaşımlar*. Ankara: Bağlam
- Bogdan, R. C. ve Biklen, K. S. (1998). *Qualitative research for education*. USA: Allyn&Bacon.
- Bones, G. N. (2010). *The six pillars of character in 21st century Newbery award books*. (Doktora tezi). Liberty Üniversitesi, ABD.

- Broughton, G., Brumfit, C., Flavell, C., Hill, P. ve Pincas A. (2003). *Teaching English as a foreign language*. USA: Routledge.
- Brown, D. ve Crace R. K. (1996). Values in life role choices and outcomes: a conceptual model. *The Career Development Quarterly*, 44.
- Can, Ö. (2008). *Dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Canale, G. (2016). (Re)Searching culture in foreign language textbooks, or the politics of hide and seek. *Language, Culture and Curriculum*, 29-2.
- Canatan, A. (2008). Toplumsal Değerler ve Yaşlılar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1.
- Character Counts!. (2020). <https://charactercounts.org/program-overview/> adresinden erişilmiştir.
- Cortazzi, M. ve Jin, L. (1999). Cultural mirrors: materials and methods in the EFL classroom. E. Hinkel (Ed.). *Culture in second language teaching* içinde (s. 196-219). Cambridge: Cambridge University Press.
- Creating Effective Citizens. (t.y.). <http://www.socialstudies.org/sites/default/files/publications/se/6505/650511.html> adresinden erişilmiştir.
- Çakmak, M. (2001). Yabancı Dil. Leyla Küçükahmet (Ed.). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu* içinde (s: 13-18). Ankara: Nobel.
- Çengelci, T. (2010). *İlköğretim beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde değerler eğitiminin gerçekleştirilmesine ilişkin bir durum çalışması*. (Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Çiftçi, T. (2014). *Coğrafya müfredatındaki değerlerin eğitimi üzerine bir model çalışması*. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Dağsever, H. (2012). Fransızca öğrenim sürecinde olan öğrencilerin sahip oldukları duyuşsal alana ilişkin karşılaştırmalı analiz (kolej örneği). *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Özel Sayı: 1*.

- Dam, H. (2016). Din, ahlak ve değer. Mustafa Köylü (Ed.) *Teoriden pratiğe değerler eğitimi* içinde (s: 53-72). Ankara: Nobel.
- Değirmenci, Y. (2018). Coğrafya dersi ğretim programında değerler. *Journal of History Culture and Art Research*, 7(1), 429-450.
- Demircioğlu, İ. H., Tokdemir M. A. (2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: amaç, işlev ve içerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(15).
- Demir, K. ve Demirhan İşcan, C. (2007). *Hayat bilgisi dersinde değerler ve değerler eğitimi*. İlkretim Kongresi: İlkretim Programları ve ğretimi. Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 15-16-17 Kasım 2007.
- Demirel, . (1998). Türkçe ders kitaplarının incelenmesi. Topba, S. (Ed.). Türkçe ğretimi içinde (s: 147-155). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Demirel, . (2007). *Yabancı dil ğretimi*. Ankara: Pegem A.
- Demirel, . (2016). *Yabancı dil ğretimi*. Ankara: Pegem.
- Demirel, . (2019). *Curriculum design and evaluation in ELT*. Ankara: Pegem Akademi.
- Denobile J. ve Hogan E. (2014). Values education: what, how, why and what next? *Curriculum&Leadership Journal*, 12(1).
- Dilmaç B., şimşir Z. (2016). *Okullarda değerler eğitimi*. https://www.researchgate.net/publication/312057443_Okullarda_Degerler_Egitimi adresinden erişilmiştir.
- Dilmaç, B. ve Ulusoy, K. (2016). *Değerler eğitimi*. Ankara: Pegem.
- Doğan, B. ve Gülüşen, A. (2011). Türkçe ders kitaplarındaki (6–8) metinlerin değerler bakımından incelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2).
- Education. (t.y.) <http://www.oecdbetterlifeindex.org/topics/education/> adresinden erişilmiştir.
- Edwards, J. (1996). Planning for values education in the school curriculum. J. Mark Halsted ve Mocica J. Taylor (Ed.), *values in education and education in values* içinde (s: 167-180). Washington: The Folmer.
- Ertürk, S. (2013). *Eğitimde “program” geliştirme*. Ankara: Tarcan.

- Focho, G. N. (2011). Student perceptions of English as a developmental tool in Cameroon. H. Coleman (Ed.), *Dreams and realities: Developing countries and the English language* içinde (s: 2-24). London: British Council.
- Gebregeorgis, M. Y. (2017). Peace values in language textbooks: the case of English for Ethiopia Student Textbook, *Journal of Peace Education*, 14(1).
- Genç, A. (2002). İlk ve ortaöğretim okullarında yabancı dil ders kitabı seçimi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22.
- Giddens (A). (2000). *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç.
- Glaserfeld. V. E. (1995). *Radical constructivism a way of knowing and learning*. London: Routledge Falmer.
- Good Ideas to Help Young People Developing Good Character. (2013). Josephson Institute. https://store.charactercounts.org/wp-content/uploads/sites/10/woocommerce_uploads/2015/06/50-2150-Good_Ideas.pdf adresinden erişilmiştir.
- Göçer, G. (2015) Finlandiya eğitim sistemi. Adil Türkoğlu (Ed.), *Karşılaştırmalı eğitim dünya ülkelerinden örneklerle* içinde (s: 157-181). Ankara: Anı.
- Gökalp, Z. (2012). *Türkçülüğün esasları*. İstanbul: Toker.
- Gökalp, Z. (2013). *Türk terbiyesi*. İstanbul: Toker.
- Gömlüksiz, M. N. ve Kan, A. Ü. (2012). Eğitimde duyuşsal boyut ve duyuşsal öğrenme. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(1).
- Grant, N. (1990). *Making the most of your textbook*. New York: Longman
- Guidera, G. A. (2018). The essential nature of affective education. <https://lej.cuchicago.edu/dce-ministry/the-essential-nature-of-affective-education/> adresinden erişilmiştir.
- Guilherme, M. (2002). *Critical citizens for an intercultural world foreign language education as cultural politics*. Clevedon: Crenwell.
- Guthrie, J. T. (1983). Learning values from textbooks. *Journal of Reading*, 26(6).
- Gündüz, M. (2016). Classifying values by categories. *Journal of Education and Training Studies*, 4(10).

- Güngör, E. (2000). *Değerler psikolojisi üzerinde araştırmalar*. İstanbul: Ötüken.
- Güngör, E. (2018). *Doktora, doçentlik, profesörlük tezleri*. Ankara: Yer-Su.
- Güzel-Candan, D. ve Ergen (G). (2014). 3. Sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1).
- Hanson, W. (2002). *Making ethical decisions by Michael Josephson*. Josephson Institute of Ethics: Los Angeles.
- Hasman, M. A. (2004). The role of English in the 21st century. *TESOL Chile*, 1(1).
- Hetcher M., Nadel L. ve Michod R. E. (1993). *The origin of values*. New York: Aldine de Gruyter.
- Hills, M. D. (2002). Kluckhohn and Strodtbeck's values orientation theory. *Online Readings in Psychology and Culture*, 4(4). <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1040> adresinden erişilmiştir.
- Hutchinson, T. ve Torres, E. (1994), The textbook as agent of change, *ELT Journal*, 48,15-28.
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi. (1948). <http://www.un.org.tr/humanrights/images/pdf/1-insan-haklari-evrensel-beyannamesi.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Jevtić, B. (2014). Teachers' pedagogical actions affecting the moral development of personality. *Problems of Education in the 21st Century*, 58.
- Jiang, W. (2000). The relationship between culture and language. *ELT Journal*, 54(4).
- Joyal, S. A. (2005). *Relationship of the pillars of character and at-risk behaviors in middle school students*. (Doktora Tezi). Kuzey Dakota Devlet Üniversitesi, ABD.
- Kale, M. (2015). *Hayat bilgisi ders kitaplarında yer alan değerlerin içerik analizi (1948-2012)*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kaliyeva, A. (2015). *Türkçe ve İngilizce ders kitaplarında değerler eğitimi*. (Yüksek Lisans Tezi). İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Kaplan, M. (2015). *Kültür ve dil*. İstanbul: Dergah.

- Kara, A. (2004). Yabancı dil öğretiminde duyuşsal boyut ağırlıklı bir programın öğrencilerin istek ve beklentilerine etkisi. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz 2004 İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya.*
- Karaçanta, H. (2013). Üniversite öğrencilerinin milli değerlere yönelik metaforları. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi.*
- Karasar. N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi.* Ankara: Nobel.
- Kasapoğlu, H. (2013). Okulda değer eğitimi ve hikâyeler. *Milli Eğitim, 198.*
- Keskin, Y. (2015). Tarih dersi öğretim programı ve ders kitaplarında değerler eğitimi. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 10(7), 659-674.*
- Keskin, Y. (2016). Değerlerin tanımı, özellikleri, işlevi, sınıflandırılması ve diğer kavramlarla ilişkisi. Prof. Dr. Mustafa Köylü (Ed.) *Teoriden pratiğe değerler eğitimi* içinde (s:19-52) Ankara: Nobel.
- Keskin, Y. ve Öğretici, B. (2013). Sosyal bilgiler dersinde “duyarlılık” değerinin etkinlikler yoluyla kazandırılması: nitel bir araştırma. *Değerler Eğitimi Dergisi, 11(25).*
- Kluckhohn, C. K. (1976). *Values and value orientations in the theory of action.* Talcott Parsons ve Edward A. Shils (Ed.), *Toward a general theory of action* içinde (s: 388-433). Massachusetts: Harvard University Press.
- Krippner, S., Pitchford, D. B., Jeannine A. D. ve Adhikari K. (2012). Rethinking human values. *NeuroQuantology, 10 (4).*
- Kuş, Z., Merey, Z. ve Karatekin, K. (2013). İlköğretim 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi, 11(25).*
- Kültür. (t.y.). <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.
- Küzeci, D. (2007). Yabancı dil öğretiminde genel becerilerin kazandırılması. *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, 18.*
- La Roe, J. M. (2003). *Values expressed in caldecott medal books (1938-2002).* (Doktora Tezi). Liberty Üniversitesi, ABD.
- Laçın-Şimşek, C. (2004). Fen bilgisi öğretim programı ve ders kitaplarına göre çevre eğitiminde etik ve estetik değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi, 2(7-8).*

- Lakshmi V.V., Paul M. M. (2018). Value education in educational institutions and role of teachers in promoting the concept. *International Journal of Educational Science and Research (IJESR)*, 8(4), 29-38.
- Li, J. (2012). *The transmission of cultural values in the production of EFL textbooks for the chinese primary curriculum*. (Doktora Tezi). Edinburgh Üniversitesi, İngiltere.
- Lickona, T. (1991). *Educating for character how our schools can teach respect and responsibility*. New York: Bantam.
- Living Values Education. (t.y.). <http://livingvalues.net/> adresinden erişilmiştir.
- Maio, G. R. (2017). *The psychology of human values*. New York: Routledge.
- MEB 21. Yüzyıl Öğrenci Profili. (2011). http://www.meb.gov.tr/earged/earged/21.%20yy_og_pro.pdf adresinden erişilmiştir.
- MEB. (2018a). Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=325> adresinden erişilmiştir.
- MEB. (2018b). İngilizce Dersi Öğretim Programı. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=327> adresinden erişilmiştir.
- MEB. (2018c). Matematik Dersi Öğretim Programı. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=329> adresinden erişilmiştir.
- MEB. (2018d). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354> adresinden erişilmiştir.
- MEB. (2019). Türkçe Dersi Öğretim Programı. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=663> adresinden erişilmiştir.

- Milli Eğitim Temel Kanunu. (1973)
https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_11/08144011_KANUN.pdf
adresinden erişilmiştir.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: an expanded sourcebook*. California: Sage.
- Mirici, İ. H. (2008). Training EFL/ESL teachers for a peaceful asia-pacific region. *Asia Pacific Education Review*, 9(3).
- Mitchell, C. (2003). *An evaluation and analysis of the CHARACTER COUNTS! character education framework in South Dakota schools, grades 6-12, 1998-2002*. (Doktora tezi). Güney Dakota Devlet Üniversitesi, ABD.
- Mitchell. R ve Myles, F. (2004). *Second language learning theories*. New York: Arnold.
- Nault, D. (2006). Going global: rethinking culture teaching in elt contexts. *Language, Culture and Curriculum*, 19:3.
- Nikonova E.I., Sharonov I. A., Sorokoumova S. N., Suvorova O.V. ve Sorokoumova E.A. (2016). Modern functions of a textbook on social sciences and humanities as an informational management tool of university education. *International Journal Of Environmental & Science Education*, 11(10).
- OECD Better Life Index (t.y.). <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=BLI>
adresinden erişilmiştir.
- Ornstein, A. C., Hunkins, F. P. (2014). *Eğitim programı temeller, ilkeler ve sorunlar*. Çev. Ed. Asım Arı. Konya: Eğitim.
- Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri. (2017). Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü. Ankara.
https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_12/11115355_YYRETME_NLYK_MESLEYY_GENEL_YETERLYKLERY.pdf adresinden erişilmiştir.
- Önalın, O. (2005). EFL teachers' perceptions of the place of culture in ELT: a survey study at four universities in Ankara/Turkey. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 1(2).
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3).

- P21 Framework Definitions. (2009). <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED519462.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Pakizeh, A. Gebauer, J. E., Maio, G. R. (2006). Basic human values: inter-value structure in memory. *Journal of Experimental Social Psychology*.
- Qan, N. A. (1989). *Social values in popular adolescent literature, 1940-1980*. (Doktora Tezi). Berkeley, Kaliforniya Üniversitesi.
- Railton, P. (1986). Facts and values. *Philosophical Topics*, 14(2).
- Rashidi, N, Meihami, H. (2016). Hidden curriculum: an analysis of cultural content of the elt textbooks in inner, outer, and expanding circle countries. *Cogent Education*, 3(1).
- Richards, J. C. (2001). *The role of textbooks in a language program*. Cambridge, UK: Cambridge University.
- Robb, B. (2008). 'Values education- what is it?', <http://www.valueseducation.co.uk/articles/article-values-education.html> adresinden erişilmiştir.
- Roccas, S. (2005). Religion and value systems. *Journal of Social Issues*, 61(4).
- Rokeach, M. (1979). *Understanding human values*. New York: The Free.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: The Free.
- Sarı, M. ve Yolcu, E. (2019). İlköğretim ve ortaöğretim programlarında değerler. Figen Ersoy, Perihan Ünüvar (Ed.). *Karakter ve Değerler Eğitimi* içinde (s: 135-176).
- Sarıçoban, G. ve Sarıçoban A. (2012). Atatürk and the history of foreign language education. *The Journal Of Language And Linguistic Studies*, 8(1), 24-49.
- Sarpkaya, R. (2003). Eğitim birliği yasası açısından liselerdeki eğitimin durumu. *Amme İdaresi Dergisi*, 36(2).
- Schwartz, S. (2011). Values: cultural and individual. F. Van de Vijver, A. Chasiotis, & S. Breugelmans (Eds.), *Fundamental Questions in Cross-Cultural Psychology* içinde (s. 463-493). Cambridge: Cambridge University.

- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25.
- Schwartz, S. H. (2006). Basic human values: an overview. 12.04.2020 tarihinde <https://www.yourmorals.org/schwartz.2006.basic%20human%20values.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Senemoğlu, N. (2015). *Gelişim, öğrenme ve öğretim*. Ankara: Yargı.
- Sezer, A., Çoban O. (2016). Ortaokul öğrencilerinin sorumluluk değeri algıları. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(1).
- Shaaban, K. (2005). A proposed framework for incorporating moral education into the ESL/EFL classroom. *Language, Culture and Curriculum*, 18(2), 201-217.
- Shin, J., Eslami Z. R. ve Chen W. C. (2011). Presentation of local and international culture in current international english language teaching textbooks. *Language, Culture and Curriculum*, 24(3).
- Smith, M. B. (1991). *Values, self&society toward a humanist social psychology*. New Jersey: Transaction.
- Spranger, E. (1928). *Types of men*. New York: Stechert.
- Susar-Kırmızı, F. (2014). 4. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinde yer alan değerler, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12(27), 217-259.
- Tajeran, Z. T. (1980). *A content analysis of Iranian children's story books for the presence of social and moral values*. (Doktora Tezi). Pasifik Üniversitesi, ABD.
- Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara Ait E-İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları. (2019). https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_08/26172658_Kitap_Ynceleme_deg_kriter.pdf adresinden erişilmiştir.
- Taşdan, M. (2015). Kanada eğitim sistemi. Ali Balcı (Ed.) *Karşılaştırmalı eğitim sistemleri* içinde (s.381-394). Ankara: Pegem.
- Temizyürek, F., Birinci, F. G. (2016). Yabancı dil öğretiminde otantik materyal kullanımı. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1).

- Tezcan, M. (2018). *Değerler eğitimi-sosyolojik yaklaşım*. Ankara: Anı.
- The Aspen Declaration. (t.y.) <https://charactercounts.org/history/> adresinden erişilmiştir.
- The Six Pillars of Character. (1992). <https://charactercounts.org/program-overview/six-pillars/> adresinden erişilmiştir.
- Turgut-Kahyaoğlu, S. (2015). Avustralya eğitim sistemi. Adil Türkoğlu (Ed.) *Karşılaştırmalı eğitim içinde* (s.86-111). Ankara: Anı.
- Ulusoy, K. (2019). *Karakter değerler ve ahlak eğitimi*. Ankara: Pegem.
- Universal values - peace, freedom, social progress, equal rights, human dignity - acutely needed, secretary-general says at Tübingen University, Germany. (t. y.). <https://www.un.org/press/en/2003/sqsm9076.doc.htm> adresinden erişilmiştir.
- Ülken, H. Z. (2016). *Bilgi ve değer*. Ankara: Doğu Batı.
- What is The Better Life Index? (t. y.) <http://www.oecdbetterlifeindex.org/about/better-life-initiative/> adresinden erişilmiştir.
- Whorf, B. L. (1940). Science and linguistics. <https://web.mit.edu/allanmc/www/whorf.scienceandlinguistics.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Williams, R. (1967). Individual and group values. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 371, 20-37.
- Yazıcı, M. (2014) Değerler ve toplumsal yapıda sosyal değerlerin yeri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1).
- Yeşil, R. ve Aydın, D. (2007). Demokratik değerlerin eğitiminde yöntem ve zamanlama. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2.
- Yıldırım, A. ve Şimşek. H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Zajda, J. (2009). Values education and multiculturalism in the global culture. Joseph Zajda ve Holger Daun (Ed.) *Global values education: teaching democracy and peace içinde* (s: xiv-xv).

Zaki, A. (2007). Values and value systems for the Moroccan language education curriculum. 27. MATE Annual Conference, Bouznika, Morocco.

EK-A: Ders Kitabı İnceleme Formu (Uzman Görüşleri Öncesi)

Değerler		Değer Göstergeleri	VAR	YOK
Güvenilir Olma	Dürüst Olma	• Bildiği şeyi olduğu gibi aktarmak.		
		• Her zaman doğru olanı yapmak için istek duymak, doğru olanı yapacak cesarete sahip olmak.		
		• Özgün olmak, olduğu gibi görünmek.		
		• Açık sözlü olmak.		
		• Hile yapmamak, kimseyi kandırmamak.		
	Davranışlarda Bütünlük	• Hiçbir şeyi sahibinden izinsiz almamak, kullanmamak.		
		• Çıkarlarına göre değil doğru olana göre hareket etmek.		
		• Değişik olay ve durumlar karşısında kararlı/ilkel bir duruşa sahip olmak.		
	Sözünde Durmak	• Sözlerin ve davranışların uyum içinde olması.		
		• Verilen sözü yerine getirmek için gerekli olan ve makul her türlü çabayı yerine getirmek.		
		• Ödünç aldıklarını zamanında geri vermek, borçlarını ödemek.		
		• Verilen sözü tutamadığında dürüst bir şekilde kabullenmek.		
		• Bir söz vermeden önce istekli olup olmadığını dikkatlice düşünmek.		
	Sadakat (Bağlılık)	• İleride sözünde durmasının önünde engel teşkil edecek her türlü ihtimali göz önünde bulundurarak söz vermek.		
		• Aileye, eşe, işyerine, vatana karşı vefalı, fedakâr olmak, yeri geldiğinde onları desteklemek ancak etik ilkeleri her zaman bu ilişkilerden üstün tutmak.		
• Kendine emanet edilen sırrı, bilgiyi saklamak, söz konusu bilgi yasaları çiğniyor ya da başkalarını tehdit ediyorsa yetkililere haber vermek.				
	• İşyeri çıkarları ve kişisel çıkarlar karşı karşıya geldiğinde profesyonel kararlar almak, duygusal davranmamak.			

EK-A'nın Devamı

Değerler		Değer Göstergeleri	VAR	YOK
Vatandaşlık Bilinci	Demokratik toplumun bireyden beklediği görevleri yerine getirmek	• Ülke gündemini takip etmek.		
		• Oy kullanmak.		
		• Gerekliğinde toplum için gönüllü olarak çalışabilmek.		
		• Toplumun yararına olan etkinliklerde iş birliği ve uyum içinde çalışmak.		
	Otorite ve kanunlara saygılı olmak	• Kanunları bilmek ve onlara uymak.		
		• Anne-baba, öğretmen gibi otorite unsurlarının koyduğu akılcı kurallara uymak.		
	Toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapmak	• Çevreyi temiz tutmak için bireysel olarak üzerine düşeni yerine getirmek. (Atmosfere daha az zehirli gaz salınımı için toplu taşıma kullanmaya gayret etmek gibi)		
		• Doğal kaynakları verimli, adil ve sorumlu bir şekilde kullanmak. (Sınırlı kaynakları dikkatli kullanmak, yenilenebilir kaynakları etkin bir şekilde kullanmak)		
		• Atıkların geri dönüşümüne destek vermek. (Pilleri atık kutusuna atmak, pet şişe gibi atıkları geri dönüşüm kutusuna atmak)		

EK-B: Ders Kitabı İnceleme Formu (Uzman Görüşleri Sonrası)

<i>Değerler</i>		<i>Değer Göstergeleri</i>	<i>VAR</i>	<i>YOK</i>
Güvenilir Olma	Dürüst Olma	• Bildiği şeyi olduğu gibi aktarma.		
		• Doğru olanı yapmak için cesaretli olma.		
		• Olduğu gibi görünme.		
		• Açık sözlü olma.		
		• Kimseyi kandırmama.		
		• Hiçbir şeyi sahibinden izinsiz almama, kullanmama.		
	Davranışlarda Bütünlük	• Çıkarlarına göre değil doğru olana göre hareket etme.		
		• Farklı olay ve durumlar karşısında kararlı/ilkel bir duruşa sahip olma.		
		• Sözlerin ve davranışların tutarlı olması.		
	Sözünde Durma	• Verilen sözü yerine getirmek için gerekli olan ve makul her türlü çabayı yerine getirme.		
		• Ödünç aldıklarını zamanında geri verme.		
		• İleride sözünde durmasının önünde engel teşkil edecek her türlü ihtimali göz önünde bulundurarak söz verme.		
Sadakat (Bağlılık)	• Aileye, arkadaşına, vatana veya bağlı olunan kuruma karşı vefalı, fedakâr olma, yeri geldiğinde onları destekleme ancak etik ilkeleri her zaman bu ilişkilerden üstün tutma			
	• Kendine emanet edilen sırrı ya da bilgiyi yasaları çiğnemiyor ya da başkalarını tehdit etmiyorsa saklama.			
	• Kendine emanet edilen sır yasaları çiğniyor ya da başkalarını tehdit ediyorsa yetkililere haber verme.			
Saygılı Olma	Kibar olma, nezaket	• İnsan ilişkilerinde ince, zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olma.		
		• Anlaşmazlıkların çözümünde akılcı yollar kullanma.		
	Hoşgörülü ve kabullenici olma	• Farklı görüş ve inançlara sahip insanlara karşı anlayışlı olma.		
		• İnsanları ırk, din, cinsiyet, yaşadığı çevre, maddi gelir, giyim tarzı gibi özelliklerinden dolayı yargılamama.		
	Onur ve özerklik	• İnsanların kendi kararlarını ifade etme özgürlüklerine saygı duyma.		
		• Diğer insanların onuruna, özgürlüklerine ve özel hayatın gizliliğine saygılı olma.		

EK-B'nin Devamı

<i>Değerler</i>		<i>Değer Göstergeleri</i>	<i>VAR</i>	<i>YOK</i>
Sorumluluk	Davranışlarının mesuliyetini alma (Hesap verebilirlik)	• Yapması gereken görevi yerine getirme.		
		• Bir işe kalkışmadan önce o işin kendisi ve başkaları için doğuracağı sonuçları düşünme.		
		• Seçimlerinin sonuçlarını üstlenebilme.		
		• Verilen görevi yerine getiremediğinde gerekçelerini başkalarını suçlamadan ve bahaneler üretmeden kabul etme.		
		• Davranışlarına yönelik eleştiri ve talepleri dikkate alarak düzeltmeye yönelik adımlar atma.		
	İşini en iyi şekilde yapma	• İşindeki aksamaların onu yıldırmasına izin vermeme.		
		• Azimli olma.		
		• Dikkatini işine verme.		
		• Olası aksamaları düşünerek alternatif planlar üretme.		
		• Bahaneler üretmeden işini tamamlamak için çaba gösterme.		
	Öz Denetim	• Mevcut durumu daha iyi hale getirmenin yollarını arama		
		• Gerektiğinde isteklerini ve hoşnut olduğu durumları erteleyebilme.		
		• Duygusal nedenler yerine mantıklı sebepleri göz önüne alarak hareket etme.		
		• Ulaşılabilir/gerçekçi hedefler koyma.		
		• Hayatında karşılaştığı olaylara ilişkin olumlu bir bakış açısına sahip olma/Olumsuz düşüncelerin hayatını etkilemesine izin vermeme.		
		• Planlı olma.		
		• Yaşamını kendi kendine idare etme yetkinliğine sahip olma.		
		• Kendi duygularını, düşüncelerini, isteklerini gerçekçi bir biçimde ele alma ve seçimlerini bu özellikleri göz önünde bulundurarak yapma.		
		• Sağlığına dikkat etme.		
		• Zamanı verimli kullanma.		
	• Tutumlu olma.			

EK-B'nin Devamı

<i>Değerler</i>		<i>Değer Göstergeleri</i>	<i>VAR</i>	<i>YOK</i>
Adil Olma	Karar verme süreci	• Karar vermeden önce konuyla ilgili olan bilgi ve görüşleri toplama.		
		• Karar verirken kesin yargılara, kanaatlere sahip olmama, her türlü fikre açık olma.		
	Tarafsızlık	• Tüm insanlara eşit davranma./ Karar verirken her bir tarafın durumunu dikkate alma.		
		• Kararlarını önyargılardan arınmış, objektif bir şekilde verme.		
	Hakkaniyet/ Hak ve adalete uygunluk, eşitlik.	• Hiçbir durumda hakkı olandan daha fazlasını istememe.		
		• Başkalarının bilgisizliğinden, zayıflığından yararlanarak çıkar elde etmeye çalışmama.		
Koruma-Kollama	Başkalarını önemseme	• Merhametli olma.		
		• İnsanların yaptıkları nezaket, iyilik, inceliklere karşı minnettarlığı dile getirme, onlara teşekkür etme.		
	Yardıms sever Olma	• Yardıma ihtiyacı olan canlılara yardım etme.		
		• Çıkar sağlamak, övgü almak için değil insanların iyiliğini düşündüğü için onlara destek olma.		
		• İnsanların hatalarını düzeltmelerine yardımcı olma.		

EK-B'nin Devamı

<i>Değerler</i>		<i>Değer Göstergesi</i>	<i>VAR</i>	<i>YOK</i>
Etkili Vatandaşlık	Demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma	• Demokratik değerleri özümseme ve koruma.		
		• Ülke ve dünya gündemini takip etme.		
		• Görüşlerinin, seçimlerinin temsil edilmesi için oy kullanma.		
		• Gerektiğinde toplum için gönüllü olarak çalışabilme.		
		• Toplumun yararına olan etkinliklerde iş birliği ve uyum içinde çalışma.		
		• Haklarını bilme ve savunma.		
		• Kendi ülkesinin değerlerini, geleneklerini, tarihini bilme.		
		• Diğer kültürlerin değerleri, gelenekleri, tarihi hakkında bilgi sahibi olma.		
		• Ülkesi, milleti ve insanlık için önemli olan tarihi kişilikleri tanıma.		
		• Kamu malına zarar vermeme, korumaya özen gösterme.		
	Toplumsal ve hukuki kurallara uygun hareket etme	• Kanunlara uyma.		
		• Anne-babanın, öğretmen gibi yol gösterici kişilerin koyduğu akılcı kurallara uyma.		
	Toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma	• Çevreyi temiz tutmak için bireysel olarak üzerine düşeni yerine getirme. (Atmosfere daha az zehirli gaz salınımı için toplu taşıma kullanmaya gayret etmek gibi)		
		• Doğal kaynakları verimli, adil ve sorumlu bir şekilde kullanma. (Sınırlı kaynakları dikkatli kullanma, yenilenebilir kaynakları etkin bir şekilde kullanma)		
		• Atıkların geri dönüşümüne destek verme. (Pilleri atık kutusuna atmak, pet şişe gibi atıkları geri dönüşüm kutusuna atma)		
		• İnsanlığa etki eden yerel ve evrensel konular hakkında bilgi sahibi olma.		
		• Toplumsal sorunların çözümü için önerilerde bulunma.		
		• Barış içinde bir dünya isteme.		

**EK-C: Güvenilir Olma Değeri Alt Boyutlarına Sınıf Seviyesine Göre
Kitaplarda Yer Verilme Düzeyi**

		5(N=258)		6(N=242)		7(N=369)		8(N=293)	
Değer	Alt Boyutlar	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Güvenilir olma	Dürüst olma	0	0	0	0	0	0	2	0,68
	Davranışlarda bütünlük	0	0	0	0	0	0	0	0
	Sözünde durma	0	0	0	0	0	0	1	0,34
	Sadakat (Bağlılık)	0	0	0	0	1	0,27	3	1,02

**EK-Ç: Saygılı Olma Değeri Alt Boyutlarına Sınıf Seviyesine Göre Kitaplarda
Yer Verilme Düzeyi**

		5(N=258)		6(N=242)		7(N=369)		8(N=293)	
Değer	Alt Boyutlar	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Saygılı Olma	Kibar olma, nezaket	28	10,85	15	6,2	9	2,44	30	10,24
	Hoşgörülü ve kabullenici olma	0	0	0	0	0	0	0	0
	Onur ve zerklik	0	0	0	0	0	0	0	0

**EK-D: Sorumluluk Değeri Alt Boyutlarına Sınıf Seviyesine Göre Kitaplarda
Yer Verilme Düzeyi**

		5(N=258)		6(N=242)		7(N=369)		8(N=293)	
Değer	Alt Boyutlar	f	%	f	%	f	%	f	%
	Davranışlarının mesuliyetini alma (Hesap verebilirlik)	3	1,16	14	5,79	3	0,81	25	8,53
Sorumluluk	İşini en iyi şekilde yapma	0	0	0	0	2	0,54	0	0
	Öz Denetim	12	4,65	23	9,5	6	1,63	10	3,41

EK-E: Adil Olma Değeri Alt Boyutlarına Sınıf Seviyesine Göre Kitaplarda Yer Verilme Düzeyi

		5(N=258)		6(N=242)		7(N=369)		8(N=293)	
Değer	Alt Boyutlar	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Adil olma	Karar verme süreci	0	0	0	0	0	0	0	0
	Tarafsızlık	0	0	0	0	0	0	0	0
	Hakkaniyet/ Hak ve adaletle uygunluk, eşitlik.	0	0	0	0	0	0	0	0

**EK-F: Koruma-Kollama Değeri Alt Boyutlarına Sınıf Seviyesine Göre
Kitaplarda Yer Verilme Düzeyi**

		5(N=258)		6(N=242)		7(N=369)		8(N=293)	
Değer	Alt Boyutlar	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Koruma-kollama	Başkalarını önemseme	12	4,65	2	0,83	4	1,08	0	0
	Yardıms sever Olma	24	9,3	9	3,72	2	0,54	0	0

**EK-G: Etkili Vatandaşlık Değeri Alt Boyutlarına Sınıf Seviyesine Göre
Kitaplarda Yer Verilme Düzeyi**

		5(N=258)		6(N=242)		7(N=369)		8(N=293)	
Değer	Alt Boyutlar	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Etkili vatandaşlık	Demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma	22	8,53	23	9,5	26	7,05	28	9,56
	Toplumsal ve hukuki kurallara uygun hareket etme	3	1,16	1	0,41	0	0	0	0
	Toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma	0	0	22	9,09	44	11,92	36	12,29

EK-Ğ: Etik Komisyonu Onay Bildirimi

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Tarih: 10.06.2019 17:24
Sayı: 35853172-300-E.00000621883

E.00000621883

Sayı : 35853172-300
Konu : Aşlı Zeynep AYDIN Hk. Etik Komisyon)

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 20.05.2019 tarihli ve 51944218-300/00000599061 sayılı yazı.

Enstitünüz Eğitim Bilimleri Anabilim Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı yüksek lisans programı öğrencilerinden Aşlı Zeynep AYDIN'ın Dr. Öğr. Üyesi Özge CAN ARAN danışmanlığında yürüttüğü "Ortaokul İngilizce Ders Kitaplarında Evrensel Değerlerin İncelenmesi" başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun 28 Mayıs 2019 tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-İmzalıdır
Prof. Dr. Rahime Meral NOHUTCU
Rektör Yardımcısı

Bvrakın elektronik imzalı suretine <https://belgedogrulama.hacettepe.edu.tr> adresinden 30003825-b428-4086-9a20-88e3536e2642/koala/ilkceciypt@hacettepe.edu.tr adresinden ulaşabilirsiniz.
Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'na uygun olarak Otomatik Elektronik İmza ile imzalanmıştır.

Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
Telefon:0 (312) 305 3001-3002 Faks:0 (312) 311 9992 E-posta: yazisind@hacettepe.edu.tr İnternet
Adresi: www.hacettepe.edu.tr

Doç. Dr. Dilem İLPAZ

